

IXUM
101
102

STAROSTWO w Żółkwi
Egzemplarz obowiązkowy

WYPRĄŻENIE
WYPRĄŻENIE

168320

168320

„БОГОСЛОВІЯ“

НАУКОВИЙ ТРИМІСЯЧНИК

містить праці з обсягу філософії, догматики, біблії, історії і штуки Церкви, пасторальної, канонічного права. Подає огляди і оцінки наукових книжок і відомости з наукового світа.

Кожда книжка обнимає 6. аркушів друку.

Передплата виносить в краю — один доляр (по курсі), за границею два доляри.

„Богословію“ видає:
„Богословське Наукове Товариство“
у Львові.

Адреса Редакції і Адміністрації:
Львів, Коперника 36.

10

15.105

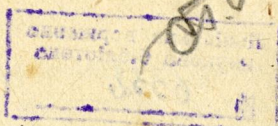
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

АЛЬМАНАХ УКРАЇНСЬКИХ БОГОСЛОВІВ

Зібрав: Василь Мельник.

Handwritten in red ink:
M. 868 ГЛ. 1 д. 1
10/12/20

ЛВІВ, 1923.

Накладом Організації Українських Богословів Львівської
і Перемиської Дієцезії.

168320

7 22 43

По всі часи історії людство зберігало пам'ять про велич духа на землі. Завжди і в усіх народів у споминах та в славі титани людських досягань на верхи життя жили й по смерті. І як довго гомін великої туги за ясным селищем найвищих ідеалів людської долі між людьми не затихне, так довго прославлена згадка про тих, що в борні за права духа і правди поклали в жертву своє життя, блукатиме по світі...

Одним із найбільших борців українського народу, що чисті наміри й великі змагання засвідчили своєю власною кров'ю — це св. Йосафат. Перед трьома сотками літ над берегами Двини зложив він своє життя за одну з найважливіших справ нашої вітчизни. Наложенням своєї голови врятував од загибелі уніоністичні змагання на українських землях, що розрослися та перетривали по нинішній день і на наших очах набірають щораз то більшої сили й значіння. Й яка би там не була прийдешність нашої Батьківщини — ніяк не обійдеться без того, щоб у слушну годину не торкнулася вона питання про святе Зєдинєння. І ми віримо, що в ту пору зі сльовів мучеництва св. Йосафата розсиплуться золоті промені не лиш по галицькій та волинській землі, а по всій широкій Україні!...

А тепер, у тристалитні роковини Його мученичої смерті, виданням сього Альманаха несемо Йому скромний дар наших умів і сердець...

* * *

При редагуванню Альманаха мали ми на ввазі головні ті проблеми наших днів, що стоять у зв'язку зі завданнями укр. кат. духовенства. Думаємо, що його найважливішою справою в сучасну пору — це діло святої Унії. По всіх ознаках часу й обставин гряде той час, що в ньому розглядання уніоністичної акції на Сході прибере широкі розміри.

Бо сьогочасний оплаканий стан московської й української православної церкви, а з окрема автокефалістичні тенденції на Україні, що враз із безлічу старих та новоутворених сект завели переважну частину східних Славян в хаос релігійної думки, — дають усяку запоруку недалекого зближення Сходу до Заходу з метою знайти порятунок. Та одною з найголовніших умовин успіхів у великому ділі святого Зєднання — це життєздатність і організативні здібності тих, що в ньому найбільше заантажовані, себто укр. кат. духовенство. Певним є й те, що при наладнанню релігійних відносин на Сході, велику роль одіграватимуть і всякі політичні та соціальні чинники (соціалізм, національність).

Спільними силами (з помічю старших) бажали ми саме торкнутися тих усіх моментів. Колиж не в усьому довелося нам вивязатися як слід зі свого завдання, цьому хіба ніхто не подивується, взявши під увагу наші слабі, недовідні сили...

За Редакційний Комітет:

Василь Мельник

Стефан Селгук

Володимир Гецьків

Степан Смагало

Севастиан Зубрицький

Михайло Желиневський

Апостол Унії

Католицька Церква це організм, який замикає в собі не-проглядні і безчисленні ряди людських одиниць. Його сотворив Христос для всіх душ, які були, є і будуть. Вони всі без-виймку до нього належать, всі на кождім місці, всі в кождім часі. Своїм розміром він так широкий, як цілий світ.

Але хоч як ярко соціальний це організм, не є він одначе розкинений по вселенній без ладу, без взаємної злуки. По волі свого Основника по всі віки він зберігає і мусить збер-егти доконечну одність, правдиву унію всіх своїх членів. »Ми многі єсьмо одним тілом« (I Кор. X, 17). Та це не та перша-ліпша одність, якою єднотаться многі рівнорядні, релі-гійні стоваришення, щоби стреміти до спільних інтересів і цілий. Ні, на одність католицької Церкви складаються інші обєднуючі її чинники, які так давні і одностайні як давний і одностай-ний католицький організм. Цих чинників є два. Перший на-зивається віра, через яку осягається одність умів що до ціли і середників. В научнім богословю вона має свою назву, як спекулятивна одність. Другий чинник це одна, начальна управа і заряд, через що осягається одність волі всіх людських осі-бняків. Цей чинник називає богослове практичною одністю¹⁾. Оба обєднуючі чинники є так важні, що на них спочиває ці-лий тягар великого соціального організму, ціла велична бу-дова видимої Христової Церкви, а їх взаїмна і досконала гар-монійність родить цю унію, через яку всі хрещені творять одну суспільність вірних — св. католицьку Церкву.

¹⁾ Гл. енцикліку Льва XIII »Satis cognitum« з д. VI. 1896.

Так понятя унія належить до істоти самого християнства і не може бути випадку, в яким цей, котрий зачислюється до вірних Христової Церкви, не лучивсяб з нею через таку унію. Тому католицька Церква, яка одна визначається досконалою одностю, не узнає і не може узнати побіч себе якогось другого церковного організму, вивінуваного, бодай на сповид, подібною одностю. Всі тзв. церкви автономні, автокефальні й які вони не булиб, є в самій річі відчімхненими членами від одного життєдайного тіла і як такі не творять жадних рівнорядних чи протилежних церков. Бракови одности не зарадить навіть цей факт, що побіч поодиноких відлучених церковних громад і побіч неорганічного їх гурту (колективу), існує католицька, стисло органічна, громада, з якою тамті не є злучені унією віри і власти¹⁾.

Стоячи на тій точці бачення, можемо означити взаємини і ролю нашої української Церкви, зглядно цілої Церкви Сходу, в Божім пляні оснований й істновання Христової Церкви. Після ясных слів св. Письма, Христос установив одно тіло, одно царство, одно стадо, одну винну лозу, оживлювану одним життям. Люди всіх віків мають обовязок стати членами цього стада і царства, бо поза ним нема спасення. Тому, беручи практично, всі національні церкви є тільки частинами одної Церкви, злучені з нею одностю віри й ерархії. Так і наша українська Церква не становить і не може становити окремішнього церковного організму, тільки враз зі соборною, католицькою Церквою зберігає, Христом назначену, одність.

І в тім значінню унія нашої Церкви являється природною і Божою сполукою, поза якою ми позбавлені релігійно-церковного життя. Не дивно отже, що як, зовсім слушно, приймаємо життя, розвій і історію нашої Церкви, то тим самим кажемо, що за нами є справдішна історія Церкви, основаної на тій одности, яку оснував Христос. Іншими словами твердимо, що наша українська Церква з давен-давня силою доконечної унії була членом і частию католицької Церкви.

Безперечно, таке визнання честь приносить українській нації і коли воно об'єктивне, оперте на історії, так тоді ця

¹⁾ Гл. M. d'Herbigny S. J. Theol. de Ecclesia II. Parisiis 1921. 41.

честь заслужена і справедлива. Знаю, що цілий російський світ учених представляє собою в цій справі одну лінію опозиціоністів. Але роблять це не слушно. Майже їм усім бракує ясного і прецизного розрізнення понять та історичних фактів, передусім у області богословського трактату про Церкву, відки бере свій початок уся напастлива опозиція. Не чужі мені погляди наших вчених істориків, які теж саме перечать. Одначе їх повага у тім згляді мало що не ніяка, тим більше, що історичні факти релігійної закраски вони толкують по взірцям російських учителів. Переконають мене самі факти і їх належне пояснення, після яких наша українська Церква, первісно і в пізніших століттях, була об'єднана органічною унією з католицькою Церквою. Зайвим мені наводити ці факти, бо хто на них цікавий, нехай загляне до відповідних авторів.

Колиж я так категорично обстоюю традиційну унію нашої Церкви, далекий я від цього, щоб, на жаль, не признати фатальних спроб пірвати ці Божі зв'язи. І не тільки признаю, що були такі спроби, овшім приймаю їх як dokonані події. Наша Церква поповнила схизму, існуючи довгий час поза життєдайним організмом, без унії. »Ворохобні діти втікли від спільної Матери, забираючи зі собою багатства, якими їх збогатила любов Матері«¹⁾.

Одначе і серед того нещасного стану бували соняшні дні, благородні зриви, щоби пірвати бездушні пута і наново повернути там, де було життя і скарбів доволі. Говорячи словами папи Григорія XVI.²⁾, цей віковий і традиційний зворот, а радше всегдашне, дійсне тяготіння українських єпископів і люду до злуки з римською, католицькою Церквою, безперечно найкраще затіснилося в берестейській унії 1596 року. Вона наново повернула українській Церкві природну ролу члена і частини одного Христового тіла, об'єданого одностю віри й упрavi.

Але хоч цей акт злучив українську Церкву з найсильнішим, у теперішній Божій економії, організмом, мимо цього

¹⁾ P. Ars. Pellegrini O. S. B. M. La preghiera per l'unione delle Chiese Orient. Roma 1896. 13.

²⁾ Alloc. Gregorū XVI. y Theiner'a, Dokum. I. 3 сл.

її історична незавидна доля не покинула її й на будуче. Тяжко бо найти більше придавлене життя, як життя української унії. Це »драма — одна з найсумнійших, котра ще досі продовжується«¹⁾. Очевидно, Божя ласка і ця життєвість, яка обильно пливе по цілім Христовім тілі, робить її побідоносною, відпорною та безсмертною і можемо бути певні, що під цим оглядом ніякі ворожі сили її не переможуть; »атакована побіджує, підступами обмотана перемагає, бореться але не повалюється, дужається але не подається«²⁾.

Та не можна забувати, що в Церкві, яка продовжує між людьми життя воплощеного Слова, знаходиться теж і людський елемент³⁾. Його завданням є зберігати Божі скарби і через вірне їх зужиткування причинюватися до поширення Христового царства по всій вселенній. Як усьо, що носить на собі людську печать, так і цей елемент назнаменований людськими даними в своїй акції, котра має на меті розвій цього царства. Він отже терпить, дізнає заводів, бореться, уступає, нераз і повалюється переможений. Так теж і життя унії під цим оглядом переходить ті всі людські переміни. Тому, щоби це життя підтримати, треба було боротися, заставлятися, а щоби його допровадити до властивого розцвіту, треба було навіть упасти і на взір євангельського зерна завмерти, щоби відтак по таких посіві прийшло обильне жниво.

Наша історія вказує ті нечисленні, людські руки, які заставлялися за унією і вибороли її істновання і тривкість. Із правдивою подякою і святим подивом вона згадує імена Іпатія Потія, названого »Макавеем Унії«, згадує Велямина Рутського, »нашого Атаназія«, записуючи їх в історії української унії золотими буквами. Перший із поміж них, І. Потій, виборів унії правне і політичне буття, а другий, В. Рутський, організував її й управляв нею.

Подяка і подив, що їх віддаємо І. Потієви і В. Рутському, переходить одначе в благородний пієтизм, а навіть у ре-

¹⁾ Ces. Tondini de Quarenghi, *La Russia e l'unione delle Chiese*. Roma 1895. 24.

²⁾ S. Jo. Chrys. *Or. post Eutr. captum habita.* n. I.

³⁾ Leo XIII. *Encycl.* 8. IX. 1899.

лігійний культ, якщо тільки наші спогади обіймуть життя і діяльність Апостола-мученика Унії — св. Йосафата Кунцевича ЧСВВ. Він бо був ратунком, спасителем і правдивим, тому що духовим, творцем української унії. В саму найгарячішу пору І. Потій склав свої руки і переставився на той світ, оставляючи, що правда, В. Рутського. Але цей не подужавби всім труднощам. Йому бракувало цього святого вогня, що сміло несеться наперед, хочби й тому, щоби спалахкотіти в жертві. Йому недоставало непоколебимого в молитві довіря, котре, хоч як рідке між людськими дітьми, одначе як уже раз найдеться, то гори переносить¹⁾. Тож післав йому Господь в особі св. Йосафата гідного співборця, за долю унії, котрий так заступався за нею, що навіть вибився наперед В. Рутського, стаючи душею і серцем зєдинення, або, як кажемо, Апостолом Унії.

Йому присвячуємо цих кілька стрічок. Із черги нас займатиме його подиву гідна особистість і його діяльність для справи унії. Відтворимо в своїй пам'яті його життя, начеркуючи з легка коротеньку картину його особи і огляд його заходів біля унії. Щоби ці останні наглядніше показали нам своє степенування і ріст, тому відріжнюємо в його діланню три часи. Перший обіймає літа поки святий не став монахом-Василіянином (до р. 1604), на другий складається життя в Чині св. Василія В. поки не став єпископом (до р. 1617), вкінці третій час обіймає заходи святого підчас єпископату (до р. 1623).

В центрі багатой і врожайной волинської, надбужної області лежить історичне місто Володимир Волинський. Тут св. Йосафат народився, тут у церкві св. Параскевії охрестили його, надаючи йому ім'я Іван, ту провів він свої молодечі літа. Багато висше, на північнім сході розложилася прастара столиця Гедиміна — Вільня. Сюди віддали його родичі на купецьку практику, де купчив аж до цієї хвилі, доки не прийшов по нього Господь (Лука XIX. 13), щоби впровадити його до монастиря на життя осібне і жертвенне. В тім місті виробився будучий апостол унії на взірцевого монаха, на все-

¹⁾ Пор. X. Kalinka, Schyzma i Unia. Lwów 1883. 30.

податне оруддя Божої ласки і намірів. Вильня перша побачила його священиком, настоятелем монахів, «душехватом» для незєдинених, у її святині посвячено Йосафата на єпископа. Місцевости Битень, Жировиці, навіть Київ, мали теж щастя оглядати його в себе. Місто Полоцьк звало його своїм єпископом. Ту він був великий і могучий в слові і ділі, тут укладав пляни, щоби скріпити унію і привести до католицької Церкви незєдинених, відси наступав на кожде безправє, відси закидував він земські суди, магістрати, трибунали, ратуші, єпископські канцелярії позвами, просьбами, протестами, якими виборював гваранцію матеріяльній і дочасній справі унії. Але в Полоцьку, враз із його розголомом, виросла також ненависть до нього, котра переслідувала його, гонила за ним і вкінці простягнула на нього свою тяжку руку. Недалеко від Полоцька, в південно-східній частині полоцької єпархії, знаходиться місто Витебськ, з давних давен тісно звязане з Полоцьком. У тім то Витебську, зроджена ненависть, добила свого кінця. 12 падолиста 1623 року розярена юрба схизматиків убила владику, викінчуючи тим способом невянучий вінець слави на голові святого Апостола Унії.

Таким представляється життя св. Йосафата під зовнішнім історичним оглядом. На тлі цього найзагальнішого нарису можна віддати портрет його особи і тих ниток, що лучили Йосафата зі світом. Тож спитаймо, якою була внішність його особи, його туземні даровання і цьогосвітні звязки? Стать св. Йосафата не нагадувала ніщо незвичайного¹⁾. Середний ростом, досить сильно збудований, твар дещо подовгаста, лице смагляве, зір горів огнем, рухи невимушені, ціле поведення скромне, мало що не боязливе. Очевидно, не могло йому бракувати питомої всім святим повабної веселости. Цеж бо невідлучний товариш невинних душ, котрі й самі веселі і других веселять. Так і у св. Йосафата правдива ангельська веселість і милий усміх при зустрічі з іншими відбивали на лиці його благородне нутро. Можна сказати, що за весь час свого життя належав до числа тих, котрі в усім находять святу радість і всю-

¹⁾ Гл. мою статтю «Знаменні черти св. Йосафата» (Кал. «Місіонаря» на 1922 р. Жовква 1921. 82 сл.).

ди її по собі лишаяють, котрі веселі, хоч мовчать, веселощами кормлять, хоч не знають цього.

Східна це людина — походженням, мовою, звичаями. Він син затишного, сумовитого Волиня, того Волиня, котрий вже в колисці відтворює в душі дитини наклін до роздуми, до далекосяглого, як волинські лани широкополі, міркування. Як його могили, кургани, як усі його історичні спомини носять черти безперечно українські, так і Йосафатова родина, душа і світогляд наскрізь українські. Він Українець цілим серцем. Своєю була йому матерня, українська мова, котрої не цурався ніколи. Навіть тоді, коли довкола нього найголосніші світочі і поборники православя послуговуються чужою їм мовою, Йосафат, як каже П. Жукович¹⁾ »признавалъ себя явно русскимъ, а не полякомъ«. Крім неї знав він краєві мови і церковнославянську. Звичаїв і поведення не так люди його навчили, як здорове почування, природний розсудок, споможений чеснотою. Це й вистарчило, щоб його виховання було благородне і неязяче. Міщанський рід і виховання знаменито доповнювали себе і гейби нарочно викохали його і підготували до законно-церковної реформи, котрої піднявся і до цього знеслого апостоляту унії, якої був душею. Замітне це, що він вийшовши з народу і не знаючи латинської мови, тим самим мав закритий доступ до латинських книжок і був відтятий від посторонних, книжкових впливів, а зате більше дорожився своїми скарбами і, мало що не завсіди, руководився традиційним консерватизмом. І так: монах із нього серцем і душею, одначе поза законом не знає він більше нічого; — його манить чернеча строгість, приковує величність східних богослужень, йому вповні вистарчають законні практики. Колиж стає єпископом, то для оборони так дорогої його серцю унії, шукає засобів не де инді, тільки у себе дома, в давних церковнославянських, зокрема богослужебних, книжках. Слушно завважує М. Возняк²⁾, що в літературну полеміку уніятів і православних його писання вносили те нове, що »ідуци під

¹⁾ Гл. Извѣстія отд. р. языка и слов. импер. Акад. Наукъ 1909 г. Т. XIV. Кн. 3. СПб. 1910. 227.

²⁾ Історія укр. літератури. II. Львів 1921. 235.

догматичним і канонічним оглядом за наукою римської Церкви, під побутовим, зокрема церковно-обрядовим оглядом ішов за живою церковною традицією рідної старовини».

Цей простолюдний, що так виражуся, зверхний вигляд святого Йосафата й отся простодушна його психологія цікуватимуть його до смерті. Тут також лежить тайна, яка пояснює нам, чому підчас цілого свого життя він стоїть на сторожі відпорної, мужеської чесноти, чому зберігає він вірно прадідні традиції, чому захоронює Церкву від новостий.

Але пора нам оглянути внутрішній бік його особи й його життя.

На перше місце висувається його широкий ум. Яка таємна пружина, які наміри водили його умом; коли цей вивував з Йосафата так ідейну людину? Безперечно, це не були якісь природні мотиви, ні теж природні сили. Його ум був вглублений у Божі цілі, відносно до спасення власної душі і спасення других. Під кутом бачення цієї цілі він жив і працював. І чи він молиться, роздумує, літургіє, бичується, постить, чи теж сповідає, проповідує, править єпархією, зустрічається зі світом — все і всюди служить тій цілі і до неї прямує.

За таким умом, гейби за своїм дороговказом, невсипуще йшла Йосафатова сильна і рішуча воля. Вона необлудно летіла до цих високих цілей, на які вказував їй ум. І якби не ця його воля, так сьогодні наша Церква не малаби св. Йосафата, так наша унія не визнавалаб його своїм Апостолом.

Реальним набутком, який придбала Йосафатови його залізна воля, це святість. Так, тут не може бути двох думок. Одначе і те все, що доконечно супроводжує святість, цебто чесноти, не вийшли відки инді, тільки з цього самого жерела, зі сильної волі. Їй приписати треба як поодинокі, взірцеві чесноти, так також і їх акти, котрими пронизана ціла діяльність цюї незвичайної особи. Обходить мене його діяльність для справи унії, котру тепер бажаю начеркнути по наміченій мною програмі.

Зараз від початку життя у св. Йосафата можна було пізнати і це бистре око, що відразу передбачує і ціль і шлях

до неї, — і цю сильну волю, котра йде спокійно і без прірви наперед, а завертати не вміє, — і цей біг на сліпо там, де тягнула його ласка. Ще від ранньої молодости, саме в часах берестейської Унії, невимовно переймається всім, що відносилося до релігії. Як п'ятнадцятилітний молодець з цілим своїм гарячим запалом кидається у вир релігійної боротьби. Можна було побоюватися, щоби велика його любов до давньої літургії, до східного обряду, а передусім вроджений його жах перед усякою новістю не взяли над ним верх і не кинули в обійми схизматицьких братчиків. Але дужша від усього Божої ласка — перемогла. Коли 1599 р. пізнався на нікчемнім поступованню вильнянських схизматиків супротив унії, так зараз звернувся він до Господа і благав Його показати шлях, яким він має йти. Ця хвиля була рішальною і від неї починається відвернення від схизми, а зворот цілим серцем до унії. Від тепер залюбки перебуває в церкві уніятів і наразі, бодай своєю невченою молитвою і набожним співом, спомагає діло зєдинення. Війшовши в зносини з Петром Аркудієм довідуєсь від нього про деякі прислуги, які може зробити святій справі. Тому бачимо його, як він чимраз частійше пробує своїх молодечих сил на оборону переслідуваної і висміваної унії. Велику прислугу віддають йому також знакомства з двома оо. Єзуїтами, котрі своїм теплим словом підтримують і роздувають у щирого молодця святу ревність в ділі затіснення звязий між двома Церквами.

Вже ті перші, молоденькі черти, взяті з життя святого поки не став монахом, ставлять нам перед очі людину, котра з певного рода розвагою рішається на свій крок і свідомо вибирає ціль і завдання свого життя. Цею ціллю — підпомагати унію і поборювати схизму. Це рівночасно провідна думка Йосафатового життя і ділання.

Щоби її зреалізувати він ставить перший, основний крок. Із Божого поклику вступає до Чина св. Василя Великого. В монашестві доглянув він тверду основу, о яку сміло міг запертися в боротьбі за унію. І хоч ця основа була тепер зрушена, то все таки він вірив, що монашество як таке найбільше надається на забороло проти схизми. Для себе самого

найшов він у Чині життя, найшов свою геройську святість. Тут натхнув його св. Дух і навчив апостольської ревности, тут, наче з обильної криниці, зачерпнув він всю свою спосібність на Апостола Унії. Як член активного Чина був він апостолом зі звання, і мав намічені на набуття ті прикмети, які мусять ціхувати апостольського мужа.

Але попри вироблення себе самого на гідного Апостола Унії, не міг він понехати праці і заходів, котрих метою було спрямувати цілий Чин і всіх його членів на шлях природних оборонців і апостолів св. зєдинення. Тому з уською пильністю забирається він до обнови упавшого Чина. Цим кроком заслужив собі св. Йосафат безсмертну славу в історії унії. Розбудження нового духа у Василян і утворення з них рядів сильних борців для колибаючого діла, це здається, по мученицькій смерті, найкрасша прислуга святого для унії. Бо й хтож захистивби під ту пору цю божеську справу, якщо не булоб тої горстки реформованих Василян, котрим проводив св. Йосафат? Чи свої єпископи? Таж вони мимо найліпшої волі мали звязані руки. Чи може латинники? Алеж вони політикували. Так може польський уряд? Але він мало або й ніщо не дбав про унію¹⁾, або, говорячи словами Поляка Ст. Тарновського²⁾, він просто занехав її.

Одначе діло унії лежало більше на серцю самому св. Йосафатови підчас його цілого чернечого життя, як котрому иншому Василянинуви. Тим також треба й пояснити це його, що так виражуся, войовниче успособлення і ділання в її користь. Не найдеш середника, якого він не хапавсяби, не збільшиш заходів і старань, яких він не посвячувавби на ту ціль: «да вси будуть єдино».

Вже в замкненій новіціятській келії тільки духовної за-помоги післав він унії, що його життєписці вже тут не вагаються звати його «Апостолом Унії». Чим далі в літах, тим правдивійшою стає ця його назва. З черги подивляємо його мозольну працю на полі літургіїки й обрядових ріжниць, слі-димо його розмови з, ще тоді світським, В. Рутським на тему

¹⁾ Гл. більше у висше згаданій брошурі С. Tondini'я, 25

²⁾ О Rusi i Rusinach. Kraków. 1891. 16.

злуки Церков, розкошуємось його духовними потіхами і піднесеннями, яких він дізнає по тій причині, що в Рутськім дістане унія світлого чоловіка, сильну підпору. Хоч апостат Сінчило біситься, не перебираючи в орудниках, щоби здавити Йосафата і його друзів, хоч він на чолі засліпленого клиру торжественно переходить у Вильні на схизму, хоч нетямущі навіть публично починають зневажати самого Йосафата, мимо цього Йосафат тим пильнійше заходиться біля зненавидженого всіми діла. Для висвітлення правди перевертає всі богослужбні книги, робить витяги і видає популярні книжочки. Задержалося досі шість його книжочок, а саме: 1) Про старшинство святого Петра; 2) Про хрещення св. Володимира; 3) Про мощі святих, що їх треба мати в чести, та про їх чуда; 4) Доказ про черців, як у старім і новім Св. Письмі про всю рясу й про волосся свідчать, та про обіти і про клобуки і про постриження дівчат; 5) Про священничу чистоту, що краще бути безженним; 6) Відповідь на питання: »Чи добре церков восточная чинит, посвещаючи хліб, воду, вербу і баранка«. Всі вони, враз із книжкою Льва Кревзи п. н.: »Оборона церковної єдності«, до котрої і Йосафат приложив свою руку, безпосередно або посередно мають на меті добро унії. А що не були це якісь доривочні роботи, пізнаємо з того, що до них використав весь йому доступний матеріал за і проти, причім були йому відомі навіть тодішні схизматичкі видання львівських схизматиків.

Перед своїм священством старається бодай розмовами, гостинними відвідинами впливати на загал, щоби повірив у правду і прилучився до унії. А коли біля 1609 р. висвятили його на священника, тоді з подвоєною пильністю продовжує розпочату працю. Загально відомо, що наймилійший предмет його проповідей і наук був пояснювати спірні точки між уніятами і схизматиками. Тож і ті його заходи о добро унії густо-часто вінчалися несподіваними успіхами. Раз наворачтається московський патріарх Ігнатій, иншим разом Грек Е. Кантакузен і Солтан, то знов посадник міста Батілія і міські сенатори. Про навернення між простолюддям і духовенством не треба й згадувати. Неначе велитень у одній руці тримає

меч, котрим оборонює загрожену унію, а другу з любовю простягає каянникам, щоб їх пригорнути до свого серця.

Його поле ділання поширюється, коли стає ігуменом, а відтак архимандритом. Позискавши своїм урядом великий вплив у Вильні, поручає на урядників і радних міста самих тільки уніятів. Поза тим у всіх інших справах, які торкалися загального добра, він бере живу участь. Зокрема треба зазначити, що не підпринято ні одного діла в обороні або поширенню унії, в яким обійшлосяб без Йосафата. Так пр. митрополит В. Рутський не знаходить відповіднішого товариша своєї поїздки до Київа від нього. І тільки Йосафатові треба завдячити, що українська сторона, по довгих літах, наново почула слово про унію і наново побачила блаженні наслідки уніятської науки і проповіді. Після цієї подорожи невтомний апостол укладає новий плян боротьби зі схизматиками. Заводить він релігійні диспути і розмови, в яких сам бере найживішу участь. В р. 1617 відбулася між ин. славна вильнянська диспута, по якій імя Йосафата відгомоном пронеслося по найдалших закутинах Польщі і Литви. Всі дані вказували на те, що надходить рішача хвиля в історії української Церкви. Йосафат готовився на зустріч великого дня, в яким »один чоловік справить велику вечеру і запросить до неї многих« (Лука XIV, 16).

Але між тим стрінула його одна несподіванка. Хоч як він боявся її, одначе Боже Провидіння порішило інакше. Митрополит В. Рутський посвятив Йосафата 12 XI. 1617 р. на єпископа-помічника полоцької єпархії, а рік пізнійше, по смерті архієп. Гедеона Брольницького, поступив він на тогож місце як архієпископ полоцький, а єпископ витебський та мстиславський. Цей крок сідоглавого митрополита не то що не перервав благородних і великанських Йосафатових заходів біля унії, але ще тим більше заставив його до праці, тому що полоцька дієцезія находилася в оплаканім стані, в якій схизматики робили що їм подобалося.

Коли перед вступленням до Чина Йосафат більше тайним способом заходився около св. Зєдинення, коли підчас свого монашого життя взаїмно переплітуються його зовні-

шна і внутрішня праця для унії, то тепер підчас єпископату беруть верх передусім агресивні наступи на ворога, повні смілости, безоглядності, а надівсьо предивних вислідів. І якби не цей період його діяльності для справи унії, так не назвалиби його вороги тими огидними іменами, якими переповнені їх письма. Не булоб закидів, начебто він своїми жорстокими переслідуваннями православних стягнув на себе ненависть навіть католиків¹⁾, не далиб йому імени «извѣстнаго (або як читається на стор. 426 «отчаяннаго») гонителя и отступника отъ православной вѣры», «гонитель православныхъ и фанатическій изувѣрь»²⁾, «фанатика»³⁾, котрий «сталъ ревностнымъ, до фанатизма, поборникомъ и проповѣдникомъ унії»⁴⁾, «жестокаго и упорнаго фанатика»⁵⁾, «фанатичнаго владики»⁶⁾, «найбільше воевничого репрезентанта унії..., людини взагалі екзальтованої і фанатично відданої католицькій ідеї»⁷⁾, а його поступовання супроти ближних не назвалиб «насиллем совісті»⁸⁾ і т. д.

Ті і їм подібні наклепи своїх та сторонних ворогів унії й її Апостола ні трошечки не уймають блиску і благородности його святого характеру. Велика часть їх злобних пересудів ґрунтується на крайнім незнанню побдиноких фактів, котрі якраз противно стверджують, що знаменними чеснотами св. Йосафата були євангельська лагідність і безприкладна любов навіть супроти найбільше вороголюбних схизматиків⁹⁾. А коли попри це всьо, його особу і ділання ціхує незвичайна смілість,

¹⁾ О. Титовъ, в книжці «Прав. богосл. енциклопедія». VII. Петроградъ. 1906. col. 341—342.

²⁾ А. Ф. Хойнацкій, Зап. русская церк. Унія въ ея богосл. и обрядхъ. Кіевъ. 1871. 425.

³⁾ М. Кояловичъ, Литов. церк. Унія. I. Петербургъ 1859. 191.

⁴⁾ А. Сапуновъ, в очерку до книжки «Витебская старина» V. ч. I. Витебскъ 1888. стр. LXXIV.

⁵⁾ К. Говорскій, у статті, яку помістив «Вѣстникъ юго-зап. и зап. Россіи. Кіевъ 1862. 51.

⁶⁾ М. Грушевський, Історія Укр. Руси. VII. Київ — Львів 1909. 500.

⁷⁾ М. Грушевський, Тамже 511.

⁸⁾ Др Ів. Пулюй, Нові і перемінні зьвізди. Відень 1905. 89.

⁹⁾ Це твердження річево переводить римська La Civiltà Catt. IV. [1865] 385 сл.

послідовність і, як хочете так назвати, войовничість, то якраз ті черти стверджують, що в нього була геройська чеснота. Без смілости в думці і в діланню нема героїства, каже кард. Капечелятро¹⁾. Але це напrawdę мусить бути смілість, котру земська мова зове зухвальством і фанатизмом, одначе філософія святих бачить у ній черту не тільки зрозумілу, але й гідну наслідування. Цей, що її розпалює, це сам небесний Датель, котрий zarazом і співділає зі святим в усіх його подвигах. Так і Йосафатове войовниче успособлення, це дар, якого святий Владика не міг не зужити. Виявилось воно і в діланню, котре ціхують ті самі прикмети. Певний, що за ним Бог, сміло йшов наперед шляхом визначеним йому світлом віри і голосом совісти. Ніколи не знав завертати назад. Великодушно гордив марною славою і своєю особою, наміряючи тільки — вратувати Божу славу і спасти людські душі. І хоч схотілиби ми розібрати кожде його діло з окрема, то ні в однім із них не найдемо ні тіни насильства, ні крихітки пімсти. Тільки те одно їм усім спільне, що кожду працю виконував він цілим собою, не знав помилювання для мірноти і поверховности, не терпів згіршення і духового лінивства, безпощадно і в самім зародку нищив зло.

З того також жерела випливають усі його агресивні наступи підчас недовгого єпископату. Вони дадуться обняти в цих кількох словах. Пересиджуючи цілими днями по архивах, винайшов много безправства, яке скоїлося в недалекій минувшині при загарбуванню ґрунтів, майна, церков, що належали до уніятів і монастирів. На щастя, предкладаючи свої зажалення урядови, найшов у нього належне попєртя і тому спокійно перебирав назад усьо, що безправно загарбано. Очевидно, таке поступовання викликало грізний опір. Вистарчить переглянути тогочасні скарги, які напливали до сойму, щоби переконатися, з якою заїлостью православні пятнують ці вчинки²⁾.

Иншого рода наступи відносились таки до самих уніятів, а передусім до духовенства. Св. єпископ бажав мати вірний народ, вірних унії священників, що в потребі булиб готові

¹⁾ Vita di S. Filippo Neri I. 1899. 24.

²⁾ Для прикладу гл. М. Грушевський, VII. 445 сл., 498, 500.

і життя посвятити. Те все треба було щойно сотворити і виховати. Покійний Ґедеон Брільницький, хоч і прийняв унію, однак не поширював у своїй єпархії. Тому не дивно, що схизма глибоко запустила своє коріння. На кождім кроці одиниці й обставини виказували непоборимі труднощі. Щоб їх усунути не вистарчав сам душпастирський такт і доцільне підготування. Щойно тоді ведуть вони до наміреної обнови, коли прилучиться до них залізна послідовність і берка енергії. От і це було знаменним Йосафатовою діяльністю і ніщо інше тільки це наказало йому припустити у той бік свої безоглядні наступи. До них зачисляються всі його пастирські візитації, всі частинні і загальні розпорядки, його «Регули» і «Катехизм». Сама зі себе ціла та акція не представляє ніщо нового, але зваживши, що перевели її архипастир серійно і кождої днини зливав її та закріплював своєю святою молитвою, тоді порозуміємо предивну успішність, якою вона вінчалася. Ще за його життя дійшло до цього, що полоцька дієцезія мала дуже малу кількість схизматиків, явище тим дивніше, коли зважиться, як слушно завважує єпископ Ю. Пелеш¹⁾, що згадана дієцезія межувала з московським царством.

Із повстанням козацтва виринуло нове нещастя, новий, неабиякий ворог унії. Схизма доходила сама зі себе, никла на очах, але козацтво не дозволювало їй сконати. Перенявши на себе завдання опікуна і сторожа православ'я, доводить до цього, що без участі уряду, просто революційним способом, відновлюється православна єрархія. Дякувати Богу, що це сталося ще за життя св. Йосафата. Хто знає, чи без нього осталася була тепер унія. Хвиля була поважна, критична. Унії зачали тратити духа, з усіх боків гукали на них як на ворохобників мира, показували їх пальцями, тож вони зачали боятися, щоби не скасовано унії, зачали мріяти про перехід на латинський обряд. Як ця думка заволоділа умами видно з цього, що навіть Васи́ліяни застановлювалися над переведенням її у життя, а з Риму надходили вісті, що й там дебатують, чи не призволити на такий перехід.

¹⁾ Geschichte der Union. II. Wien 1880. 318.

Але в сам час їм усім заходить дорогу св. Йосафат. Він не розуміє цього, як людина з огнем ревності не в змозі захоронити Боже діло. Ободрений небесною силою підприємляє нову виправу на оборону унії, на гибіль схизми. Скликає Василіян на капітулу і тут горячим словом і пориваючим приміром підбиває їх і тепер для своїх намірів. Рівнож і духовенство зискує для себе, теплим словом кріпить закріпощений народ, заходиться біля впливового уряду й адміністрації.

Для повноти картини, котра пояснювалаб нам і успіхи з його заходів, наведу один-другий факт реакції, щоби пізнати як сильна і страшна ворогам була рука святого. — Волинський посол Лаврентій Древинський скаржиться на соймі 1620 р., що в Могилеві й Орші запечатано церкви і розігнано священників¹⁾. Далше, той сам Л. Древинський закидує в соймі королеви, що несправедливо, безправно і всупереч шляхоцьким вольностям, іменує на владичі престולי і духовні достоїнства людей, не зважаючи на їх рід. Для прикладу наводить полоцького архієпископа²⁾. В меморіалі, тзв. «Суплікації», на сойм 1623 р. нарікають православні і на «душоохвата»³⁾. Невимовно болить їх це, що в полоцькій єпархії адміністраційні чинники завзято підтримують владику, силоміць змушують православних до послухності, арештують непокірних, забирають церкви, то що⁴⁾. Як ілюстрацію релігійних утисків схизми з боку католиків предложено соймови 1623 року спис кривд, які останніми часами потерпіли православні. «На першім пляні, визиваючо додає від себе М. Грушевський⁵⁾, як у всіх тодішніх скаргах, фігурують беззаконства й кривди заподіяні православним у Вильні і в єпархії фанатичного владики полоцького».

Очевидно, серед таких обставин далеко було ще до повної побіди над схизмою. Хтож инший мав її віднести, як не цей, що ціле своє життя посвятив цій справі? Хто, як не цей,

¹⁾ Гл. М. Грушевський, VII. 445.

²⁾ Тамже, VII. 446.

³⁾ Тамже, VII. 498.

⁴⁾ Тамже, VII. 451 сл.

⁵⁾ Тамже, VII. 500.

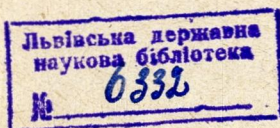
якого Боже Провидіння бажало мати Апостолом Унії? Так щож, Йосафат зужив уже всі свої засоби, післав на борню всьо, що мав задушевного, висилився його душевний ум, засталилась до краю тверда воля, охляли спрацьовані руки — борець направду знемігся. Але одно остало йому, остало ще цьому знеможеному борцеві. А те останнє — воно найдорожше. Це життя. Чи ви приглядались коли старшій людині, збитій постійною недолею, придавленій старістю? Її тіло вже завмирає, вже хилиться до гробу. Ніщо їй не остається, як погодитися з думкою, що кінець наближається. Та не так вона поводитьсь. Всупереч усім прогнозам гордо ставить чоло смерті. І хоч одною ногою подалася вже на той світ, другою кріпко заперлась о землю і мріє про життя. Бо життя їй дороге, життя нерозлучне.

Віддати це життя добровільно і свідомо на жертву Богови рівнається героїству, а віддати його в любові через незвичайні терпіння і кроваві муки, це мучеництво. На таке героїство, овшім мучеництво, здобувся св. Йосафат. Сталось це в хвилю пропамятної витебської трагедії. Дня 12. падолиста 1623. року, в Витебську розярена юрба схизматиків вбила владику. Подався борець, упав окровавлений на землю, віддав свого духа в руки Того, за якого справу потерпів мученицьку смерть. Раділи схизматики, думаючи, що з його смертю скінчиться й унія. „*Возлігъ ѡ҃снѣлъ є҃си ѿкѡ лѣтъ, ѿ ѿкѡ скѹмѣнь: ктѡ возведѣтъ є҃го?*“ (Бит. XLIX. 9). Але забули, що терпіння мучеників, це Божа перемога¹⁾ і нічим иншим тільки їх терпінням Христос держить унію, як взагалі цілу Церкву²⁾. Смертю мучеників не переможе діла Божого, навпаки воно в ній очищується, росте і кріпшає.

Так було і з мученицькою смертю св. Йосафата. Вона ободрила В. Рутського, загрила єпископів, позискала для нашої Церкви не тільки пошану з боку польського уряду, не тільки опіку апостольської столиці, але, що найважніше, скріпила внутрішні сили унії й обновила колишнє цвітуче життя. Нею вкинено нове сійне зерно на землю української злуки і вже

¹⁾ Св. Єронім, Epist. CXX. с. X. Migne P. L. XXII.

²⁾ Bossuet, Discours sur l'histoire univ. II. Paris 1803. 46.

незабаром побачили всі, як після даного Христом права з жертвенної смерті Мученика виросло нове, сильне життя і благословенство для зєдиненої Церкви¹⁾. На ніщо не придалисяб людські зусилля і найвправніша політика, якщо не булоб хреста і смерті »з Христом прибитих до хреста« (Гал. II. 19). Тому мучеництво св. Йосафата Кунцевича, каже М. d'Herbigny²⁾, більше допомогло вірним до закріплення унії, як котрінебудь людські орудники. І те, що вона досі триває і триватиме, як віримо, на будуче, мусимо завдячити пролитій крові св. Йосафата. Так отже св. Йосафат, як правдивий Апостол, не перестає заходитися біля унії і після своєї смерті.

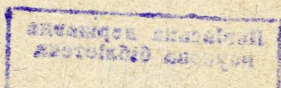
І в нинішніх часах наша унія не має і не буде мати могутнішого заступника й оборонця від св. Йосафата. Ще й нині не змінилась її традиційна, незавидна доля і кождий, хто має очи, мусить це побачити. Довкруги унії кипить. Ворог лютиться, силою і підступом радби її потягнути до себе. Блистять і міняться його слова, обітницї, але в дійсности отруту криють вони в собі. Обіцяють мир, щоб якраз не прийшло до мира, показують спасення, щоб ним не спасти нікого, впроваджують до церкви, щоб, увійшовши до неї, якраз згинуть поза нею³⁾. Сторонникиж і прихильники унії радять, спорять, дискутують над нею, як ті жовніри, що спорили над Христовим хітоном, кому він має припасти. Як сторонники, як щирі католики вони мусять оказати їй своє заінтересовання, мусять відчути її внутрішні і зовнішні радощі та болі, унія мусить бути їм дорога. Але і те заінтересовання і те спочування і та любов, це річи зверхні, котрі ніщо не коштують цих офіційальних прихильників унії, бо в дійсности, бо на ділі вони хотілиб, щоб унії не було, щоби вона ціла припала їм в уділі. От, як жовніри, котрі хоч кидали жереб, але в серцю кождий з них бажав свого зиску.

Зате між нами, уніятами, не сміє бути нікого, кому унія і її справа булаб байдужа. Тут нема партій ні орієнта-

¹⁾ Гл. статтю Й. Шпільманна в Stimmen aus Maria Laach. XII. 490 сл. 497.

²⁾ Гл. висше наведений твір II. 213.

³⁾ Св. Кипріян, Epist. XL. VI. 338 (Migne P. L. IV).

цій, тому що унія це єдиний наш лучник і єдина оборонна вежа, за якою живе наша національність. В часі великих переворотів, писав Др О. Назарук¹⁾, ломляться різні інтереси народніх мас, остають у своїм триванню тільки найсильніші. До них належать релігійні«. Хвиля, у якій злегковажимо значіння Церкви і унії з Римом у нашім національнім життю, вирішить українське питання в нашу страшну некористь і по-пхне нас у важкі обійми грізної будучности. І навпаки: Унія загварантує нам наше історичне ім'я, нашу національну окремішність, унія належно підготує нас навіть до своєї державности. Тож коли її маємо, тримаймося її вірно і видержливо глядім в очі усім невзгодам. Коли унія зродила свого Мученика, так його пролита кров ручить нам за її життєдайність і безсмертність. Її не придавило лихоліття минуле, не придавить і майбутнє! Під окровавленим прапором св. Йосафата, Апостола Унії, підемо сміло у найзавзятійший бій за її долю, готові навіть за його прикладом покласти своє життя, щоби тріумфувала Христова правда і католицька, українська Унія.

¹⁾ Гл. «Вістник Союзу визвол. України», Відень 1915. Ч. 33-34.5.

Св. Йосафат на тлі Унії

(Начерк)

O mei Rutheni! Per vos, me
orientem conversurum, spero.

Урбан VIII.

Коли хочемо ясно пізнати життя Святого, кінцем є хоч вкоротці начеркнути той конвульсійний рух української Церкви під кінець XVI. ст., що мав її ввести на кращі тори обнови й відродження. Відносини були незavidні. Всі історики згідно заявляють, що так матеріальний, як і моральний стан нашої Церкви стрімголов падав у пропасть, і нізвідки, здавалося, не було ратунку. Під кінець XVI. ст. укр. Церква позбавлена сильнішої опори моральної, вкинена у безпросвітні обійми візантійських патріархів, відрухово шукала захисту перед руїною. Світліші її одиниці бачили, що інакше годі, й що виходом із темної вулички тодішніх відносин мусить бути радикальна зміна. Острожський думав про злуку з Римом, бо таким чином бачив можливість відродження нашої Церкви й поставлення її в правних відносинах на рівному становищі з латинською а ео ipso вказанням широких горизонтів підйому на будуче. Ця золота думка Острожського з 1593. не удержалася вправді у нього — за те потягнула представників Церкви та увійшла в життя 23. XII. 1595.

Що такий а не інший був вихід на краще із тодішніх обставин свідчить хоч один уважніший погляд на сьогочасні відносини. Нище духовенство залякане, необразоване, прибите надмірною працею й старанням о хліб, — вище у вічних роз-

дорах, неспокоях і крамолах. Над нею безсоромно заляг дух погорди й легковаження від всего, що почувалося в силі й праві. Як маркантний примір тодішніх відносин послужить часто згадуваний істориками случай в Володимирі Вол. з 1565 р. між Лазовським еп. холмським а шляхтичем Красінським. Оба вистаралися о номінацію на владичий володимирський престіл. Красінський зміг скоріше взяти в посідання володимирський собор і палату — це однак не відібрало відваги й не довело до резигнації Лазовського. Зібравши 200 піхотинців і 300 їздців, напав 12. вересня на палату, а коли приступом годі було добути, бо й Красінський держав свою залогу, підпалив її. Вогонь скоро перенісся на інші забудовання й досягнув собору. Красінський не почуваючи себе довше в силі ставити опір, вечером полишив поле бою, оставляючи Лазовському побіду. Мимо такого стану річий ні один, ні другий не поніс кари. Що більше — Красінський як рекомпензату дістав епархію луцьку й обдирав її по своїй вольній волі скільки хотів, наживаючи майна синам і донькам. Що такі відносини були можливі в польській державі, не диво, бож засадою було: *divide et impera*. Щось подібного стрічаємо знов у історії нашої Церкви через одно століття пізнійше, між Свістальницьким а Шумлянським; — акція лиш перенесена до Львова. Бої між єпископами о владичі престоли були чимось зовсім звичайним та лучалися випадки темнійші. О. Савицький оповідає про Никодима Шибинського, жидичинського архимандрита, що прилюдно жив з наложницями в монастирі. Це були верхи. Низом стояло залякане селянство, прибите кріпацьким ярмом і міщанство, позбавлене всіх кращих прав — за приналежність до православної Церкви.

Відруховим старанням над поправою цих відносин був акт консолідації сил вірних у братствах та зворот владик в сторону патріархів. 1586. з'являється на Україні антиохійський патріярх Йоакім, а вже 1589. царгородський Єремія. Санація відносин покінчилася на номінації митрополитом Рагози, а екзархом Терлецького та наданню ставропірії львівському братству. Це однак було рішучо за мало. Українська Церква потребувала уздоровлення основ — нового полету духа,

життєвої ініціативи та ідейних, готових до жертв одиниць. Такі одиниці прийшли — а тому що одиниці вказують широкі поля духа й шляхи тудою, тому ведуть за собою маси та надихують їх змислом своїх ідей так, що вони неминуче підуть у вказаному їм напрямі, як діти за матір'ю. Серед тих незабутніх каменярів нового, великого, майбутнього, що з кінцем XVI. і початком XVII. ст. стали до праці, видніє стаття Потія, св. Йосафата й Рутського. — Не мож відмовити також великого значіння Терлецькому, Рагозі, Збіруйському, Пелчицькому, Загорському й Гоголеви, що в цих рішаючих хвилях стояли на видних становищах нашої Церкви і ділом свідчили для Унії, та на них паде тінь чи то охоти наживи, чи надто слабкої волі й хитання. Ці три одиниці: Потій, св. Йосафат і Рутський — непохитними основами лягли при повстанню і утвердженню Унії та доповняли себе взаємно. Потій боровся за матеріальні й моральні права нашої Церкви перед державою — зовні. Св. Йосафат надав їй внутрішньої сили, розгону, скріпив її могутністю крові за ідею. Рутський організував її залізно внутрі й поставив певну та могутню на неминучу боротьбу століть, що даремне із завзяттям старалися розбити зрошені кров'ю її основи.

* * *

Якась справа остільки зможе зайняти ширші круги і зробити їх собі вірними прихильниками, оскільки більше сили й життя руководять її ідеєю внутрі та уділяється нестримно зовні. Великі вчинки йдуть за великими ідеями, поривають за собою маси й достроюють до себе літа. Щоби повести маси й скріпити їхню волю до боротьби, зробити їх охочими до жертв, мусять іти приміри великих, небуденних в очах народу одиниць.

Такою небуденною одиницею, що надала хід обставинам в критичних для Унії часах, що надихала її животворною силою на будуче та вказала непохитною рукою перемогу, це св. Йосафат. Ще молодцем опинився він у Вильні, одним із центрів завзятої боротьби між православними а уніятами. Уніяти становили горстку серед виленського населення — до них на-

лежала одинока церква св. Тройці з монастирем, що однак находився у стані руїни. Св. Йосафат, великий любитель літургічних книг і нашого обряду, ніколи не занедбував богослуження — а хоча церкви православних манили й величю прикрас, і многотою людей, він удавався все до церкви св. Тройці. 1604 р. бачимо Святого монахом Святотроїцького монастиря. В покуті та праці над пізнанням св. Письма минав йому час, а тихий та забутий до недавна монастир св. Тройці став прибирати інший вид. Головним ділом, що надало сильнішого імпульсу ходови річий, це вступлення в монастир Рутського. Цей потомок староруського шляхотського роду, якого батьки перейшли на кальвінізм, покінчив студії в колегії св. Атаназія й дивним збігом обставин прийняв грецький обряд. Останнім актом, що завершив його інкорпорацію до східної церкви це рік 1607, коли Рутський надягнув василіянську рясу. Від тоді бачимо, як ці дві одиниці взаємно себе попирають й піддержують у всіх стараннях чи заходах. Рутський, вихованок заграничних університетів, володів більшим обємом знання та глибиною поглядів. Св. Йосафат, ясний й щирий тип побожного українського люду поривав простою, ніжністю та святістю. Його сталість, певність і любов обряду скріпляла Рутського і леліяла йому надії на будуче — тоді, коли св. Йосафат поширював свій засіб відомостей вказівками й порадами Рутського. Відносини для уніятської Церкви ставали між тим чимраз прикрійші. Уряд інтерпельований православними сторонами не підпомагав Унії й заховувався зовсім пасивно. Світські верхи української суспільности стали однозгідним табором проти діла Потія й Терлецького — до помочі зєдинилися з протестантським табором і так разом старалися повалити правне становище Унії в польській імперії. Князь Кон. Острожський на старости літ всю енергію звертає на повалення ненависної йому Унії — матеріально й морально веде провід у цілій акції, грозить насиллям, підпирає ворожі Унії видавництва та бере в захист православних полемістів. Біля нього — фаянга братств і полемічна література, розбурхані народні маси й обезсилена польська влада, буйна шляхта й непевний урядовий режим. Не диво, що

1608 р. приніс таку подію, як ворохобня Сінчила й Зашковського. Перший був архимандритом Святотроїцького монастиря, другий деканом виленських церков. Оба в порозумінню з православною шляхтою й міщанством рішили надати смертний удар Унії в Вильні. Та діло це не вдалося. Св. Йосафат, котрого за всяку ціну старалися приєднати до акції, відкинув навіть думку про це. Рутський, висланий 20 миль за Вильно, негайно вернув. Плянований на 15. VII. 1608. збройний напад на Святотроїцьку церкву не вдався. Та мимо цієї невдачі діло потайки ведено дальше. Православні задумали вдруге спробувати щастя і 9. марта 1609. напали збройною лавою на церкву св. Тройці та й цим разом без успіху. Не дивно, що Тупека, чура якогось православного шляхтича смів в білу днину напасти на Потія на вулиці Вильна. Скінчилось на цім, що злочинець відтяв сідоглавому владиці три пальці руки, коли цей заслонився перед ударом меча.

В цих невідрадних хвилях обіймає архимандрію Троїцького монастиря Рутський, а св. Йосафат приймає св. тайну священства. Часи ставали щораз то прикрійші. Конституцію для православних з 1607. затверджено 1609. По цій конституції уряд рішив вибрати владик *»merae religionis graecae«*. Православні коментували це у своєму змислі, уніяти в своєму. Стан посідання мав остати з 1609 р. Евентуальні зажалення можна було слати перед суд коронний або литовський. Судиж ці також не багато давали надії уніятим. Трибунал Вел. кн. Литовського складався з 44 членів — з цього всього 6 було духовних а $\frac{2}{3}$ противних уніятим. Інший суд духовний тзв. *indicium mixtum* з 6 духовних і 6 світських рівнож не дуже то казав сподіватися при тодішнім охолодженню польського духовенства зглядом Унії й уніятів. Взагалі польський офіціальний уряд глядів на Унію під кутом політичного горизонту. Для нього був це сукцес політичний, охорони східної завойованої провінції держави перед північу Москви й полуднем Царгороду. Одинокий, що з тодішньої урядової Польщі без згляду на обставини щиро й постійно ставав в обороні Унії, це Жигмонт III. З переконання ревний католик, не пересяклий польським шовіністичним духом, дідич-

ний володар Швеції. Позатим ці всі магнати, як Замоийський, Сапіга, Мацейовський згодом відсуваються від справи, а навіть неохочо на неї гляділи. Вони вважали Унію зближенням, чи навіть мостом до польщини, до златинщення, як це згодом очевидно видніється на ділах. Згадатиби лиш спір між латинським єпископом суфраганом виленським Войною а митрополитом Рутським, який рішав аж Григорій XV. Война уважав себе за щось вищого від уніятського митрополита й жадав для себе першенства. А подібних цій події багато случаїв керував сторінки історії нашої Церкви. Воно аж надто ясно висвітлює становище польського клиру зглядом Унії. — Він пізнав, що Унія не веде по його намірам. Цих кілька черт вистане, щоби зрозуміти хід дальших обставин, що біжать в дві різкі сторони: перехід нашої шляхти на латинський обряд і неприхильне відношення польських магнатів до уніятської Церкви.

Під 1610 р. уніятська церковна єрархія була вправді вже зорганізована, але духовенства було обмаль — а ще менше було цих, що чинно підпомагалиби уніятську Церкву в світських кругах. Шляхта становила тоді одиноко активно сильну, побіч міщанства, остою своєї Церкви. Колиж поглянемо в ці часи, бачимо $\frac{2}{3}$ нашої шляхти в обозі православної Церкви, а прочих частю в кальвінській єреси, частю в переході на латинство, а частю лиш в переході на Унію. Так держався загал старшої шляхти; — молода парість, вихована в єзуїтських колегіях в заранню, кидала свій обряд й переходила на латинство. Унію полишали на боці, як щось нище, призначене для широких мас.

Рік 1613. приносить кілька подій великого значіння для уніятської Церкви. Звісна всім святість життя й непохитність в переконуванні правди у св. Йосафата приєднала йому прихильників з поміж многих шляхотських родин. Старанням Святого переходить на Унію Григорій Тризна, маршалок Слонімський й Ів. Мелешко, каштелян смоленський. В їх сліди ступає згодом Федір Скумин Тишкевич, воєвода новгородський й Мих. Пруцький Соколинський, воєвода полоцький. Це були перші навернення верхів — на жаль їхні потомки з малесень-

кими виїмками опинилися в польськiм таборі і змінили прадідний обряд грецький на латинський. Жировичі з чудотворною іконою Богородиці переходять під заряд св. Йосафата. Вкоротці на цьому місці знімається монастир, а незвісна до недавня церква стається славною на широких просторах Білоруси й Литви. Старанням Тризнів ґрунтується монастир у Битені, де 1616. переноситься соборний новіціят Василіян. Уніятська Церква помітно розростається, поширює поле ділання та оновляє релігійне життя народу. В цих то хвилях заходить смерть митр. Потія. На його місце 28. VI. 1614. стає бувший (від 1612.) коадютор Рутський. Провід церкви спочиває у певних, кріпких руках, а рівночасно монаше життя Троїцького монастиря дістає незрівняного провідника в особі св. Йосафата, як архимандрита. З цього часу походить декілька случаїв, що наглядно освітлюють небуденне життя Святого.

Та не довго довелося проживати св. Йосафатови на становищі архимандрита. Митрополит Рутський покликав його на відвічальне становище єпископа суфрагана полоцького. Старий полоцький владика Ґедеон Брольницький звершав останні хвилі туземного життя, коли Полоцьк приймав в свої мури св. Йосафата. Стан дієцезії був дуже сумний. Священство темне, народ збаламучений і обезсилений, Церква прибита й обдерта. В кілька місяців по прибуттю Святого покінчив Брольницький життя, а Йосафат засів на архієпископськiм престолі. Прийшлося йому заводити карність серед духовенства, відбирати розхапані церковні добра та приводити церкви до можливого стану.

Святий почав обїзд дієцезії й оглядання церков та відвідування духовенства. Всюди витали його радісно; — один тільки Могилів стрінув архієпископа із замкненими брамами й військом, уставленим здовж валів. Справа оперлася о королівську канцелярію й місто мусіло уступити. На зовні здавалося все було успокоєне, тихе, та підпольна праця одиниць, ворожа Унії, вкоротці видала стократні плоди. Братства, гарно зорганізовані в умілих руках вели перед акції. Вільно скріпилося меткою силою. 1617 р. вступив у василіянський монастир св. Духа М. Смотрицький. Вихованок острожської ака-

демії, товариш князів Саломірецьких, образований на заграничних університетах. Згадатиби, що братства були в безнастаннім контакті, тимто директиви Вільна доходили легко до Могилева, Полоцька, Витебська й інших міст. Урядова Польща найшлася під час в клопоті. Полудневі границі, загрожені Турками займали $\frac{9}{10}$ обрад соймових. Прийшла боботьба під Цецорою й уряд зі страхом став оглядатися за союзником. Православні знаменито використовуючи заколот, що настав в політичних кругах польської держави, повели діло для себе як найкраще. З Москви вертав єрусалимський патріарх Теофан. Козаки з Сагайдачним постояли за справу й 15. VIII. 1620. висвятив він для них нову єрархію на столиці, заняті уніятськими владиками. На чолі цієї єрархії став Борецький; контр-єпископом полоцьким висвячено Смотрицького. Конфлікт навязувся.

Смотрицький за підмогою козацьких сил і байдужности та критичного положення польського уряду, виступив як правний наслідник Брільницького. Даремно св. Йосафат дістав урядове посвідчення про свою правність. — Полоцьк виступив ворожо цілком явно. Дійшло до цього, що коли Святий 1621. прибув з обїзду в місто та хотів утихомирити зворушені умивиясненням справи, далися чути голоси: вбити душехвата! Лиш завдяки притомности й рішучости Тишкевича та Соколинського, що разом із Святим були в ратуші, вдалося вийти ціло. Народ ворохобився.

По боротьбі під Хотиним розкрився ще кращий виднокруг для православної церкви. Сагайдачний сміло виступив як заступник й оборонець православних, а за його повагою смілійше підіймали голос нововисвячені владики. Святий не тратив відваги, ні охоти до пильної праці — з другої сторони, православні підняли на нього цілий ряд клевет, бажаючи позбутися цієї головної перепони на своїм шляху. В польському соймі не уставали наклепи на поведення уніятських владик, на мнимі переслідування православної церкви й приймалися поволі на плесі публичної опінії. Тоді, коли православні мали своїх заступників в державнім представництві — уніяти мусіли мовчки вислухувати очернень. Який сумний був це стан,

свідчить подія на соймі 1621 р. Guepin-Kalinka наводить це так: Metropolita Rutski znajdował się także osobiście w Warszawie, wraz ze św. Jozafatem i jednym ze swoich sufraganów; lecz doznali najobojętniejszego przyjęcia od katolików łacińskiego obrządku. Nie szczędzono im wymówek i wytykano ich jako burzycieli publicznego porządku. Większość biskupów łacińskich była im jawnie nieprzyjazną, a ci, co im byli przychylni, nie śmieli się z tem wydawać. Sam tylko król i nuncjusz papieski Diotalleви стали po stronie sprawiedliwości. Серед такого настрою польської суспільности й правлячих кругів, дістав Святий памятний лист від канцлера Сапіги з 12. III. 1622., в котрім цей дорікаючи йому нетактовним поведенням зглядом православних, робить закид, що став він причиною всяких заворушень і клопотів. Ясно, що при таких ході обставин православні виступили зовсім певні успіху й на цім тлі відігралася трагедія 1623 року.

Мимо різних погроз, що падали на адресу Святого, він не залишив звичайного старання о добро душ і з початком листопада подався в сторону Витебська. Населення приняло його холодно й разураз доходили слухи о наміренім убійстві. Архієпископська палата стояла напроти собору над Двиною — по другім боці ріки православні поставили церкву й там відправляли. Священник, іменем Ілія був вибраний як primus motor введення в рух ворохобні, в день 12. падолиста, коли то рішено спровокувати Святого, а zarazом позбавити його життя. Св. Йосафат дізнався про намірений заколот і повідомив о цім листовно, день перед своєю смертю, мійський уряд. Та уряд здавався німий і глухий. Коли 12. листопада Святий правив Утренню, Ілія став провокувати його слуг перед палатою. Ілію вмиль зловлено й придержано. Це дало клич до ворохобні товпи. Узброєна, чим попало, маса залягла кладбище між церквою а палатою. Коли Святий вийшов зі собору, застав розярені голови й дикий гамір. Та ніхто не важився піднести руки на владика й він безпечно перейшов у палату. Згодом товпа стала добиватися до двора. Повалено паркан, потім двері й натовп вдерся до кімнати. Перед кімнатою Святого заступило дорогу товпі трьох слуг та їх покалічено до

непізнання. Коли Святий почув гамір в прилежній кімнаті, вийшов; побачивши знущання над своєю службою, сміло промовив в її обороні. На вид Святого натовп подався взад та нечаяно двох людей впало до світлиці. Один вдарив Святого по голові колом, другий сокирою. Без слова повалився владика на землю. Аж тепер кинулася товпа на тіло й калічила його в сатанічній ненависти — згодом виволочили його на подвір'я й двома кулями прострілили ще голову. До вечера знущалося населення Витебська над тілом — обдерло з одежі, волочило по вулицях міста, а вкінці кинуло з узгір'я в ріку. Лють угасили Витебщани аж тоді, коли тіло, обтяжене камінням, скрилося в хвилях Двини. Палату ограблено й знищено до рубця.

Вечером явились представники державної влади, що досі безчинно заховувалися супроти насильства. Оцінили шкоду, забрали із собору дорогоцінності із страху перед дальшим рабунком та забралися назад.

* * *

Скоро застановимося хвильку над доперва що згаданими подіями, вражає нас одно: змінливість народу. Витали й ставилися ворожо — вихваляли й оклеветували — ці самі протягом короткого часу змінiali свою думку й погляди. Дивне воно, та як возьмемо під увагу тодішні аномальні відносини, психозу загалу, як маси — образ лагідніє. Становище українського народу було в правніх відносинах злегковажене, відкинене у задній плян — офіційна Польща числилася з силою, перед нею одиноко уступала й її респектувала. На Унію гляділа як на **скоро** минаючий чинник у своїх руках, котрим по волі мож було шахувати православних і зміцняти свій стан посідання на українських землях. Надармо писав Урбан VIII. до Жигмонта III. 10. II. 1624: »Proinde rogamus M. T. ut causam hanc omni, quo potest studio atque potentia tueatur. Id autem faciee incipere potest, si Regali patrocinio unitos Episcopos muniverit, iisque faciles aditus ad Aulam et consilia patere iusserit, curaveritque, ne Episcopalis Sacerdotii dignitas in iis minori cultu quam in ceteris Praesulibus colatur«.

В Жигмонта не було сили — була добра воля й обмежені рухи. Офіційна Польща числилася з Ватиканом *ad libitum*. Немного було ідеальних поривів у творців Унії, а Потія самого було за мало. На кожному кроці ставляли йому перепони — не хотіли узнати й зрозуміти, що Унія одинока є в силі зберегти національне обличчя нашого народу перед Польщею й Москвою. Свідоміші одиниці бажали ратувати Церкву, бажали ратувати народ і шукали шляхів та часто блудили, часто хиталися. Ярким приміром цього є Мелетій Смотрицький. Темряву клевет і наклепів розігнала доперва ясна згадка про мученичу смерть св. Йосафата — його кров реабілітувала Унію в очах народу та зискала її розголос. Наслідки цієї смерті зависли благодатю над уніятською церквою.

Урбан VIII. на прохання Рутського рішив покласти край перетяганню уніятів на латинський обряд. Через *breve* з 7. II. 1624. зборонив і світським і духовним змінити обряд в польській державі без дозволу апост. столиці. Цей декрет не прийняла офіційна Польща з причин аж надто ясних. Його зладжено декретом апост. престолом з 7. VII. 1624. лиш на духовних.

* * *

Народ вміє цінити великі жертви. Найбільшою жертвою є жертва крові за велику справу. Святий віддав її цю цінну жертву — для нашого народу — для великого, невмірущого. В непохитнім труді, в мозольнім старанні лишав він жагучі сліди святої праці в Вильні — без хвили віддиху, серед безнастанних прикrostий й терпінь кровю завершив своє діло в Витебську.

Володимир Вол. викохав у хлопяті велику любов своєї Церкви, свого обряду — Полоцьк подав владичу мантію й велику, зарослу бурянами ниву під працю. Ми не можемо забути ні Вильна, ні Витебська, ні Володимира Вол., ні Полоцька.

Великий Схід жде обнови — він жде на нас, своїх синів, і дасть Бог, ми вневдовзі там прийдемо!

Ідея національності в світлі християнства

1. Стан і значіння національного питання.

Питання про національність сталося тепер загально практичне, сталося темою дня. — Національна ідея сьогодні досягнула більшу вагу і значіння як коли-небудь у християнській ері.

Впливаючи необчисливо на думання і чуття народів, на їх публичне і приватне життя, вона творить держави, зворушує ними та опісля й нищить.

«Життя душе від усіх засад» сказав Грінченко. Течіям і духови часто опертися чи ухилитися ніхто не є в силі; кождий примушений скорше чи пізнійше займати відповідне становище, чи то згідно з духом часу чи противно. Так і теперішня національна течія примушує всі партії, всі стани та кожного поодинок до заняття відповідного становища. Тому також инше питання, тісно звязане з «національністю», має своє велике значіння. Це питання про зміст, про обсяг національної ідеї та про впливаючі з неї обовязки зглядом нації і людства взагалі.

Коли великі ідеї захоплюють народи (все одно: чи вони по раз перший одушевляють їх, чи по якімось часі на ново виринають) витворюються все екстремні поняття про них. Одні перецінюють їх до безконечности, стараються все инше їм підпорядкувати, хоч і не все користуються шляхотними орудниками в їх здійсненню, — а часто придержуються основи колишньої римської політики «ціль освячує средства». Інші

знова не бачать у такій ідеї нічого доброго, уважають її як пусту видумку часу та зовсім залишають. Як у філософії між двома скрайними напрямками: ідеалізмом та матеріалізмом, а в політичному житті між абсолютизмом а скрайним лібералізмом, так і в національній ідеї трудно найти між двома екстремами золоту середину.

По одній стороні бачимо чистий національний фанатизм (шовінізм). В імени і під претекстом національної ідеї поповнюється без остраху найбільші проступки та несправедливості, котрі уважається та звеличується як національні подвиги. Національний принцип проклямується за найвищу і найпевнішу норму права і горе тому, хто посміє сумніватися о правдивості цього; такого сейчас уважають неприятелем вітчизни, ворогом та зрадником нації.

Національний принцип як новий чинник, діяльний у політиці, вже в XIX. століттю відніс був нечувану перемогу та набрав великого значіння. Про це писали »Historisch-politischen Blätter«¹⁾ в 1850 році: »Мітологія XIX. століття має своїх більших і менших ідолів. Ідея національності належить до визначніших божист на тім Олімпі і коли вона не є самим Юпітером, за котрого уходить вільнодумство, то все таки є що найменше Юноною або його донькою Мінервою. Тому божеству жертвується гекатомби не козлят і волів, але прав та людей«.

Це саме повторилося і тепер. Держави розпалися. Під претекстом самоозначення та творення національних держав розпочалася знова імперіялістична політика. Загально-людські права подоптано. Національна ідея сама в собі гарна і шляхотна, але перетворена в шовінізм, сталася карикатурою, божистем. Прихильність і любов до свого народу, сама собою така благородна та ніжна, перетворилася в народню пристрасть та манію, що потрясає та зворушує народами, творячи між ними бездонну пропасть. Небезпеки, якими грозить людству національний фанатизм, є тим більші, чим більшими орудниками та способами він розпоряджається.

¹⁾ Т. 26, стр. 613.

По другій стороні знова видно противний екстрем ц. є цілковиту байдужність в усім, що відноситься до національних обов'язків. Національній ідеї відмовляється етичної вартості, правдивої основи, а все те під претекстом вимріяного, маючого здійснитися з протягом часу вселюдського братерства «соціалізму та комунізму». Відношення до свого народу опирається на фізіологічним спорідненню, уважається за щось «цілковито фізично-звіринне», для того не можна говорити про обов'язки зглядом своєї нації, які впливалиби з етичних основ споріднення, хіба о таких, що бралиби свій початок у фізично-тілесних взаєминах (як cera, шкіра, форма чашки і т. и.).

Католицький християнин повинен у світлі християнських вічних правд зрозуміти всі часові питання й відповідно до цього уладнати своє відношення до них. «Як християни і католики», каже Dr Franz Schindler¹⁾, «маємо невідкличний обов'язок в усіх питаннях часу займати становище згідне з основами християнства та наукою католицької Церкви, і кождий має право домагатися, щоб йому таку орієнтацію уможливлено. Вона є для публичного спокою тим важнійша, чим більше замішання поглядів панує та чим частійше чується нарікання, що Церков є ворогом нації, та що її уживається до публичних цілей».

Особлиwsze значіння має це питання про «національність» для священника. Священник словом та приміром має вказати, що в національних питаннях дозволене, а що ні, на що християнська мораль посилає, а що забороняє. Тому богослови (моралісти) мають обов'язок це питання вяснити. Може хтось твердити, що це належить уже до обсягу політики. Коли одначе мораліст може свобідно заявити: «Що мене обходить політика?», то і політик може відповісти: «Що мене обходить мораль?». Політику і мораль не можна уважати як дві річі цілковито від себе незалежні. Обов'язком мораліста є ясно представити, що в політичних річах дозволене, а політик знова має після того морального права поступати.

¹⁾ «Nationalität und Christentum», виклад при другім північно-чеськім католицькім зібранню в Gernsvald 3 вересня 1888 р. Opitz, Varnsdorf.

2. Зміст національної ідеї.

Деякі¹⁾, опираючися на етимологічному походженню слова »нація« (від лат. nascog родитись, походити), кладуть у дефініції особлившу увагу на

спільне походження від одного вітця.

Їх погляд є ложний, бо й під племенем розуміємо велику, зложену з кільканайцяти родин, та від спільного одного вітця походячу, сімю. Проти їх погляду свідчить і дійсність, бо много є націй, котрим тієї ціхи (спільного походження) бракує. Так нпр. французька нація повстала через змішання різних племен (Кельтів, Римлян, Герман). Це само можна сказати і про інші європейські нації, а тим більше про Американців.

Stöckl²⁾ дає слідуєче пояснення що до поняття нації. Внутр рас виступає дальша відрубність націй, національних племен, котра не дасть затертися. Поодинокі нації виказують питомий тип, що із усіма своїми додатками і відємними прикметами проявляється в суспільному життю та витискає на ній незатерте п'ятно, національний характер. (Нпр. один нарід ізза бистроти духа більше спосібний до научної праці, инший здібний на полі практичним та промисловим. Один визначається лагідністю, другий гнівливстю та мстивістю. Один легкодушний, инший енергічний, сталий в поступованню і т. д.).

До поняття »нації« видається проте належати передусім фізіологічне споріднення³⁾; до питомих цих націй належить національний характер, що тісно лучиться з фізичними прикметами, мова й культура. Проте різні племена через змішання творять націю щойно тоді, коли в характері, мові та культурі взаємно засимілюються.

Нація отже є це велика кількість людей, споріднена зі собою по крові, а в наслідок цього через одідичену подібність духових і тілесних прикмет, через одідичені звичаї, обичаї та через однакову бесіду. Правда, що нераз в більшій

¹⁾ нпр. Dr Wendelin Haidegger: »Der Nationale Gedanke im Lichte des Christentums«. Brixen, 1902 стр. 6.

²⁾ »Das Christentum und die grossen Fragen der Gegenwart«. Mainz, Kirchheim, 1880, 2 т. стр. 392.

³⁾ Herders Staatslexikon 1903, IV. стр. 32.

чи меншій мірі dokonується національне змішання (нпр. під час мандрівки народів або і тепер через мішані подружства). Однак і в тім случаю фізіологічне споріднення по крові є головною основою національної приналежности. Бо нова нація, що повстає зі змішання двох інших, є мішаною крові, подібно як двоє непосвоєчених вступають в подружний стан, то їх потомки стаються вже спорідненими.

По зрозумінню поняття «нації» насуваються звичайно питання про відношення зглядом свого народу, себто питання про зміст, обсяг національної ідеї та про впливаючі з неї обовязки:

1) Чи існують національні обовязки?

2) Де їх границя?

1. В першому питанню розходиться о це, чи взаїмне відношення до співнації дійсно накладає на нас спеціальні, відрізняючі від загально-людських, обовязки?

Dr Franz M. Schindler¹⁾ дає слідоучу відповідь: «Чоловік у своїм природнім життю є найтісніше злучений з нацією, до котрої належить. Походячи з неї стається її дитиною; звязь дитинства полишає незатерті на ціле життя сліди. З неї отримує в більшій чи меншій мірі духові прикмети, котрі є їй питомі та відріжняють її від других націй. Від дитинства користується плодами економічного і духового життя, що їх нація працює через ряд поколінь придбала. Від неї бере бесіду, багатство досвідів та життєвих поглядів і звичаїв, що стають нормою його вдачі; вступає в співпосідання національного знання та бере участь у благословеннях, які релігія вилляла на національне життя. Опісля в стані зрілості працює дальше над духово-економічним життям своєї нації, відповідно до цього яке становище після Провидіння займе: (священника, учителя, правника чи селянина, або якого промисловця, купця, лікаря і т. д.). Так тісні і далекосяглі відносини не можуть існувати без взаїмних супроти нації зобовязань. Вдячність за отримані добродійства та цінення їх, це обовязки природи, про котрі учить християнське Обявлення.

¹⁾ Твір цит. (Nationalität u. Christentum) стр. 9. сл.

Вдячність мусить бути особливша, реальна, ц. зн. повинна проявлятися в прихильності, любови до нації і до всього, що їй на добре виходить, не лиш в бажаннях але й ділах. Основою особливої та в ділах проявленої прихильности і любови супроти своєї нації є тісна, дана нам безпосередно через природу і тому посередно через Бога, звязь кожного з особна що до співчленів своєї нації, це звязь, що впливає зі взаємного споріднення, спільної бесіди та вітчизни, зі спільного народнього характеру, звичаїв та обичаїв. З цієї прихильности та любови до співнації слідуєть безумовно: цінення природних і історичних шляхотних прикмет; радість ізза подвигів могутости, слави і значіння; сум та співчуття ізза нещастя, яке часом націю навіщує; бажання збільшити національні добра (передусім етичні й духові) та старання, щоб запевнити їх нації й охоронити перед несправедливими посяганнями сусідів. Очевидно, що та любов мусить бути як в серці так і в зовнішній діяльності добре унормована ц. зн. має придержуватись любови ближнього, правди та справедливости».

Обовязок особливої любови супроти співгорожан своєї нації потверджує й сам нахил природи (коли нпр. в чужині стрінемо когось зі своєї нації, то сейчас відчуваємо до нього спеціальну симпатію). Це саме потверджує історія людства; національна ідея у всіх часах рішала та рішає про найважніші події людства. Тому сміло можна сказати: «що те, що на протязі всіх століть безпереривно знаходиться в людстві і що кожному так миле й дороге мусить походити з нахилу в людській природі і в людському серці»¹⁾.

»Природні нахили походять від Бога«, учить св. Тома²⁾, »тому й неможливою є річю, щоби природний нахил якогонебудь сотворіння прямував до чогось, що само в собі є злим«. Надприродний порядок зрештою не зносить, не нищить природного в нічім, лиш усовершує, ушляхотнює та освячує. »Ласка і чеснота слідуєть за порядком природи, установленим

¹⁾ »Nationalität und Christentum« стр. 28.

²⁾ »Naturales inclinationes insunt rebus a Deo, qui cuncta movet. Impossibile est igitur, quod naturalis inclinatio alicuius speciali sit ad id, quod est secundum se malum«. Contra gent. III, 126. 3.

після вічних плянів Божого Провидіння» говорить св. Тома¹⁾. Святе Письмо в многих місцях учить, як святі Ст. і Нов. За-віта, як і сам Божественний Спаситель, крім загальної, всіх людей обнимаючої любови, своїм співгорожанам оказували її в особливий спосіб.

Християнська мораль учила і вчить безупинно про спеціальну чесноту «почитання» (ц. є. *pietas*), з котрої випливає сповнення обов'язків супроти своїх по крові споріднених.

Подібно доказує це і св. Тома: «Справедливість вимагає, щоби кожному віддати його належитість. Де є спеціальна основа тієї повинности, там є й чеснота. Почитання саме вимагає від нас, щоб віддати належну повинність природному принципowi, котрий покликав нас до буття та удержує»²⁾. Ясно говорить св. Тома о особливих обов'язках супроти природного принципу. А що нація є природним принципом нашого буття, тому й супроти неї маємо крім загально-людських обов'язків ще й спеціальні, подібно як і супроти рідних.

Аристотель вказує, щоб політик здав собі справу «що для сути держави корисніше: чи національна єдність, чи змішання?»³⁾

Пояснюючи це місце заперімічує св. Тома: «Корисніша для держави є національна єдність; єдність бо нація приносить зі собою єдність звичаїв і обичаїв. Та рівність сприяє взаємному співжиттю горожан, а держави, що склалися з різних націй, звичайно розпадалися»⁴⁾.

Так отже національні обов'язки дійсно існують і проявляються чи то в національнiм успосібленню, у внутрішнiм життю людини (ц. є. в думанню, пізнаванню, співчуванню, бажанню), чи то у зверхній діяльності). Національна діловитість проявляється в тім, щоб нації активно помагати, т. зн., щоб національні права та стан посідання, мову, національні зви-

¹⁾ «*gratia et virtus imitantur naturae ordinem, qui ex divina sapientia est institutus*». *Summa theol.* 2. 2. g. 26. a. 6. corp. a.

²⁾ *Summa theol.* 2. 2. 6. 101a 3 corp.

³⁾ «*Utrum gentem unam an plures esse in civitate expediat, hominem politicum ignorare oportet*». *Politic. lib. III. lect. 2*

⁴⁾ *Comm. Politic. C. III. lect. 2.*

чаї, обичаї та набуті привілеї навіть з особистою жертвою при помочи дозволених орудників хоронити та берегти.

2. Щоби діяльність національної свідомости була етична і чесна, як і кожний морально добрий акт, то мусить бути унормована після моральних основ. »Кожний акт чесноти,« після св. Томи, »є обмежений певними умовинами і як що він ті границі переступає, перестає бути актом чесноти. Оказувати родичам пошану в належний спосіб є ділом побожності. Коли однак хтось хотівби родичів більше почитати, ніж Бога, переступає границі і цей акт перестає бути актом чесноти«¹⁾. Коли любов до родичів має належні собі границі, то тим більше любов до нації має придержуватися границь загально християнської моралі, щоб при сповнюванню національних обов'язків не повставали колізії з огляду на сусідні нації. Тому завсіди треба унагляднювати основи католицької моралі, »обов'язки низшого степеня треба підпорядковувати обов'язкам вищого степеня«²⁾, бо морально сильніший обов'язок усе перемагає.

»Хто любить більше матір і вітця як мене, цей не є гідний мене«³⁾ каже Христос. Так обов'язки супроти Бога є вищого степеня й тому при національній роботі, при сповнюванню обов'язків супроти свого народу треба вважати, щоби релігії ніколи не порушувати. Впрочім не на добро нації виходить, якщо вона релігію забороняє та нищить. Бо релігія й впливаюча з неї моральність є корінням національної сили. Хто порушує релігію, цей прикладає сокиру до коріння національної потуги. Він може думати, що через порушення релігії допоможе своїй нації, та в дійсності сам початок є вже антинаціональний. Коли докладніше розважити відношення релігії до національної свідомости, то видно, що між релігією а нацією ніколи не може зайти противорічність. Все нерелігійне шкодить нації, є проте антинаціональне і все релігійне сприяє нації та виходить їй на добро.

¹⁾ Summa theol. 2. 2. q. 101a. 4. corp.

²⁾ Wendelin Heidegger »Nationalität und Christentum« стр. 44.

³⁾ Мт. X, 37.

Також загально людські обов'язки є вищого степеня й тому національні треба їм підпорядковувати.

»Вище як національне походження«, говорить Dr Frind, »стоїть походження людини від людини ц. є людська природа. Вище від національних прикмет стоїть сушний уклад природи з її питомими прикметами й цілями. Вище від особливих цілей сягає загально людська ціль, в котрій усі прочі містяться. З цього слідує, що в імені нації не можна ділати нічого такого, щоб противилосьби вимогам людської природи, її стремлінням, цілям та загально людській етиці«¹⁾.

А треба знати, що негативні приписи моралі обов'язують все і на все (*semper et pro semper*)²⁾ т. зн. мають обов'язуючу силу у всяких обставинах і тому ніколи не можна їх переступати.

Тому любов зглядом своєї нації мусить бути як у нутрі так і в зовнішній діяльності добре унормована та мусить придержуватися моральних границь ц. є загальної любови ближнього, правди і справедливости, повинна приспособитися до католицького світогляду та його основ.

3. Заперечення та перецінення національної ідеї.

Після католицького поняття, національні обов'язки впливають з християнської чесноти »почитання« (*pietas*). Чеснота заховує все золоту середину; не дозволяє заперечувати ні перецінювати обов'язків, що з неї впливають. Коли хто отже не виповнює її актив чи заперечує її (*per defectum*) або перецінює (*per excessum*) — виконує акт протиний чесноті. В національних обов'язках та при їх виповненню космополітизм заперечує національне почуття, а шовінізм знова перецінює його.

Ідеалом космополітизму є усунення національних границь, перехід національної ідеї в загально-людську. Він процвітав у XVIII. і в початках XIX. століття, в золотім віці націоналізму. Між космополітизмом а раціоналізмом заходить

¹⁾ »Das sprachliche und sprachlich-nationale Recht in polyglotten Staaten und Ländern«. Wien 1899, Menz стр. 27.

²⁾ Noldin »De principiis« 1921 ¹² стр. 132.

внутрішня зв'язь: тому не дивниця, що домінуючий в школах раціоналізм перетворився в інтелігентних колах в космополітизм і спричинив його розвій. »Всякий раціоналізм,« говорить Charles Perin¹⁾, »стремить до знищення національностей, до гуманітарного об'єднання, деб усяка індивідуальність зникла. Людство це сума індивідуїв, що в даний момент замешкують землю. Людство і людина вважається як щось одно і те саме, ріжнячись між собою чисельно... Національність відріжняюча одиниці від маси і спрямовуюча їх діяльність на особливу точку, може бути після космополітної ідеї лиш перешкодою в поступі людства«.

В нинішніх часах нуртує на дальше ідея космополітизму в соціал-демократії, котрої ціллю є інтернаціональна робітнича республіка, де національні границі а тим самим права й обовязки малиби зовсім затертися. Основа космополітизму є цілком хитка. Європейська культура це результат взаїмних впливів та співділянь (проникань) світів романського, германського та славянського під матірною опікою Церкви. Подібно і культура римської держави була продуктом взаїмного співділяння грецьких та римських впливів. Гармонія полягає не в однозвучности, але в созвучности ріжних тонів. Історія вкінці є доказом, що механічна рівновага ізза браку взаїмних впливів та емуляцій допроваджує людство до матеріального та інтелектуального ліниства.

Національний шовінізм знова перецінюючи надмірно ідею національности, оказуючи зглядом співнації неунормовану після моральних правил любов, ненавидить та недоцінює другу націю. Часто під претекстом національного почуття переступає загально-людські обовязки вищого степеня. Ізза пристрасно виробленого національного почуття глядиться на все у своїй нації через фарбовані окуляри; усе своє видається рожевим та досконалим. Хиб і блудів або не добачується або вважається їх нераз за щось шляхотного.

Під таким впливом шовінізму й національна історія не представлена об'єктивно, після історичної правди, лиш суб'єк-

¹⁾ Christliche Politik, Herder 1876 стр. 725.

тивно, у тім загальнім переконанню, що дійсно та нація одинока є як найлучша та без ніякої хиби. Несправедливі війни з успіхом проваджені оцінюються як національні подвиги, а анексіоністичні посягнення на долю своїх сусідів перестаються як конечну оборону.

Публіцистика, щоденна преса мусить фабрикувати до густу цілій нації всякі дібрані лестощі, неправдиві події, ізза яких нація чимраз більше гордіє, попадає в манію та опісля в них вірить.

Противно в чужій нації, передусім конкуруючій із нею все уважається за зле та маловажне; і хоч друга нація домагається чогось (нпр. тепер самоозначення, територіяльної автономії) після морального права, на силу її доказів не зважається, промовчується, а нераз і посуджується її за те о зарозумілість (zuchwałość!).

Переважно в мішаних державах домінуюча нація ізза шовіністичних цілій відмовляє другим, чисельно меншим, середників до вищої національної культури: нпр. шкіл, вищих урядників тощо, одним словом домінуюча нація уважає себе за пана, а других за гельотів, що мусять їй платити данину.

З цих примірів видно, що національний шовінізм противиться правді, справедливості, християнській любови ближнього, про котру не хоче навіть нічого чути; що більше — християнська заповідь о любови ворогів видається шовінізмом антинаціональна і проте опрокидує її цілковито.

Вкінці поступає шовінізм і невторопно, бо стремить до цього, що та нація відділюється від других хінським муром, хилиться до національного партикуляризму. Через позбавлення взаїмних впливів та співділань зі сторони других націй звужується у ній духовий світогляд. Односторонність та хінське нидіння, це кара національного партикуляризму. Тому замість правдивого поступу в культурі, через невторопні орудники приносить лише застій та назадництво. Дуже влучно описує невторопність національного фанатизму та шовінізму Pachtler¹⁾: »Принцип национальности не є найважнішим.

¹⁾ Stimmen aus Maria Laach 1883 зом. 1 стор. 38 і слід.

Вище нації стоїть людство, котре призначене до взаїмних співділань та впливів неначе величезна сім'я, у котрій кождий поодиноким заступає місце дитини з різними духовими та тілесними прикметами. Як різні барви зі своїми непередвидженими відтинками викінчують картину щойно під зручною рукою та під кистою мистця, так діється і з національними племенами землі. Духове та релігійне зєдинення, це одна з konieczних цілей людства, призначена Божим Провидінням.... Лиш у таких передумовинах національне життя управлене. Бог не хоче однострійности в людстві, але зєдинення в відрубности (ріжности) та ріжноманітности (*Verschiedenheit*) у тисячкратних степенуваннях. Інтернаціоналізм грішить, признаючи єдність а опрокидуючи відрубність; шовінізм знова держиться безтямно відрубности та не бачить лісу перед деревами».

Насувається ще практичне питання до обговорення, а це питання про середники, котрі моглиби держати в межах національні пристрасти, що сьгодні виправляють такі оргії. Одинокий лік на це, то поворот до практичного католицизму чи то в приватнім чи публичнім життю та соціяльній реформі.

Християнська католицька релігія, котра перетворила так різкий націоналізм старинно-поганського варварства в моральну чесноту «почитання» (*pietas*) супроти своєрідних, в національне християнське почуття любови, котра вірою обєднанила ріжнородність націй і через цілі століття здержувала фанатичні почуття національного шовінізму, зможе і тепер за Божою помічю повздержати та утихомирить національні розгарячування, що зворушують народами і запроваджують до міжнароднього нещастя — ц. є. гнету одного народа, докованого другим. Справжнє поміркування національного почуття залежить від християнської релігії, як це доказує історія. Тому й одинока католицька Церква є в силі з тих безумних противенств вивести народи з помічу благодати небесної науки й Божої ласки.

Коли Жида — за примічує Pachtler¹⁾ — жадали права першенства з огляду на поган, то св. Апостол Павло відказав.

¹⁾ Stimmen aus Maria Laach 1883. у зш. I, стр. 108.

їм: «Христос зробив з обох одно» (Єф. II, 14), «нема різниці між Жидом і Греком» (Рим. X, 12). Коли високо образований Грек тодішнього часу глядів гордо на варвар, тоді той сам Апостол говорить: «Греків і варвар, мудрих і нерозумних я є довжником» (Рим. I, 14).

Через хрещення вступають територіяльно та мовно поріжені в тісне співжиття горожан Божого царства. У найглибших і вічних правдах, уділених через Об'явлення людському духови, становлять вони Одно та визнають: «Один Господь, одна віра, одно хрещення. Один Бог і Отець усіх» (Єф. 4, 5 і 6).

«Правдиве поняття національності та взаємне відношення націй витворене дійсно християнством»¹⁾.

Тому лиш християнська релігія через те, що вона одинока є правдива та Богом об'явлена, є в силі розв'язати національне питання. Тому одиноке й найлучше средство на непогамований національний фанатизм, це поворот до практичного католицизму, до католицизму у публичнім життю.

¹⁾ Stöckl »Das Christentum und die grossen Fragen der Gegenwart« Mainz, Kirchheim, 1880, 2 т. стр. 406.

Модернізм у межах Церкви

Післяреволюційна доба 19. ст. це час крайного лібералізму як в житті політичній, так і в релігійно-моральній. Рационалізм і матеріалізм у філософії, а натуралізм у мистецтві, пособляли ліберальному напрямові, що своїми засадами валив відвічні морально-етичні основи реліг. життя, а будував нову т. зв. незалежну мораль. Цей найширшої особистої свободи напрям, зриваючи своєю позірною, безрелігійною моралю лучбу між чоловіком а найвищим його законодавцем і суддею, зривав тим самим і з кат. Церквою, погорджуючи її правами і повагою і вів до роздору між Церквою і суспільністю.

Ліберальний дух опанував згодом круги західно-кат. духовенства а проявлявся у формі т. зв. ліберального католицизму. Приклонники нового напрямку зачали видумувати способи, по яким далосьби погодити старі релігійні основи життя з новими вимогами духа часу. Висували отже потребу обновити Церкву в самих її основах і примінити її до життя з поступом часу й культури. Ці кличі знаходили вислів у творах многих учених і богословів, які по причині єретичного характеру підпали цензурі і осудженню Ват. Собора і папів Пія IX:¹⁾ і Льва XIII.²⁾

Від 1900 р. появляється щораз більше письм в ліберально-католицькій дусі з новаторсько-реформативними тенденціями. Відносилися вони головню до области догматично-біблій-

¹⁾ Syllabus. ²⁾ Rerum novarum excitata cupido.

ної і порушували самі основи науки і віри кат. Церкви, як: суть об'явлення і віри, незмінність догм, початок і устрій Церкви, інспірацію і автентичність св. П., божество Христа, божий початок Тайн і повагу учительського уряду Церкви.

Конгрегація Інквізиції декретом з 3. липня 1907 р. осудила 65 тез нових блудів, а наче урядовим коментарем цього декрету вийшла 8. вересня тогож року папська енцикліка »*Pascendi*«. Вона тим важна, що у ній є зібрані систематично і »*ex cathedra*« осуджені блуди нового напрямку під назвою модернізму в різних його проявах. Енцикліка рішила судьбу ліберального католицизму в межах Церкви, в області кат. науки віри. Однак модерністи, місто повинуватися рішенням папи, виступили з острою полемікою і критикою, себто, що папа в енцикліці обмежує свободу і забороняє поступу в науці. Вони протиставили науці Церкви сконсолідований систем своєї науки і програму нової реформи, намагаючися науково доказати її правдивість і конечність.

Модерністичний рух огорнув цілий захід. Найяскравіше виступив в Німеччині, попирааний протестантами. Виступають там учені й богослови, як: Кравс, Мілер, Шель, і голосять т. зв. »*Reformkatholizismus*«. На чолі французьких модерністів стали Альфред Льюазі й Ле Роа, в Італії: Дон Муррі і Тирель. В Австрії дізнав новий напрям щирого попертя у віденських професорів Ергардта і Вармунда, з котрих послідний посунувся був до крайности у своїх реформах. В Америці проводив новому рухови, що виступив під назвою американізму, Гекер, що у своїх реформах цілковито сходиться з модерністами європейськими.

Підкладом цілої системи і точкою виходу модерністів була хибна філософія агностицизму, понимана у формі критицизму Канта і позитивізму Комта і Спенцера. По виводам агностицизму розум людський зі своєю змогою пізнання є замкнений у сфері явищ і немає права ні можности сягнути у позафеноменальний світ. А що Бог, як єство духове, не входить у сферу явищ, тож консеквентно модерністи виключили з науки як природне, так і надприродне розумове пізнання Бога, а в слід за тим і теологію.

Це негативна сторона філософії модерністів; позитивна, це філософія імманенції. Відкинувши теологію природну і надприродну тому, що предмет її належав до світа позафеноменального, куди розум не сягає, мусіли модерністи пояснити якось релігію, її початок і існування. Вони вияснюють це ось як. Всякі явища релігійні ґрунтуються на перших мотивах психічних, на певнім внутрішнім, неочеркненим чуттям. Віра й початок релігії датуються від цього чуття потреби чогось високого, взнеслого, це є божества. Модерністи квестіонують тут суть об'явлення зовнішнього. Коли це чуття релігійне, зразу неочеркнене і майже несвідоме, перейде в свідомість, так це (по думці модерністів) є об'явлення Бога в душі чоловіка. Імманенція наглядна. Бог є і причиною і предметом цього чуття віри, бо воно від Бога походить і до нього відноситься, так що у модерністів кожна релігія є і природна і надприродна, бо є і свідомість, і об'явлення, залежно від способу розуміння.

Через еволюцію релігійного чуття і свідомості повстали всі релігії. В Христі ця свідомість була найсовершенніша, і її ніхто перед Ним, ні по Ним не мав і не буде мати, а вона через процес імманенції розвинулася в релігію, яку голосив. З імманенцією лучать модерністи науку о догмах віри. Через рел. чуття Бог об'являється душі невиразно. В актах психофізичних працює й розум. Ділення його є подвійне; інстинктивно-спонтанічне, через яке одержуємо поняття, і рефлексійне, якого результатом є ширші й яснійші суди та заключення. Релігійні суди й заключення є зовнішніми знаками, символами змісту віри, а затверджені найвищим урядом церкви становлять догми. Як символи і образи мусять бути й догми вірною відбиткою релігійного чуття. А що чуття підлягає змінам, розвивається або никне, тож і його образи, себто догми повинні підлягати змінам і еволюції. Так отже у модерністів релігія, віра й догми — це витвір чисто природний і початок їх чисто людський. Модерніст — не філософ приймає існування божества незалежно від віруючого а опирається він на т.зв. актуальному досвіді, що каже про ділення божества в нім і поза ним. Силою релігійного чуття відкриває віруючий

модерніст інтуїтивно Бога в собі і поза собою, і відноситься до Нього безпосередно, як до чогось реально існуючого. З тих досвідів рел. виводять модерністи засаду перманенції божества (*permanencia divina*) себто життя і розвій зразу чуття релігійного, а опісля Бога разом з розвитком людства. Ці релігійні досвіди уділювані щораз далшим поколінням і ширшим масам через проповіді й письма сотворили рел. передання — традицію й св. Письмо. А що в Христі містилися всі свідомості хр. релігії, як пр. ростина в насінню, так, що життя християн було далшим розвитком життя Христа — тому й Церква, й Тайни хоча є ділом пізніших християн, через перманенцію походять від Христа, як також і Євангеліє й догми.

Культ і Тайни повстали з подвійного нахилу. Один з них домагався змислового елементу в релігії, другий стремів до її поширення, що булоби неможливе без змислової форми й активів, це є без культу й св. Тайн. Генеза й устрій Церкви це витвір колективної свідомості, яка через перманенцію походить від Христа. Визнавці одної віри мусіли сотворити zorganizовану суспільність, щоби успішно оборонити й поширити свою віру. А щоби організація могла удержатися сильною, конечний був авторитет — найвища власть церковна. Цю власть перший репрезентував св. Петро, а опісля його наслідники — римські папи. Як доказ, що Христос не установив церкви за свого життя — наводять цю обставину, що Христос аж до своєї смерті разом з апостолами позіставав в стичности зі синагогою і не зривав зі Старим Завітом, а по воскресенню Христа, апостоли аж до єрусалимського собора заховували приписи закона. Докази зі св. Письма модерністам ніяк не вистарчають, бо це лише списані досвіди релігійні, а інспірація — це сила духа, з якою визнавав автор свою віру письмом чи словом. Їх історія й критика не находить божого елементу ні в Церкві, ні у св. Письмі. В область історії входять рівнож лише явища. Тому Бога та Його вплив на життя треба віднести до області віри. Якщо трапляється щось зложеного з елементу божого і людського, тоді треба розрізнити між елементом божим і людським;

людський зачислити до історії, а божий до віри (як це зробили модерністи з Христом, Церквою і Тайнами). Модерністи відрізняють Христа історичного і Христа віри. В реальній історії Христос не є Богом, але чоловіком, як кождий інший. Тільки Христос був ідеальним чоловіком, найсовершеннішим з людей, Він мав духа божого. Коротко кажучи — Христос був як найблище Бога, але Богом не був. Особа Христа була вельми загадочна і таємнича. Ученики й всі, що прийняли Його науку старалися зглибити тайни особи Христа. Цей наклик поборював всякі перепони й то так, що приписував Христови щораз більше надприродного аж вкінці узнано Його Богом.

У модерністів Христос є лише месією жидів — і месіанізм був одинокою ідеєю первісного християнізму. Та світ греко-римський ніколи не навернувся був до месії жидів; але навернувся до Бого-чоловіка, до воплощеного Слова. Через природні вимоги пропаганди християнізму повстало згідно з засадами плятонської філософії грецьке розуміння християнського месіанізму й так Христос, Син Бога і Син чоловічий, обіцаний Спаситель, стався воплощеним Словом, Обявленням Бога людськості. Так отже по думці Ренана і Льюазі божество Христа це компіляція поганських вірувань і плятонської філософії. Христос не бувби Богом, якщо поганство вдоволилобися було месією жидів. Божества Христа Льюазі з Євангелії «не може доказати», а «відкуплення Христом роду людського» це по його думці «лише наука св. Ап. Павла».

Це лише начерк найважливіших точок програми модерністів. Вона заключає ще й реформу Церкви в її устрою і зовнішньому життю. Требаби завести демократичний устрій, занадто зцентралізовану владу розділити й допустити до неї нище духовенство й світських. З культу й обрядів треба викинути всякі перестарілі церемонії й форми; до науки впровадити їхню модерну філософію, історію й критику а виключити стару, схоластичну. Священник рівнож має причинитися до вимог світового життя. Дух часу вимагає, щоби священник був і духовником і сальоновцем, істориком і богословом, уче-

ним і поетом, соціалістом і демократом, політиком і дипломатом і т. д. Духовенство повинно вийти з закритості й віддатися більше праці суспільній й управляти більше чесноти природні, як надприродні.

Цей коротенький начерк програми модерністів, характеризує вже цілу їхню систему не лише як єретичний *»omnium haereseon conlectur«* як висказується папа Пій Х. в енцикліці *»Pascendi«*, але взагалі як проти релігійний й атеїстичний напрям.

Модернізм можна коротко очеркнути, як релігійно-теологічний напрям, якого точкою виход є агностицизм, змістом імманентизм і еволюціонізм, а вислідом модернізація й реформізм. Агностицизм оперся на філософії Канта, котрий учив, що Бог є неприступний для ума теоретичного, хоча Він конечний для практичного розуму, бо інакше життя моральне булоби неможливе. Шляєрмахер пішов ще далі. Він умістив, чи відкрив Бога в чуттях волі, що складаються на зміст релігії. Канта й Шляєрмахера полувив Річль. Він приймив як жерело віри внутрішній досвід; за ним пішов Гарнак і Льюїс. Виходячи від агностицизму мусіли модерністи поблудити в науці віри. Стійність їх науки ніяк не дасться оборонити. Вже тим самим, що це напрям протирелігійний й безбожний — не може бути правдивою його наука. По друге, щоби якась теорія чи система були науково правдиві, то передовсім мусять бути вільні від внутрішньої суперечності, зн. наука їх мусить бути згідна з першими засадами думання, себто з логікою. Модерністи оперлися на виводах філософсько-релігійних і історично-критичних. Однак виключили розумове пізнання правди, а на його місце поставили чуття і волю. Якжеж погодити це з філософією? Як можна прийняти філософію без розуму і його сили пізнання, де розум зі своїми змогами заключень і критики відіграє головну роль. Не вияснює цього агностицизм а й імманентизм нічого не доказує. Він не врятує правди тим, що шукає для неї опертя в чуттях й волі. Нема рації обмежувати область знання до станів суб'єктивних, до актів психічних, так якби поза нашим *»я«* нічого реального не існувало. Чувства ніяк

не можна прийняти за основу правди й певности; воно може бути або сліпе, або просвічене. Якщо сліпе, то не вдовольнить раціонального підмету, колиж просвічене то доказ, що кермує ним розум. Так отже й імманентизм не дасться оборонити.

На услугах модерністів стояла ще одна теорія, якою сталася вияснити віру, догми, Церкву і взагалі релігію, а саме теорія розвою або еволюції. Початок дали її Кант і Ляплас, розвинули Лямарк і Дарвін, оперли на ній монізм ідеалістичний Гегля і матеріалістичний Гекля так, що 19. ст. дістало назву доби еволюціонізму. Спенсер получив всі ідеї еволюціонізму і випровадив нову теорію релятивізму й символізму. Нема в природі сталих законів отже й сталих правд, навіть в релігії, бо й вона підлягає змінам-розвоєві. Всяка правда має значіння релятивне, зглядне. Наші поняття й зображення, як часові й підметові не подають нам річий, якими вони є самі в собі, але такими як нам представляються, це є лише символи й образи. Цю теорію еволюції й символізму примінили модерністи до релігії. З якоїсь первісної пра-релігії розвинулися з часом всі релігії, відповідно до природи й культури одиниць і народів. В тім розвою відіграли головну роль такі мужі, як Мойсей, Конфуцій і пр., а найбільшим гением був Христос. Такі люди мали дар і можливість живо відчувати Бога й тому могли всесторонньо розяснити релігійні чуття, це є образ божества, витвореного у нас. Через те піддержували вони й основували ідеї релігійні а тим самим причинилися до сотворення догм і тайн, які є символами життя релігійного.

Таку форму еволюціонізму безгладного, що виключає в світі божє співділання, порядок і доцільність, могли прийняти модерністи хиба тому, що вона новітна. Не оправдує модерністів релятивізм Спенсера, бо хоча відносно Бога пізнання наше є зглядне, невичерпуюче, то однак всяку правду достаточнo предложено, розум пізнає. Пізнання може змінятися, але правда буде завсїгда одна.

А мимо цього модерністи примінили релятивізм до релігії й Бога, одинокої правди абсолютної. І в Церкві можливий розвій, але уміркований. Незмінна є суть науки Церкви, її

організація й устрій. Монархістичний устрій Церкви не може змінитися в демократичний, бо Христос лише Петра установив головою Церкви. Що до науки Церкви, то нема мови о побільшуванні предмету віри від смерті апостолів. Розвій може бути хіба що до основнішого й ширшого пізнання змісту віри та примінення її в життю практичним. Догми можуть поглиблюватися, але своєї суті змінити не можуть.

Видно, що модерністи не доцінюють дійсного характеру Церкви, а перецінюють вартість сучасної науки, культури й поступу.

І в Церкві були реформи для поступу й розвою життя релігійного. Модерністи не хочуть про це знати, ні про ряд заряджень папів, як Григорія Великого, Льва XIII. і Пія X., ні про постанови многих Соборів, які стреміли до поступу в науці віри й релігії взагалі. Модерністи забувають, що завдання Церкви це плекання душ та їхнє спасення. Священник може вийти з захристії (чому би ні), але звідси є дві дороги і одна сейчас на світ, друга через церкву. А тільки ця друга є для священника. На першій місці стоять для священника справи духовні, а опісля світські, суспільні, народні, особисті. Певна річ, що Церква завсідги апробувала все, що гарне і підхоже до дійсного розвою й поступу; але Церква заключає два елементи: божий й людський, тож треба їх відрізнити й знати, що тільки цей другий може примінюватися до духа часу — підлягати розвоєві, але перший є незмінний.

Однак модерністи не хотіли цього знати й не завернули з дороги блуду. Вони працювали дальше над тим, щоби знищити на духовім полі скарб божественних наук і повалити святий, благословенний, соціяльний лад християнства. Папа Пій X. декретом «*Motu proprio*» з 1/9. 1910. р. відновив постанови й рішення енцикліки «*Pascendi*» та подав формулу протимодерністичної присяги «*Formula iuramenti*», яка є новим визнанням кат. віри Ват. Собора, щоби положити кінець поширюванім в Церкві кличам модернізму й виключити його прихильників з Церкви. Всі вірні кат. священники зложили присягу (яка й до нині обов'язує), а многі з модерністів завернули з дороги блуду, але на жаль много заняло

явно вороже становище супроти Церкви, не визнаючи від тепер ні Церкви, ні віри, а навіть Бога. На конгресі в Берліні 1910 р. заявили вони рішуче зірвання з всякими традиціями релігійними і рішили уникати всього, що мало би якусь зв'язь з релігією чи Богом (Los von Rom, los von Kirche, los von Gott).

Богато дисорганізації спровадив цей напрям в релігійно-моральному ладі. Бож відкинувши релігію, як основу моралі й законного життя та погордивши найвищим законодавцем і суддею всіх людей, спричинив він легковаження всякого права й авторитету. Чоловік лишається сам собі законодавцем. Його амбіція шукає заспокоєння без огляду на право й справедливість, поступає неморальність, а в слід за тим і упадок культурного життя.

Та Церква ніколи не зречеться поваги й права свого учительського уряду й пильно¹ берегтиме скарбу євангельських правд, сповняючи вірно своє післанництво поширювання царства божого на землі і завсігди боротисьме за право й правду, щоби допровадити упавше людство до її остаточної цілі.

„Краска“ поняття¹⁾

1. Крім «положення» поняття треба ще розрізнявати «краску» поняття. Розуміється, що не може бути мови о правдивій красці, тільки о *більшій або меншій силі* того самого поняття. Отже вираз „краска“ матиме тут лише метафоричне значіння.

Чим для малюнку є *черти*, тим для поняття є його положення в свідомості. А чим для малюнку є *краски*, тим для поняття є його краска. Черти творять зміст образу (від них залежить, чи образ буде се чи те, вірнійше чи менше вірно представляти); а так само від положення поняття в свідомості залежить його зміст — його фігура. Від красок залежить більший або менший ступінь життєвості образу; а так від краски поняття залежить його більша або менша сила, якою він зазначається нашої душі. Наші поняття про життя і смерть остаються ті самі й тоді, коли нам хтось дорогий умре, а однак вони далеко більше на нас діляють, як передтим. Чому? Бо вони тепер стали для нас далеко живішими, сильнішими й більше зобов'язують нашу душу. Їх краска стала яркіша. — Коли зміст якоїсь набожної пісні видається нам далеко величавіший та мудрійший підчас релігійного захоплення, чим видавався нам передше, то його краска змінилася — в наслідок иншого розположення почви свідомості. Щоби зро-

¹⁾ Се є уривок з розвідки «Психольогічні чинники, які загалом співділяють при формованню людських переконань». Розвідка та творить вступ до II. тому «Причини атеїзму» (сей другий том говорить про психольогічні причини атеїзму).

зуміти ступінь тої різниці, пригадаймо собі, яка різниця заходить між *уявленою* якоюсь річю (пр. лампою), а *видженою*. Се нехай нам послужить яко аналогія. Певна річ, що святі люди нічим так не різняться від звичайних, як тим, що провідні життєві питання в їх душі мають далеко яркішу краску і далеко більшу зобов'язуючу силу¹⁾. Саме в тому треба шукати жерела тої їх глибокої життєвої серйозності. Поняття з сильною краскою прямо накидується, наче зобов'язує нашу душу. А поняття без краски лише мов якась тінь переходить через нашу душу — легко можна з ним «не числитися». Легкодухи — в противенстві до святих — мають оту психічну ваду, що поважні життєві поняття для них є без краски. Натомість вони дуже вражливі на сензитивні примани (бо посвячують їм цілу свою душу). Не є се ніякою штукаю посідати живі, ярко забарвлені ті поняття, яких предмети є близько в нашому оточенні, і якраз тепер і тут нас живо обходять. Тим відзначається кожда звірина — се не є спеціально людське. Легкодухи піддаються напорови таких понять і живуть моментом. Але штука в тому, щоби мати живі й яркі поняття про се, що з огляду на наше зміслове життя далеко від нас: як пр. Бог, друге життя, моральні обов'язки і т. п. Саме тим відзначаються святі.

Краска поняття залежить також від почви свідомости. А що та почва, оскільки перекидається в свідомість, є безнастанно вплинному стані, то також краска одного й того самого поняття змінюється.

2. Спробуємо вичислити ті моменти, в котрих краска поняття прибирає на силі. І так: у *молодій душі* поняття мають сильнішу краску. Під молодістю не розуміємо тут діточости, лише *неткненість, незаписаність* душі. Душевні сили тут ще не є заабсорбовані безчисленними вражіннями й поняттями, і душа може своїм небагатьма поняттями посвятити всі свої сили, щоби їм дати все те, що вона може дати спонтанічно (— а краску поняття душа витворює спонтанічно). Се вже такий загальний закон для живого організму і проя-

¹⁾ Тим не перечимо, що святі відрізняються від звичайних людей також великою силою волі.

вляється він на всіх життєвих лініях (пр. смаку немовляти, а у старшого чоловіка, смак у голодного, а у ситого і т. п.)

Доцільність у світі для першого чоловіка з певністю була далеко більшим яскравим, зобов'язуючим фактом, чим для нас. І невимовно сильним було для нього питання: хто се зробив? — Об'являється та сила й у малих дітях, коли мучать старших настирливими питаннями: що се є (пр. про місяць, зорі)? Як се може бути? — Тут «голодна» душа хоче «хліба».

Се тільки приміри. Алеж є в світі далеко важніші появи, — появи з суспільним характером, які виявляються на підставі обговорюваного психічного закону. Се звісний факт, що особи, належні до простолюддя, а) не різняться своїм світоглядом так, як члени інтелігенції, б) що вони не змінюють так часто й так легко своїх життєвих провідних переконань, в) що не є так наражені на втрату віри й чисто моральних понять, як інтелігенція. Можнаби тут наводити се й те яко рації, як пр. що простолюддя є консервативне, що не його річю займатися наукою, що воно навіть не вміє ставити собі відповідних квестій і т. д. Однак у дійсності все те може становити лише другорядні рації. А основна рація зовсім инша. Атже чи то, раз простолюдин має нагоду чути від ученого атеїста всілякі атеїстичні «докази», яких простолюдин не вміє навіть збити, а всеж таки остається при вірі в Бога Чому? Головно тому, що *у простолюдина далеко сильнішу краску мають всі ті поняття, які вяжуться з Богом* — і вони його зобов'язують. Простолюддя в порівнянні з нинішню інтелігенцією — се «голодна,» незаповнена душа. І тому основні-життєві, загально людські поняття, які мають своє жерело то в божому світі (доцільність), то в людській душі (моральні закони), виступають у його свідомості з далеко сильнішою краскою, чим у інтелігенції. Вони для нього *святі, зобов'язуючі*. А душа нинішньої інтелігенції перетяжена найрізнішими поняттями, до того ще інтелігент вправлений у всяких діалектично-філософських штуках, з кожного поняття вміє він зробити карикатуру; святе поняття вміє висміяти марне поняття зробити ніби величавим, і в наслідок того

його поняття стають безбарвні, безсильні. Тому він легко може не числитися з ними, зміняти свої життєві переконання. Ось маємо тут одну з важніших причин новітнього атеїзму.

Се не є без рації, що «многі книжки псують розум». Псують, відбирають, як се вже зясоване; але також і дають щось. Дають *рутину*, відбирають *чар* дають *широкий овид*, *проривають звязь із окруженням*, помножують черти, черти роздроблюють в черточки, в точки — але відбирають краску поняттям.

Тут місце, щоби блище пояснити слова, які написав я в «Пісні Богові» що *„холодна критика вбиває життя, з живих цвітів робить штучні цвіти“*. При холодній критиці Божих творів уся психічна чинність, уся енергія зводиться на те, щоби огнище *льотічної* свідомости (котра вишукує рації й звязи між поняттями) стало вражливе на найсубтельніші льогічні різниці. (В «Пісні Богові» порівняв я холодну критику з «вістрем ножа»). Алеж таке збільшення психічної енергії в одну сторону, спричинює втрату психічної енергії по другій стороні: поняття для душі стаються безбарвними.... Отже в такому стані свідомість буде вражлива тільки на ті елементи, що лежать на одній лінії, а для всіх інших елементів **останеться сліпою**. (Тому порівняв я в «Пісні Богові» холодну критику з конем в упряжі, якому очі заслонені з обох боків, і здається йому що цілий світ складається тільки з самих доріг....). В той спосіб з річи, яку критикується, легко можна зробити карикатуру. Представмо собі, що хтось розглядає якийсь образ під сильним мікроскопом. Перед ним будуть тільки черти, черточки й точки, які на різних місцях будуть упорядковані в різних напрямках. Одинокі квестія, яка вирине для таких дослідників, буде: В якому напрямі ідуть черти й точки в даному місці на образі? А цілість образу, його артистична вартість і т. ин. зникнуть «як камфора».... Ясно, що для належної оцінки образу конче треба комбінованої критики: одна собі може бути мікроскопійна, а друга звичайно людська, де чоловік глядить на образ, як на образ, і дозволяє своїй душі *реагувати на се явище спонтанічно*, щоби душа так ска-

зала про предмет все, що загалом може сказати. Спонтанічні ділання душі становлять далеко більшу часть нашого життя, чим льогічно свідомі ділання. Варто би сю проблему розслідувати в цілості (та на жаль сього доси нема,) де з певністю виказалобися, що наша природа є без порівняння більше гідним нашим учителем та авторитетом, чим усі філософічні критики. І з повним правом заключення тих розважань моглоби кінчитися отаким апострофом до людей, що шукають правди: *„Прийміте її (природу) в цілості, прийміте її з подякою“*. (з «Пісні Богові»).

Зі сказаного стає ясным, як небезпечним є віддаватися холодній критиці (а ще до того лише в одній спеціальной матерії та в одному напрямі). Такі критики вважатимуть себе «ясновидючими», а в дійсности будуть вони сліпими. І сповняться на них не на вітер сказані слова Ап. Павла: «запевнюючи, що вони є мудрі, сталися дурними» (Рим. I. 22). Не має отже філософ наслідувати в життю н. пр. філософа Kant-а, який ціле своє життя просидів над книжками, в одному місті (Königsberg-у) заєдно в однаковому психічному розположенню (не любив він ні музики, ні малярства), бо в той спосіб легко міг би він довести до того (до чого й Kant довів), що в льогічній гімнастиці докаже чудес, але образ його філософічно сконструованого світа й життя буде карикатурою дійсного світа й життя. Божий світ так дивно зложений, що для його пізнання сама льогіка (льогічна свідомість) ще не є достаточною. Атже ціла льогіка основується на психольогічній почві, — звідки вона черпає свої сили, як листя з коріння. *Треба отже для осягнення належного пізнання світа спровадити всі сили своєї душі до нормального людського стану, щоб ані одна сила душі не завмерла*. Те, що сама льогіка створить, се людське; а те, що з природи міститься в психольогічній почві, се Богом нам дане. І як себе чоловік сотворити не може (бо мусівби зачинати свою працю абсолютно се є не принявши нічого від Бога), так чоловік не може нічого зі всіх сторін доброго зробити, коли не приймає *цілого* того дару, який Бог вложив у нашу природу. Звичайні люди, як се вже згадано, ген по цілому світі та у всіх віках годяться що до

основних поглядів на життя-буття, як прим. що є зовнішній світ, що є Бог, душа, друге життя, гріх і т. д. А між філософами тут чистий Вавилон. Ясно, чому се так: у всіх звичайних людей почва свідомости менше-більше однакова, *природна загально людська*; а у філософів вибуяла льогічна свідомість заабсорбувала всі інші психічні сили (які якраз становлять її основу). і тому вона, без твердої підпори, дуже легко хилиється, «куди вітер віє»... Як на поля добре, щоби рік-річно не сіяти на ньому однородного насіння, але рід зерна щораз змінювати, так для душі добре, щоби свідомість, зглядно найвищі верстви її почви, не була безнастанно заповнювана однородними змістами. І навіть добре коли якийсь час цілковито здержуємося від звичайного перебігу свідомости. Через се повстає «голод» у душі, душа молодніє. А в такому стані, як уже знаємо, душа кидає яркійше світло на свої поняття, яркійше їх забарвлює. Ось з тої рації самота від віків була матірью «великих і поважних думок», і кожному, хто шукає обнови душі, раджено вдаватися на якийсь час у самоту.

Розуміється, можна комбінувати різні психічні чинники щоби досягнути свою ціль, як найкраще. Так прим. у духовних вправах, практикованих у католицькій церкві, комбінуються отсі психічні чинники для обнови душі: абстиненція від звичайного перебігу свідомости, самота (чи то quasi-самота через заховування мовчанки), думання о однім тім самім предметі, через що цілу душу віддається на услуги одному провідному поняттю.

3. Другим психольогічним чинником яскравости понять се *новість поняття*. Молодість душі а новість поняття є дуже зближеними до себе чинниками, однак всеж таки годі їх утотожнювати. Можна би сказати, що для молоді душі кожде поняття є новим бодай у релятивному значінню, бо така душа ще не є, «засичена» поняттям. І саме тому має вона *свіжі сили* для своїх понять так, що поняття виходять у ній живими, сильними. Той самий основний процес повторюється при новості поняття. Хоч душа вже пересичена іншими поняттями, але для нового поняття вона має ще *свіжі сили*, й освітлює його сильніше, як інші поняття. Колиж поняття стає «старим»

чи то «звичайним», то при тому також повторюється сей процес, який заходить при засиченню душі поняттями, однак не в цілості.

Гарний, сильний вірш тратить у нашій душі свій первісний чар і силу, коли його раз-у-раз читаємо.

Те саме діється з арією, коли її часто слухаємо, загалом усе, що перестає бути новим, буденіє, блідне, тратить свою ціну. Нічого на світі нема величавішого та страшнішого, як зорі на небі, — а для людей се явище «звичайне», бо воно щоденне. Нічого в історії не було величавішого та давнішого як християнство, а нині для багатьох з християнських одиниць воно зблідло і шукають вони чогось нового, егзотичного (пантеїзм, будизм, зороастризм і т. ин.). Чи се має бути який небудь доказ на те, що християнство — мовляв — уже «переживається»? Ні найменший. Атже чи новітні релігійні революціонери відносяться до християнства з «засиченою» душею, а до своїх егзотичних релігій відносяться вони з «голодною» душею. Поневолює їх чар новости. Щоби вірно розсудити силу християнства, треба би також до нього відноситися з «голодною» душею, і побачити його з чаром новости. Старинний поганський світ мав таку нагоду і зложив християнству признание удостовірене кровю й смертю безчисленних мучеників — мартирів (т. є свідків).

«Нове» й «старе» переплітається через ціле наше життя, й викликає у ньому різні додаткові появи. Так н. пр. селюх подивляє місто, а міщанин подивляє природу, бо для міщанина природа є чимсь новим, а для селяха місто. Та й загалом, що «своє» з чим ми зжилися, се для нас мовби не естувало, мовби мертве в труні спочивало, а чуже коле в очи (бо воно для нас нове). Сей чар, яким наша душа спонтанно наділяє все, що нове, не є без доцільної рації. Він спричинює в нас стремління до новости на всіх областях життя, зноваж се стремління тягне нас завжди вперед і так витворюється розвій, поступ. Одначе як гін до світла часто заводить комаху в катастрофу, подібно й стремління до новости неодного з людей доводить до катастрофи так, що вони міняють своє золото за чужі зеркальця...

«Нове», яке стається для нас «старим», перестає нас «зобов'язувати» своєю яскравістю, та зате зачинає воно нас «зобов'язувати» своїм *механізмом*. Вірш, який часто читаємо, мелодію, яку часто слухаємо, виучуємося на пам'ять. В тому, що вже для нас звичайне, легко орієнтуємося, легко ним орудуємо й без належної уваги — отже спонтанно, механічно. Аж досі заходить аналогія між «молодістю душі» а *новістю поняття* — зглядно між «засиченістю душі» а «звичайністю поняття». А тут слід піднести різницю, яка заходить між тими двома психічним чинниками. Коли засиченість душі протиставимо молодості душі, то під засиченістю розуміємо засиченість душі загалом. Ціла душа тут мовби перемучена, на всі поняття загалом кидає вона лише бліде світло. А під звичайністю поняття треба розуміти засиченість душі лише означеними поняттями — так, що інші області душі можуть бути навіть «незаписані», ще неткнені. В такому стані може душа щораз свіжими (зглядно: більшими) силами годувати свої звичайні поняття і знова й знова відсвіжувати їх. Так пр. хто був лише раз, чи кілька разів учав до кінотеатру, сей легко призабуде давніше бачені представлення. Вправді треба тут відбити дещо на рахунок психічної асіміляції бачених образів задля їх подібності, однак головною причиною буде обтяжена пам'ять однородними явищами. «Хлопська пам'ять» — тобто пам'ять не обтяжена великим інвентарем — нераз чуда доказує. Звісні є народні лірники, що вміють на пам'ять по кільканайцять тисяч стихів. Старинні Жиди вміли, а ще й нині Араби вміють з легкістю рецитувати на пам'ять довжезний ланцюх свого родоводу, наводячи лише імена своїх предків.

Піднесемо кілька суспільних явищ, які пояснюється тим способом: Простолюддя є консервативним головно тому, що його не перетяжена душа має доволі сил, щоби свої давні (вдвічні) поняття раз-у-раз відсвіжувати. Як голодному хліб не знудиться, так селянинови його село й обійстя не знудиться, а інтелігенти, що мусять проживати на селі, звичайно нудьгують. В одному товаристві поставлено питання: чому то пані старших генерацій визначалися такою витревалістю в життєвих умовинах, в яких нинішні пані не могли би так видержати?

Оконечна відповідь була: »бо пані старших генерацій не ходили до шкіл«. І зовсім оправдано. Нинішня селянка знайде для себе потіхи й заохоти до життя та до праці в таких умовах, в яких образована жінчина мусіла би потрапити в песимізм або в розпуку.

Школа (багатство думок та різноманітність психічних переживань) знечулює душу на прості, примітивні подразнення, та зате спеціалізує її у вишуканих подразненнях і сенсах.

Для кращого зрозуміння річі можемо сказати, що школа — то кухня, де варяться вишукані страви для душі; а хто їсть вишукані страви, сей тратить смак для звичайних страв. Ось яка іронія криється в культурі! І певне, що тут треба шукати за первісною причиною новітнього песимізму та »світового болю« (Weltschmerz), поширеного між інтелігенцією, а незвісного між простолюддям¹⁾. (Другою причиною новітнього песимізму є атеїзм, який не має сили здержувати песимічні настрої).

Маючи на увазі все, що досі сказане, зовсім не будемо дивуватися, що модерний світ, так ласий на всяку новість. У його засичену душу, в якій усі поняття полиняли, тільки новість приносить чар, життя, розгін.... І змінює він поняття за поняттями, теорії за теоріями, світогляди за світоглядами. Він у повному значінню апостольського слова належить до тих, що »заєдно вчать ся, а до зрозуміння правди не можуть дійти«. Атже не так сильна для нього правда, як новість!

4. Третім психологічним чинником яскравости понять є *догідні супроводячі змісти свідомости*.

Коли зміст набожної пісні видається далеко сильнішим підчас того, коли ціла церква співає, так се ясне, що сей плюс треба відчислити на супроводячі вражіння якими тут є: арія, співучасть ріжнородоої громади людей, набожна їх постава, церковна обстановка. Всі ті додаткові вражіння є такі, що вони

¹⁾ Будда »Сак'я Муні«, оснудатель песимістичної релігії, після переказу мав бути королівським сином. Si non e vero, e bene trovato. З певністю не міг бути автором сеї релігії »хлоп«, бо для того як »conditio sine qua non« потрібна *виніжнена* душа. Впрочім будистичне простолюддя складає для сього також від себе свідоцтво, бо ані здалека не розуміє будизму так песимістично, як його автор.

мовби *ілюструють* зміст пісні. І виходить сей зміст о стільки сильніший, оскільки сильніше на нас ділає представлена якась драматична штука, ніж прочитана тільки. Але та сама набожна пісня станеться карикатурою, коли її співати прим. у шинку, у веселім товаристві, на арію якоїсь веселої пісні. Отже є супроводячі змісти свідомости, які є догідні для даного поняття, але не догідні для иншого. Ми се властиво зясували, коли говорили про вплив почувань та вражінь на сформовання переконання¹⁾. Там ми подавали що воно так є; а тут треба зясувати: чому воно так є? — Чому? Бо в догідних обставинах зміст поняття стає яскравим, розвалковується перед нами в цілости; а в недогідних — він блідне, звивається й скриває перед нами своє багатство.

Звернутиб нам тут увагу на питоменність душі поетів та женщин. Душа поетів є поетичною, а душа женщин жіноцькою головно через свою *глибоку, субтельну чутливість загалом*. Ота чутливість є догідна для життєвих понять і вражінь і дає поетам змогу бачити поняття та відчувати вражіння *в цілій їх яскравости та в цілому їх розвиненню*. Звідти се походить, що поети бачуть і знаходять те, чого не запримічують звичайні люди; що поети вміють так природно, живо, яскраво змалювати характери осіб, життєві події, що читаючи їх твори, маємо вражіння, мовби ми на все те гляділи в життю, а не в книжці про се читали. Бачити світляні образи на екрані в їх руху, а бачити малесенькі ті самі образи на кіноматографічнім фільмі — се не є одно й те саме. Там образи виходять побільшені, злиті в життєву цілість, і кожда дитина може легко оповісти їх зміст; а тут образки — моментальні фотографічні знимки, фрагменти з життя, і колиб дитина хотіла зложити з них цілість, дуже легко помилилася. Ось така ріжниця заходить між тим, що поет бачить, а між тим, що бачить звичайний чоловік у життю.

Релігійність женщин — проява з давна спостережена й обьяснювана жіночою чутливістю. Однак здебільша або невластиво, або бодай невірно. Атеїсти ту прояву толкують так: Релігія — сеж чуття (або бодай витвір чуття), а що женщины

¹⁾ Про се була мова в попередній часті, яка тут не випечатана.

є чутливійші від мушин тому вони й релігійнійші. — Алеж річ у дійсности мається зовсім інакше. Вроджена *глибока а ніжня* чутливість дає змогу жінщинам моральні і всі релігійні поняття бачити мовби на екрані, а холодно думаючи мушини бачуть їх тільки мовби на кіноматографічному фільмі. Тому для жінщин сі поняття яскравійші, живійші — більше зобов'язуючі. Історія свідком, що загал жінщин не відзначався даром логічної аналізи, дискурзивности. Зате жінщина вміє «вичути» не одну життєву правду — краще, ніж не знать який логік. Жінщина вивінована даром інтуїтивного пізнання (як і поети), якого характер ми вже зясували. Поняття (розуміться: не всі, лише ті, які мають вплив на почуття) *бачить* жінщина на канві своєї ніжної чутливости, а через се виявляються такі подробиці й сполучення їх змістів, яких самим аналітичним розумом не легко викриєш. Але хто доходить до пізнання дискурзивністю, сей знає рації, чому річ якраз так мається (він пізнав *механізм правди*, коли так годиться говорити). А хто інтуїтивно пізнає річ, сей не знає рацій — він бачить уже готовий *вислід механізму правди*.

По всім тім, що сказане, буде для нас зрозуміле, що інтуїтивне пізнання релігійних понять доступне лише для того, якого душа збагачена засобами релігійних почувань (якими є: пошана Бога, любов Бога, страх перед Богом, і т. д.). Буде для нас зрозуміле також се, що таке інтуїтивне пізнання конечно — бодай оскільки воно відноситься до вихідних чи то основних релігійних понять. Без такого пізнання неможливою є вірна синтеза релігійних понять, бо 1) основні релігійні поняття виходять безбарвними, коли не карикатурними; 2) самою дискурзивністю тут не можна дійти до кінця, бо треба би кожду річ і цілу вселенну наскрізь проникнути поняттями і всі ті поняття звести в гармонійну цілість — отже легко можна дійти до заключення агностиків: Ignoramus et ignorabimus!

А що в модернім світі є міліони таких, котрі не тільки не вправляються в релігійних почуваннях, але вправляються якраз у противних почуваннях, то не диво, коли модерні люди сталися просто сліпими на релігійні поняття, коли релігійний скептицизм, агностицизм та догматичний атеїзм знаходять

стільки приклонників. І не диво, коли вчений атеїст навіть дуже подрібно вміє докази на єствовання Бога, а всеж таки в Бога не вірить. Атже вихідні поняття тих доказів у його душі мають карикатурний зміст.

5. Поняття *дійсности* треба ставити яко визначну категорію між змістами свідомости, що впливають на краску понять та думок. Подумати собі »мій батько вчера помер«, а »дійсно мій батько помер« — се не ділає однаково. Поняття дійсности, додане до інших понять, дає їм як найбільшу зобов'язуючу силу, а також скріплює і оживляє їх краску.

Представмож собі чоловіка, для якого поняття дійсности втратило більшу частину своєї сили (він дивиться на світ і життя, як на сон, або як на якусь комедію). Що се означатиме? Ось те, що всі тверді границі в пізнанню для нього будуть хиткими. І буде він собі конструувати світ після своєї *примхи* (льоґічної чи чуттєвої). Такий чоловік — се не є проста видумка. В модерному світі є тисячі й тисячі таких.

Вже старинні софісти належали до таких людських типів. Коли бо приймати, що »чоловік є мірилом усіх річий, як тих, що є, так тих, котрих нема«, або що кожній річі рівним правом мож приписати якусь прикмету і заперечити її, — як се софісти приймали, — то ясно, що дійсність тратить свою силу для чоловіка. Менше-більше такий самий вплив на поняття дійсности має скептицизм та новітний феноменізм, підшитий агностицизмом. Не диво отже, коли в модерному світі, що пересяк софістичними або бодай півсофістичними ідеями, навіть основні життєві поняття втратили всяку святість та повагу.

Дійсність пізнаємо або безпосередно, або природно — себто: через свідоктво поважного чоловіка. *Авторитет* се для людського життя необхідна категорія, що свідчить про дійсність. Отже поняття, за яким стоїть авторитет, осягає менш-більше ті самі психольогічні плюси, як те поняття, до якого додаємо поняття дійсности. А що в новітньому світі так сильний просто анархічний індивідуалізм, то ясно, що й се значно причинюється до утруднення Божої правди. Вірш з підписом славного поета весь загал уважатиме за архитвір. А той сам вірш, але з підписом якоїсь незвісної людини, загал навіть не

помітить, а ргіогі вважаючи його за щось марного. Чи отже дивне, коли ті, що божому світові не признають ніякого авторитету, ніякої святости, бачать у світі лише се, що дозволяє їм бачити їх засліплююча гордість? Чи дивне, коли атеїсти не даються переконати творами віруючих авторів, а ргіогі вважаючи тих авторів за дурнів — бодай у релігійних квестіях?

6. Вкінці чинником яскравости понять є *уклад контрастів*. Се загальний психольогічний закон і відноситься він також до вражінь та до почувань. Зимно найбільше тоді разить, коли наше тіло дуже розігріте і нагло виставляємо його на ділання зимна. Сум тоді для нас найприкрійший, коли заскочить нас у веселому розположенню. Жартівливий дотеп має найбільшу силу саме в такому розположенню, коли не випадає сміятися.

З психольогічної сторони уклад контрастів посідає менше-більше ті власности, що й нове поняття. Се лекше стане для нас ясным, якщо матимемо на думці ті випадки, де противні змісти свідомости слідувать один по другім. Для свідомости, яка має моментальне уформовання¹⁾ в означеному напрямі, не може бути нічого більш нового (розуміється: під оглядом моментального уформовання), як противне уформовання. Образово се мож би так представити, що через наступне (противне) уформовання ціла моментальна будова свідомости валиться аж до своїх основ — отже для наступного чуття, вражіння чи поняття душа віддає свої свіжі сили, як се діється при новому поняттю. Ніщо на річи не змінється, коли контрасти наступають разом у нашій свідомости. В таких припадку: що один контраст намагається знищити, се другий піддержує, отже психічні чинники через се знаходяться в стані, в якому

¹⁾ Моментальне уформовання свідомости се властиво моментальний зміст свідомости. Сей зміст також можемо поняти як будову душі, одначе лише як моментальну. Сей зміст спеціально вяже (формує) ті сили душі, які в підсвідомости найблище стоять до свідомости й перекидаються в свідомість.

видають з себе більшу енергію, аніж звичайно. Під льогічним оглядом зміст одного контрасту звертає нашу увагу на поодинокі прикмети другого контрасту, і так зміст контрастів стає для нас подрібніше звісний та яскравіший. »Противенства взаємно освітлюються«, як се вже здавна завважено.

Контрасти мають у нашому життю інтензивно й екстензивно не менший вплив, як новість. Дитина, коли щось має, зараз біжить, щоби похвалитися тим перед іншими. Шукає вона контрасту («я маю а ти не маєш»), щоби через се її вражіння сталосильніше. Убогі — багаті, невчені — вчені, нехристияни — християни, молоді — старі і т. д. — се самі контрасти і вони сповняють свої функції в життю одиниць та цілих народів. Абсурдна річ: стреміти до вирівнання всіх противенств між людьми хочби тільки під оглядом майна (як се хочуть соціялісти), колиб се вдалося, так воно звелоби нашу душу в стан інерції. Пануюче поняття чи якесь суспільне урядження без ніяких своїх контрастів перестало би ділати на душу, для душі стало би наче мертвим. Нема тут ніякої апеляції, бо се вже наша природа така. Тому то «чистих ідеялів» в світі годі здійснити, й було би зле, колиб їх можна здійснити. Колиб одному народови вдалося всім націям на світі накинати свою національність, то національність тим самим стратила би всяке значіння в життю. Зараз же виступили би інші суспільні чинники (як пр. релігія, клясовість і т. п.), які переймили би нинішнє суспільне значіння національності. Подібно діяло би, колиб одна релігія запанувала ген на цілому світі без ніякого виїмку. Дійсно глибокими є слова Ап. Павла: *«сила моя в немочі совершається.»* Без противенства нема сили, нема життя. Перші християни оглядали широко розвинене противенство до християнства (себто: поганство культурного світа), й тому далеко більше цінили християнство, як ми нині. А коли вся Європа стала християнською, християнство для многих одиниць зблідло, й вони стали шукати для себе інших релігій. Цілий новочасний дух — проти християнства, хоч його проводирі не зда-

ють собі з того справи, посередно скріплює христіянство, бо витворює противенство до христіянства, противенство, яке христіянство вже в своїх початках славно побідило. Інша річ, що образ новочасного противенства до христіянства (тобто: образ атеїзму) є по більшій чисти тільки утопійний, (прикрашений чужим пір'ям), бо до нині ще ніде не вдалося заснувати атеїстичної суспільности.

Однак поступи по тій лінії замітні, й вони чим раз більше застрашаючі. Але чим вірнійше заповнюється образ атеїзму, тим вірнійше виступає й образ христіянства. —

М. Проць.

Д у ш а .

(Начерк)

Питання про існування людської душі, про її духовість, безсмертність — це питання, яким займалися й займаються різні філософічні школи від часів найдавніших аж до найновіших. Кождий філософічний систем старається на свій лад доходити правди й розв'язати питання про існування душі, ставляючи на попертя свого твердження позитивні, чи мнімо позитивні докази. Питання однак, чи існує людська душа, чи може не існує — є того рода, що займає не лише філософічні школи, є не лише предметом наукових розслідувань, але торкається кожного чоловіка, бо від його розв'язання позитивного, чи негативного залежить життя кожного тут на землі, чи радше відповідне устроєння тогож. Існує безсмертна душа — тоді вона мусить жити по смерті тіла, тоді головну вагу треба звернути на забезпечення їй щасливого життя, тоді, відповідно до надземного призначення, треба уладити земське життя, яке в такому разі є дане душі для збирання заслуг, для життя вічного, позагробового. Колиж річ мається противно, колиж нема душі — тоді чоловік се нічо инше, як вищий рід звірини, тоді чоловік звірина, тоді дбати йому за духа, за позагробове, вічне життя душі се абсурд, тоді альфа й омега його змагань, стремлінь — се світ, життя тут на землі, догодження своїм пристрастям, заспокоєння своїх вегетативних і змислових пожадань. Питання отже великої ваги. А прецінь так багато людей, не застановляючись навіть, переходить над ним до днівного порядку. Що більше,

находяться уми, які вважають собі за великий ступінь їх учености й мудрости, коли зможуть висловитися з гадкою, яка цілковито перечить існування душі, віддільної від тіла.

Наукова гіпотеза, яка може похвалитися таким мнимо-науковим дослідом, це здобуток новітніх матеріялістів. Після них душа, це ніщо інше, як мозок. Мозок одинокий в чоловічі сповняє всі чинности життя так сензитивного, як і інтелектуального. Всі чинности душі це ніщо інше як чисто фізіологічні функції мозку.

Чи однак є так дійсно? Чи дійсно нема в чоловічі крім матерії чогось нематеріального, духового, чогось віддільного від тіла? Чи дійсно це, що ми називаємо душею, це тільки свого рода акціденс мозку, чи може тільки самі чинности тогож?

Коли ми, залишивши всяке упередження до християнської філософії, застановимося над сею справою блище, коли безсторонно приглянемося життю людини й звірини та їх зі собою порівнаємо й коли здорово, об'єктивно розважати мемо, то мусимо дійти до переконання, що не доктрина матеріялістична але противна їй доктрина дуалістична, спірітуальна, яка відріжняє від матерії душу, яка смертному, матеріальному тілу протиставить безсмертну, нематеріальну душу, лиш та доктрина опирається на правді й має за собою не мнимо але дійсно позитивні докази, які є так прості, а при тім так ясні й наглядні, що всякий сумнів сам собою уступає.

За існування людської душі, віддільної від тіла, від мозку, не матеріальної, поєдинчої субстанції промовляє передовсім наша самосвідомість, та природа наших вищих, інтелектуальних, душевних чинностей, як: думання, вільна воля, й певні чувства та афекти.

Щонебудь ділаємо, говоримо: я іду, я вчуся, я співаю, я є, я був, я буду і т. д. нескінчене число чинностей чи минувших, чи теперішніх і тільки що намічених підтягаємо під одно й те саме «я». До чогож віднести то «я»? Чи може до тіла, до мозку, чи взагалі до якогонебудь матеріального органу нашого тіла? Хіба ні. Ні — з тої простої причини, що, як учить нас соматологія, клітинки нашого тіла що певний протяг часу змінюються, тіло наше що кілька літ переміняється, із дав-

нійших клітинок не остається найменшого сліду. А коли так, то чиж можемо нашу самосвідомість, яка тепер та сама що й перед x літами приписувати тому ж тілу? Ми добре памятаємо події з дитячих літ в глибокій вже старости, — ми відчуваємо, що в старости ми тіж самі що й замолоду — ми, одним словом, маємо свідомість нашого незмінного й все того самого «я». А ще більше пригляньмося цій самосвідомости! На чім вона полягає? На тім, що ми думаючи робимо рефлексію над самим собою. Думання звертає увагу само на своє ділання. Колиб чоловік був еством чисто матеріяльним, то переведення такого рода рефлексії булоб абсолютно неможливим, бо змисл відчуває тільки, що відчуває, але в ніякому разі не є в силі ввійти в самого себе, себе самого оглядати, себе самого відчувати. Тут потрібна не зложена матерія, а субстанція почуття, незложена — дух, душа.

Від самосвідомости перейдім до природи наших вищих, інтелектуальних душевних чинностей — і так зачнім від думання.

Емпірична психольогія досить ясно виказує, що думання не може бути чисто фізіольогічною чинністю мозку, але мусимо його узнати за ділання нематеріяльне, якого мозок є тільки свого рода виконуючим органом. Чому? Відповідь проста. Колиби думання було матеріяльною функцією, тоді й пізнання наше моглоби бути тільки змислове, тільки матеріяльне, бо орган матеріяльний може пізнати лише річи матеріяльні. А незаперченою правдою є факти, що ми крім річий матеріяльних, змислових, здібні пізнавати річи нематеріяльні, надзмислові, духові. Отже сам орган матеріяльний тут не вистарчає. Також в річах матеріяльних можемо пізнавати не лиш їх матеріяльність, але й загальність. Ми здібні пізнавати не лиш чисто матеріяльні прояви, але й їхню причину. Ми пізнаємо річи не лиш так, як вони ділають на наші змисли, але можемо виробляти собі поняття загальні, відірвані від матерії, абстрактні, які під змисли не підпадають. Колиби думання було чисто органічною чинністю, то все те булоби немислиме, бо мозок, як орган матеріяльний мусівби ограничитися до пізнання виключно матеріяльного. Наше думання є чинністю поєдинчою,

незложеною, чого доказом коадунація спостережень, вражінь в думки, поняття, — кілька понять в суди, заключення і т. д. Колиби думання було чисто органічним діланням мозку, то не булаби можлива ніяка коадунація, бо поодинокі вражіння, які доходилиби до поодиноких наших сензорій, там і оставалибися, незлучені в одну цілість. Так отже наше думання, є чинністю поєдинчою, незложеною, нематеріяльною, — а з того, на підставі філософічного прінципу, що наслідок стоїть в пропорціальному відношенню до причини, заключаємо, що й прінцип, котрий ту нематеріяльну, духову чинність викликає, мусить бути еством нематеріяльним, поєдинчим. Цей прінцип називаємо душею. Отже душа конечно існує, та існує як поєдинча, незложена субстанція.

Йдім ще дальше. Як предметом думання було пізнання не лиш змислових, але й духових річий, так і предметом чинности нашої волі є не лиш матеріяльні, але й духові добра. Орган змисловий пожадати чогось незмислового ніяк не може. Колиби воля була чисто фізіологічною чинністю, тоді її пожадання не переходилиби границі річий змислових, тоді наша воля не ріжнилася від нашого змислового пожадання, тоді булаби з ним ідентична, що рівнаєсь абсурдові, бо скількиж то разів стає воля в суперечности до пожадання змислового, скількиж то разів попадає з ним в острій конфлікт. Стремління й бажання річий духових і часта противорічність волі зі змисловим пожаданням це певні докази, що чинність нашої волі подібно як і думання є неорганічна, нематеріальна, а в дальшій заключенню й прінцип, з якого та чинність впливає, є рівнож не матеріяльної, поєдинчої природи. Цей нематеріяльний, духовий прінцип, це наша душа.

Та не лиш з нашої самосвідомости, з природи чинностей нашого ума й волі, але також з певних афектів та чувств можемо заключати, що дійсно крім тіла існує в чоловіці прінцип духовий, субстанціально з тілом злучений — прінцип, який зовемо душею. І так — певні афекти й чувства, як: пошана, милосердя, жаль, стид і т. п. безуслівно не можуть бути природи змислової, але мусять мати характер вищий, духовий, чого доказом факт, що найменшого сліду подібних чувств не

находимо у звірят, у яких ярко видніється брак того власне принципу духового, того жерела духових чувств.

Смішним і наївним проте видається твердження, що чоловік — вищий ступінь звірини. Ріжниця між чоловіком а звіриною основна. Всякі теорії дарвіністів, що насильно домагались випровадити чоловіка від звірини-малпи, теорії, що колись з таким розмахом обговорювались, показалися по докладнім розслідуванню глибокою недорічністю. Вправді чоловік не ріжниться від звірини життям вегетативним і сензитивним, зате нескінчений провал відгороджає його від звіроти в життю інтелектуальнім, духовім, що є наглядним доказом на існування в чоловіці духового принципу, душі. Тут ріжниця основна, кардинальна. Чоловік на найнищім ступені культури ріжниться основно від звіроти, найбільше розвиненого. Вистарчить навести кілька примірів.

У ніодної звірини не находимо вищих душевних почувань, так релігійних, як і моральних, звичаєвих, які находимо у людий навіть диких. Цей основний прерогатив мусить мати свою причину, а причина та мусить полягати на тім, що чоловік є иншим еством, як звіря. Случай цей не мавби місця, колиб чоловік був позбавлений нематеріальної душі. Тоді не ріжнивбися він від звіроти. Тоді чоловік ішовби подібно, як звіря виключно за своєю змисловістю, а не піддававбися закономі моральному, чи релігійному, який в багато случаях стоїть в суперечности зі змисловістю, чи егоїзмом.

Чоловік основно, — а не степенево ріжниться від звірини. Доказом цього людська мова. Мова — це виключна власність чоловіка. Мова — це вислів, це узмисловлення нашого думання. Думання ж знова можемо уґрунтувати тільки в нематеріальному принципі нематеріальній субстанції душі. Не достає звірятам душі — без неї думання немислиме, а ізза браку тогож позбавлені звірята дару мови, хоч не позбавлені органів голових, здібних до витворювання звуків.

Не можуть звірята ізза цієї самої причини творити загальних понять, не можуть творити судів, заключень, не можуть розумувати, брак їм отже цілковито інтелектуального життя. Доказом цього можність поступу, здібність штуки у звірят

інстинктовна, збудована на детермінізмі та ним руководжена. Ластівка будує своє гніздо не з роздуманням, але веде її до цього пріогі, здертермінований інстинкт. Ця здібність у звірят не може удосконалюватись. Як тисячі літ тому назад пчола будувала свої комірочки, так будує їх і нині. Одна пчола не будує краще як друга, як старша, так молодша. Не може пчола збудувати гнізда ластівки й навідворот, а тільки кожда своє й тільки своє, все однаково, все те саме.

Можна деякі звірята вивчити штук, виговорювання слів, зворотів, але виучення це машинальне, без зрозуміння, а всі ті штуки сповняють опісля звірята на приказ під впливом страху перед карою, або під впливом згадки на кари, які отримували підчас тресовання; — кари, зглядно нагороди. Але ніколи ще не було случаю, щоби — приміром — від пса, який вміє робити деякі штуки, навчились тих самих штук інші пси; ані не було случаю, щоби папугай, вивчений виговорювати деякі слова, виучив їх виговорювати своїх дітий.

Інакше у чоловіка. Чоловік поступає вперед; має можливість і здібність учитися й других учити — приймає культуру попередних віків. — У чоловіка є почуття не лиш корисного, але й ідеально, гарного, що становить основну ріжницю між чоловіком а звіриною.

Реасумуючи все те доходимо до остаточного заключення.

Наша свідомість, природа наших вищих інтелектуальних, душевних ділань, як: думання, розумовання, вільна воля, певні чувства й афекти, наша мова, почування релігійні, моральні, національні, здібність культурного поступу, не говорячи вже про віру всіх народів, всіх часів — це докази, що крім тіла існує в чоловіці віддільна від него нематеріяльна душа, якою ріжниться основно від звірини, через яку живе життям інтелектуальним, через яку є єством розумним, паном і володарем землі.

Наша душа є поєдинчою, нематеріяльною субстанцією, — отже є незнищима бо незложена, а коли незнищима то й безсмертна, вічна. Наша душа це — дух, що конечно існує в чоловіці — дух, що часово тільки злучений з тілом і лиш у дяких чинностях від него залежний, що цілковито від него независимий у своїй суті, у своїм існуванню.

Володимир Яценків

Скажи мнѣ, Гди, пѣть, бж
Снѣже пойдѣ... (Пс. 142, 8).

Звання.

Великий наш Бог, чудний Творець у всіх Своїх творах. Кождий Його твір, кожде сотворіння, хоч одно, так відмінне від другого, має свою гармонійну ціль у вселенній: славити Його всемогучість.

Для тоїж самої ціли, для звеличання Його, сотворений і найсовершенніший з туземних сотворінь чоловік — з безсмертною душею.

Ціле його туземне життя — це дорога, яка веде його до одної, спільної всім людям, ціли. Та хоч усе людство має одну тільки ціль, то однак не одна дорога веде кожного чоловіка зокрема до неї.

Много, премного тих доріг на землі; тільки їх, кількох людей на світі. Та не біжать вони так собі навмання, без порядку, але доцільно й гармонійно ведуть здовж трьох головних шляхів, у границях трьох головних станів усього людського суспільства, в рамках стану: світського, священничого й монашого.

Суть першого стану опирається на захованню Божих заповідей, другого на виповнюванню обов'язків священничого уряду, третього на слідуванню за євангельськими радами.

Ті три відрубні роди — це прояви усього християнського життя, це три шляхи, що ведуть до вічного щастя.

Вправді говориться про лікарський, адвокатський, військовий, купецький стан, та це лиш поодинокі частини одної ці-

лости світського стану. Не ріжняться вони від себе так суцно, як ріжняться між собою стани супружий, священничий чи монаший і не накладають так суцно відмінних обовязків, як ті.

Кожний стан, говорячи загально, це — постійне відношення чоловіка до людського суспільства. Він вказує на круг ділання чоловіка в туземному життю й накладає на нього суму питомих собі обовязків, які приказує йому сповняти його совість і яких вимагає від нього суспільний лад.

Як світський стан, так священничий і монаший є гарні, добрі й потрібні, та не однакова їх вартість, їх гідність. Так як каміння, залізо й золото є пожиточні й потрібні, а мимо того одно є ціннійше від другого, так і священничий і монаший стан є вищі й совершенніший від світського.

Не твердимо ще з того, що чоловік вищого стану є сам собою вже кращий, совершенніший від чоловіка нищого стану.

„Совершенство чоловіка не занежить від стану, але від вірности й совісности, з якими сповняє він обовязки свого стану, без огляду на це, чи буде той стан високий чи низький“¹⁾.

Не той є визначним поетом, що оспівує визначні особи чи події, а цей, що визначиться своїми індивідуальними прикметами, своїм таланом.

В кождім стані можна осягнути найвище совершенство тому, що всяка річ на цьому світі має свою ціль в Бозі, найбільшій совершенстві. Ріжниця в станах лежить лиш у якості дороги до тоїж ціли; один стан має дорогу тяжшу, другий лекшу. Однак чим лекша дорога, чим більше орудників до осягнення ціли дає в ній Господь, тим більші вимоги ставить до чоловіка²⁾.

Кождїй людині в її житевій дорозі дає Всевишній орудників тільки, скільки потреба її до осягнення своєї послїдньої ціли. Даючи ті орудники призначує Бог чоловікови шлях, яким він має до тієїж ціли змїряти, покликуює, призиває його до одного з вище наведених станів. Сам Бог до

¹⁾ I. Bern. Krier: Der Beruf.

²⁾ Порівнай з притчею про таланти!

нього призиває — звідси говоримо про „звання“ чоловіка. Так отже словам „стан“ опреділюємо місце або становище, яке займає чоловік у людському суспільстві, — а словом „звання“, в значінню активнім, відношення Волі Божої до тогож становища.

Так Бог призначає кожному чоловікови його становище у світі, та zarazом накладає й обовязки, до виповнення яких дає йому тільки орудників — це є тільки сили й здібности, кільки йому до того саме й потреба.

Кожного чоловіка покликуює всемогучий Бог до якогось стану, будячи в його серці наклін, щире замилювання до тогож, укладаючи відповідно духове розположення до нього, наділюючи потрібними в томуж стані здібностями та прикметами духа.

І не сміє ніхто вдиратися тут у незбагнені наміри Божого Провидіння, не сміє вибирати собі самовільно звання, бо горе йому! Вибравши невластивий шлях, чоловік почуває себе чужим на ньому. Безрадно блудить серед страшного душевного неспокою, паде під важкими обовязками, яких совісно сповняти йому ні сили, ба навіть охоти не стає. Він бачить, що зломив своє життя, його переслідує та страшна відвічальність за те, що він не виповнює як слід обовязків свого стану, від чого залежить нераз добро тіла, а навіть і душі його ближніх. Він борючися зі стихією противенств, які стрічає не на своєму шляху, тратить ту ясну велику ціль, до якої той шлях мав його завести. Вкінці побачивши, що став правдивим прокляттям для свого оточення, паде в розпуку, а йдучи нераз за діявольськими підшептами, сходить на безпуття й гине на віки!

Ціле пасмо його життя — це страшний, нестрійний диссонанс у тій величній доцільній гармонії, в якій устроїв Господь Бог цілу вселенну.

Не треба широкого житевого досвіду, не треба сягати за примірами в давню історію. Гляньмо лиш у котру небудь верству, котрої небудь суспільности — а сумних тих примірів побачимо много, на жаль дуже много.

Якаж причина тих сумних проявів?

Перш усього — багато людей уважає звання за средство до здобуття хліба. І до того звання, яке сподіються в короткім часі і при немногих трудах осягнути, а яке приносить як найбільше матеріальної користи, — уважають себе покликаними до нього.

Яке це низьке, негідне чоловіка з безсмертною душею, якою не сміє він держатися при землі, бо вона тут припадає земним брудом! *„Душа, що не внесеється до вищого — весь час стремить до марниць, гонить за маревом фатаморіани, — яке не в силі заспокоїти їх бажань“¹⁾.*

Друга причина цього лиха — це те, що люди ступаючи на життєвий шлях, або не вміють, або прямо не хочуть вслухатися в той Божий голос, який покликає їх на ту, чи на іншу дорогу. — А при виборі звання — повинуватися тому голосови — це річ найважніша, це основа цілої туземної мандрівки чоловіка. Ступить чоловік за тим голосом на призначений йому Богом шлях — тоді він через ціле своє життя доцільно, серед душевного спокою і в гармонії зі зовнішнім світом сповнятиме хочби й дуже важкі обовязки свого звання супроти Бога, ближніх і себе самого. І любо всміхатися йому життю, зі своїми рожами й зі своїм терням. І ясно просвічуватиме йому найвища ціль тогож життя.

Не в кожному серці однаково відзивається той Божий голос. Колись Господь покликавав чудесним способом, безпосередно Авраама, Мойсея, Давида на їх величне становище провідників вибраного народу.

І сам Христос безпосередно покликав апостолів до будови свого містичного Тіла.

Та на таке покликання нині не сміє ніхто з нас числити. До нас промовляє Господь внутрішнім голосом нашої душі. Призначає нам наше звання, даючи до нього талан, потрібні здібности, конечно до нього замилювання.

Нераз відчуваємо і розуміємо той голос від дитинячих літ і йдемо за ним непохитно й без вагання приймаємо те Боже звання.

¹⁾ F. Hettinger: Timotheus, Briefe an einen jungen Theologen.

Частійше однак того голосу ми так виразно не чуємо. Виходячи з під проводу родичів чи вчителів стаємо на порозі самостійного життя і не знаємо самі котрим шляхом його повести. — Самі собі його вибирати не сміємо, не сміють давати нам його ні родичі, ні вчителі, ні настоятелі.

Іх лиш святим обов'язком є у тій так важній хвилі по всіх своїм силам співділати, щоби ми вірно пізнали й виповнили волю Бога, щоби ми пішли за правдивим Його покликом.

Щож нам чинити, щоби ясно зрозуміти, щоби вірно піти нам у слід за тим голосом? Перш усього — треба нам добре застановитися, розважити над цілим нашим дотеперішнім життям, треба нам вглянутися, до чого ми в ньому оказували талан, до чого мали щире замилювання, уподобання. Перейдім думкою всі гарні чисті наші молодечі пориви серця, які дозволяли нам нераз серед бурі життєвого моря — линути душею в вищі і кращі світи й казали нам забувати на всі наші буденні клопоти, тоді, коли тіж старалися прибити, прикувати нас до сірої землі.

Знаймо те, що не один з тих поривів нашої душі був голосом Всевишнього, яким стукав до нашого серця, кликав нас за собою! Коли тих високих, чистих поривів не припорошив ще земний бруд, не зв'язав трійливим подихом нинішній так дуже матеріялістичний світ, коли ми ще нині маємо відвагу, охоту, силу й здібности піти за ним — так це виразний для нас знак Божого голосу.

За ним ідім, лиш уважаймо, щоби ми за Божий голос не взяли якогось пориву дитинної, хорої або зіпсутої лихими пристрастями уяви!

Не сміємо ми тут бігти навмання за пустими якимись дитинними мріями! Тут треба поважної, холодної, всесторонньої застанови, чистих намірів, щирого серця, гарячої молитви та поради в досвідчених, а чесних і добра нам бажаючих людей.

А тоді будьмо певні, що добре зрозуміємо ми Божий голос і що за його покликом йдучи вступимо на властивий, нам призначений шлях життя.

Буває деколи, що дехто мимо доброї своєї волі ступаючи на життєвий шлях ще за мало сам себе знає — і не розваживши, як слід, чи надається він до якогось стану — вибирає собі його.

Та скоро спостерігає він, що ошибнувся, що минувся зі своїм званням.

Відразу відчуває він невиносимий тягар обов'язків, які щиро хотівби сповняти, та ні сили ні талану до того не має. Життя йому стає прикрим, бо бачить, що його праця або зовсім не приносить плодів або не такі, яких він сподівався. Внутрішній неспокій нуртує в його серці, проганяє усміх задоволення з уст, розвіває сон з очей.

Коли то муж сильного характеру — він не пожаліє усіх дотепернішніх трудів які поніс в тім своїм, а так чужім йому званню. Він в половині шляху вернеться аж до того місця, звідки зійшов на невластиву дорогу і збогачений одним життєвим досвідом, зуміє тепер краще застановитися над тим, кудю йому йти. —

В кожному світському званню може чоловік завернутися навіть з половини дороги, може вибрати инше, може в ньому віднайти ще собі Богом призначений шлях.

Та не так воно є з духовним званням, зі званням священничим. Тут вороття вже не має. Тут чоловік, як прийме раз св. Тайну священства, то з незатертим її знаменем витисненим на душі остає до домовини, а і на страшнім суді стане з ним перед Всевишнім здати рахунок зі свого життя, здати звіт, як орудував він тим безмірним надприродним скарбом що його поручив йому сам Христос, покликаючи його таємним способом до священничого уряду.

Священничий уряд, священничий стан — це найважніший між усіми урядами, між усіми станами цілого людства.

Безмірна та його вага впливає з його Божої установи та з його сути.

Всі світські звання витворилися за волею Бога з бігом розвою суспільного життя вселюдства, і Він то установив їх посередно так, як посередно з Його волі людство творить собі

суспільний лад, як за Його волею досягає воно всі набутки культури й знання, що входять в область природного порядку.

Та не так воно є зі священничим званням, бо його установив і вивисив понад усі інші звання Сам Ісус Христос.

Безпосередно покликав Він до нього своїх Апостолів, безпосередно дав почин тій могутій єрархії католицької Церкви, сам безпосередно надав їй ту велику подвійну владу: владу священничу і юридичну. — Він сам безпосередно надав примат св. Петрови й Його наслідникам, надав єпископат прочим апостолам і їх наслідникам. Він сам є безпосередним основником цілого священничого уряду.

Це є всіми нами прийнятою догмою і не треба тут більше переконуючого доказу тієї догми над слова Спасителя:... *дадѣся мнѣ всѣа власть на небесѣхъ, и на землѣхъ. Шѣдше оубо насѣйте, всѣа ѣзѣки крестѣще ихъ ко ймѣ Оца и Сна и сѣагоу Дѣа: Оучѣще ихъ вѣствовати всѣа, елика заповѣдахъ вамъ: и сѣ ѣзѣ сѣахъ вамъ есмь ко всѣа дни до скончаніа вѣка* (Мат. 28, 18—20).

Словами тими передав Христос апостолам і всім їх наслідникам аж «до скончанія вѣка» участь у своєму священстві, якого кульміном була принесена ним Богу Хрестна Жертва Його власного найсвятішого Тіла і Крови за людський рід.

Ось і суть усього священничого уряду!

Правдива це участь у священстві Христа так, як правдивим відновленням, повторенням хрестної Жертви Спасителя є Жертва Безкровна, яку силою Христом даного уряду звершає й звершатиме «до скончанія вѣка» кождий священник.

Як величне, як дуже відвічальне є звязане зі священничим урядом завідування тим безмірним скарбом св. Євангелія, орудування св. Тайними, те посередництво між Богом а чоловіком!

Св. Іван Хризостом¹⁾ каже так про священників: *Бо тих, що замешкують землю і перебувають на ній, допущено до того, що має уділятися на небі і вони одержали владу таку, якої ні ангелам ні архангелам не дав Бог; бо ані їм того не*

¹⁾ S. Patris nostri Ioannis Chrysostomi: De Sacerdotio Libri VI (Lib. III, cap 5.),

сказано: Їїлика йще скажіте на землї, бѣдѣть свѣзана на небесї: й їїлика йще разрѣшите на землї, бѣдѣть разрѣшина на небесѣхъ (Мт. 18, 18).

Маючи перед очима ту велич і святість, той надприродний характер священничого стану, бачимо наглядно, що чоловік який хоче посвятитися йому, *мусить мати необхідно особлившу до нього ласку, мусить мати до нього правдиве Божє звання!*

Не вѣ менѣ їзбрѣте, но їзѣ їзбрѣхъ кѣсѣ... (Ів. 15, 16), сказав виразно Христос апостолам!

Чиж може чоловік не покликаний Богом, не обдарений потрібними до священничого стану ласками, вивязатися добре з надприродного того завдання — посередничити між Богом а людьми?

Ні, рішучо ні!

Кому підступно вдалося вдертись у священничий стан, нехай не думає собі, що така була воля Бога!

Незвичайно відвічальні є обовязки священничого звання, тому й незвичайно важний є момент, в якому чоловік рішається на його вибір.

Тяжко приходить деколи чоловікови вслухатися в той внутрішній Божий голос — та при помочі Божій і при совісним студіюванню самого себе властивий вибір того святого звання зовсім чоловікови можливий!

Щоби прийти на поміч при виборі священничого уряду, св. Отці й духовні учителі подають певні познаки, по яких можна майже непомильно пізнати, чи чоловік в рішенню прийняти священиче звання не блудить. Такими познаками властивого священничого стану є:

1) *Щирий намір їти лиш за голосом Божим, а не з яких небудь інших мотивів,*

2) *правдива любов до Христа,*

3) *любов і ревність у Божих справах,*

4) *внутрішнє, невдаване уподобання в молитві, розважанню та щирє замилювання до богословських студій.*

Якісь надзвичайні умові здібности тут не мають рішачючого значіння. Ревна підготовляюча праця над собою видасть за Божим благословленням — як гарний плід вистарчаюче

доброму священникови знання богословських наук — а не вистарчаючий йому деколи вроджений талан проречистого бесідництва — заступить Божя ласка. Святість і ревність примірного життя доброго душпастиря вплине на життя підчинених його опіці вірних не раз краще як найбільше мистецька й стилістична гарна проповідь. Трете, найтяжші обов'язки накладаюче є звання монаше, якого суть, як сказано у вступі, полягає на захованню євангельських рад.

Дав їх нам Божественний Спаситель три: 1) Добровільне убожество, 2) совершенну чистоту, 3) совершенний послух.

Першу раду подав нам Христос відповідаючи на запит молодця: *ѿше хѳиши совершенъ быти, ѿди, продаждь имѣніе твоє ѿ даждь нищымъ..* (Мт. 19. 21).

Друга євангельська рада міститься в словах Христової похвали для тих, що добровільно, царства небесного ради, зрікаються стану подружжя: *не вси кмѣщаютъ словесѣ сѣгѡ, но ѿмже данѡ єсть...* (Мат. 19, 1).

Третю раду подав нам Ісус своїм власним приміром, своїм життям, в якому Він — Бог у людському тілі — добровільно підчинявся волі *пославшого Отця* і був їй послушний аж до смерті, і то смерті хрестної.

Не дав нам всім Христос тих рад як *обов'язок*, а дав їх тільки як *раду* тим, „*ѿмже данѡ єсть*..“

Та тут проявляється і той вищий степінь совершенства монашого звання, в якому чоловік не обмежується лиш на вірнім виконанню Божих заповідей, але цілковито вирікається світа, зрікається самого себе і законним обітом зобов'язується до послідного свого віддиху служити лиш Богу, зобов'язується добровільно євангельські ради виконати вже не як *раду*, але як твердий *закон*.

Чи ж може бути ще краща якась служба Богови над оцю то службу в монашому званні?

Та до неї покликає Всевишній, лиш вибранців. Покликає, виразно покликає Бог до монашого звання і не вільно чоловікови самовільно вибирати собі його з мотивів якихсь чисто природних, чисто людських.

Чоловікови, що вже зложив обіт — зміряти по кінець життя свого тим так твердим шляхом самовідречення до тієїж величної ціли усього сотворіння, — іншого виходу нема — як тільки непохитно видержати на цьому шляху до кінця.

Іншої дороги йому вже нема! Цей шлях веде його найвище, понад усі земні шляхи. Як відверне на ньому свій зір лиш на одну хвилину від ясної своєї Ціли, погляне нерозважно з тих висот у низ, як похитнеться хочби лиш один раз під вагою обов'язків святого свого звання — й стрімголов упаде у вічну пропасть, — як цей мандрівник, що вдираючися на височезну стрімку скалу поставить лиш один фальшивий крок на ній — і гине марно, — падаючи в бездонну яругу.

Ніяка сила не може його вже задержати, коли він повинне в упадку між небом а землею.

Ступаючи тим найвищим так твердим шляхом чоловік хай знає, що зійти йому з нього вже не можливо на якийсь нищий, чи середній, вигідніший шлях. Так вже присудило Провидіння. Можна тут влучно примінити слова св. Письма: *Тако́в ѡбъзморѣнъ єси, ѡ ни тѣпѣ ни стѣдѣнъ, ѡзбѣвѣти тѣ ѡ оустъ моѣхъ ѡмамъ* (Апокал. 3, 16).

Великі й високі обов'язки монашого звання. Тож при виборі його не менше конечним, як і при виборі священичого звання, є вірне зрозуміння Божого поклику до нього.

Рідко коли кличе Господь людей виразно чудесним способом, безпосередно, до монашого стану.

Загальними ознаками Божого покликання до нього є горяча любов до Бога і щире замилювання до монашого життя. Дальшими ознаками є:

1 *Спо́сѣности духа*: а) здоровий розум і б) відповідне знання.

2 *Спо́сѣности серця*: а) особливша побожність, б) любов ближніх, в) невинність.

3 *Добрий отвертий, щирий, спокійний, зрівноважений, милий, учинний, твердий, шляхотний характер*.

4 *Тілесні здібности*, конче потрібні, щоби чоловік міг як слід відповісти фізичним вимогам твердого монастирського життя.

Коли чоловік добре простудіювавши перед так важним рішенням самого себе прийде до тієї певности, що в ньому є якраз такі ознаки, той сміло може вступити на вказаний йому Провидінням життєвий шлях. І хай буде певний того, що Христос те самовідречення Його ради, осолодить йому надзедними солодощами своїх щедрих ласк так, що вповні зрозуміє він слова Христові: *Йго бо моє влґго, й брѣмѣ моє легко єсть* (Мт. 11, 30). І не будуть йому ті слова лиш гарнозвучним цитатом — але ядерний їх зміст буде правдивим змістом усієї його душі. Їх глибокий змісл буде зміслом усіх його почувань.

Коротко, загально зачеркнено вище суть самого звання в трьох головних чертах.

Головний натиск спочиває на *конечности* Божого звання і на *вірнім зрозумінню* Божого голосу при його виборі. Обговорено коротко період життя чоловіка від хвили Його усамостійнення. Та не можна поминути тут часу — до тоїж хвилі.

Вже в заранню молодости повинен молодець при допоміж родичів, катехита, вчителя приготувлятися до вибору звання. Родичі повинні совісно старатися пізнати кудю стелиться майбутня, стежка життя їх дитини, кудю кличе їх дитину Бог. І доглянувши в душі дитини ту шляхотну іскру Божого покликання, повинні розжарювати її та виховувати у властивім напрямі.

Не все воно одначе так є. Неодні родичі приготувляють вже змалку дітий до здобуття хліба, багато хліба й легкого хліба для себе і для них. Інші у майбутньому шляху життя своїх дітий лиш рідко коли добачують якусь кращу вищу ціль. Такі родичі не доросли ні то характером ні образуванням, ні урівнню правдивого християнського світогляду до бодай можливого приготування дітий до вибору звання.

У приготуванню до звання повинна дбати також школа. Та й вона в нас до нині — у своїй діяльності подібна до бездушної машини: пакує нераз на силу у голову дітям у точно визначенім часі — точно вимірену кількість знання і поза тим ані на думку їй не приходить нікому пояснити дитині, що вона з тим у школі набутиим знанням колись у світі діятиме.

В народних школах це ще оправдане, бо годі з дівчаком говорити щось про звання.

Та дуже прикро вражає цілковитий майже брак підготовки молоді до вибору звання, головню в середніх, нефахових школах. Тут ученик десяток літ проведе на машинальнім виучуванні відомостей з найрізніших ділянок знання й ні словечка не почує ні від професорів а деколи навіть і від катехита на що він того всього вчиться, не почує ні про вагу студій, ні про їх практичне примінення в життю. Лиш у дуже рідких случаях учитель доглянувши в ученика замилювання до свого предмету, приватно в данім напрямі подасть одну-другу книжку до перечитання.

І як що молодець поза школою не обертається в інтелігентних кругах і не має охоти до самостійного поширення свого знання через поважну приватну лектуру, — він покине школу й не буде мати навіть поняття про те, до чого вона мала його приготувати. Він зараз по maturі вступить без надуми на університет, який за весь час середніх студій — був йому цілковито *terra ignota* і запишеться на той факультет, на якому студії або найкоротше тривають, або запевнять йому вигіденьку синекуру.

Деж тут якесь краще поняття про світ, якесь глибше зрозуміння життя й ціли чоловіка — з безсмертною душею!

Це прямо безчещення самого знання, того величного добутка людського безсмертного духа, якому накидується упідлююче ярмо смертної матерії!

По мачушиному трактує нині школа підготування молоді до майбутнього її горожанського життя. У вихованню звертає вона увагу головню на патріотичний момент у ньому, загально-супільний, раціоналістично-етичний.

А майже зовсім лишає на боці цей релігійний момент найважніший з цілого виховання, з якого щойно випливає і любов до ближніх і до рідної землі, на який в першій мірі треба покласти як найбільший натиск, бо без релігії нема цілком ні моралі, ні етики, ні патріотизму, ні почуття горожанського обов'язку, ні найелементарнішого розуміння життя.

Ось страшним доказом тих слів служать нам »гаразди« спричинені так »братолюбною« утопією »червоного раю«.

Саме в релігійному дусі повинно вестися приготівляючи до вибору звання працю.

Новішими часами українська середнешкільна молодіж дійшла вже до того переконання, що треба їй ще й поза шкільною, також і самостійної, приватної праці над всестороннім поширенням свого знання, праці над самим собою.

І потворилися по цілому краю при усіх майже школах всякі кружки та організативні гуртки. Несміло ще, та постійно, крок за кроком, поступає за ініціативою благородних і справжніх приятелів молоді християнська організаційна праця. Її мета — виховати на принципах Вічної Правди сталі й тверді характери, — які в майбутньому життю зуміють хоробро обстояти за тую Правду, зуміють відповісти гідно своїм обов'язкам супроти Бога, ближніх, батьківщини і супроти себе самих. Вони й зуміють вибрати собі саме те звання, до якого працюючи самостійно в поза шкільній організації, — йдучи за ідейним поривом молодечого серця, відкрили щире замилювання, набули поза школою бодай загальний погляд й хоч частину потрібного до нього знання.

В організації, до якої молодець добровільно приступає, працює він охотно, бо без примусу і то в тому напрямі і в тій ділянці знання, до якої відчуває хист і замилювання. А ті прикмети саме є головними ознаками його майбутнього звання.

Слухаючи випрацьованих в організації рефератів на різні научні чи загально суспільні теми, розширює молодець свій світогляд, виробляє свої самостійні погляди про світ, про людство, про суспільний лад. Студіюючи себе, зуміє лекше вже найти своє майбутнє становище в ньому, найти своє звання, саме те, до якого Бог кого покликає.

Ось і нам, майбутнім душпастирям, провідникам молоді — широке поле діяльності в Христовому винограді.

Нинішні прикрійші як колинебудь перед тим часи ставлять нам слідуючі постуляти:

1 Цілим майбутнім нашим життям дати доказ, що ми самі ступаючи на шлях величнього священничого звання є вповні гідними його.

2 Ми мусимо безуслівно стреміти до поширення впливу св. Церкви на світогляд цілого нашого українського народу та на виховання його молоді, бо »в молоді наша будучність«.

3 Ми мусимо взяти в свої руки провід у всіх християнських організаціях молоді.

4 Ми мусимо подбати про те, щоби згуртована в тих організаціях молодь, здоровою приватною лектурою, відчитами, рефератами зі всіх ділянок знання виробила собі власний, здоровий, правдиво християнський погляд на туземне життя.

5 Ми мусимо доложити всіх старань, щоби в тих організаціях молодь одержала добре підготування до вибору свого майбутнього звання.

І так впевнивши себе, що ми самі властивим, Богом призначеним шляхом ступаємо, — маючи перед очима *ясну, величну, послідну ціль* усього людства — ведім повірене нам у майбутньому Христове стадо до Неї й труд усього життя нашого посвятім не те, щоби кожда, нашому духовному прововодови повірена, людина найшла в часі своєї туземної мандрівки — Богом призначений свій життєвий шлях, і ним ступаючи — осягнула враз із нами спільну нам усім ясну мету!

До цього діла сам Бог нас кличе!

Львів, лючень 1923.

Де кілька заміток про наше християнське письменство

Гасне день світа... Хиляться до впадку старі культури Європи, підкопані в своїх основах, в християнській моралі; конає творчість: поезія й мистецтво. Marasmus senilis худощавими руками все більше й більше стискає горлянку старого розпутника націй, Європи. А зі сходу йдуть плюсклі пророки. В хмарах димів пожарин, окутані в червону кровю багрянницю. В руках Монгола набитий кріс, язик Славян і мозок Жида. „З прокляттям в небо устає новий псалом залізу“. Йде Кара на миршавий світ! Йде неволя думки і слова, віри й розуму — повнота часів, кінець милосердя.

І ось поставила нас Божя рука — нас, сівачів Божого слова, Його свічник — між українську націю в час може останній для світа. Велике завдання: „бути всім для всіх“, каже нам прийняти на себе хрест обов'язку, каже відректися себе й піти за Христом на Голгофгу сучасного світа.

І хоч бачимо нашу нікчемність, наше велике безсилля, то тим більше повинні ми сказати собі за апостолом народів — „усе можу з Христом, що мене укріплює“. Неміч свою складімо в Його руки, і Він дасть нам силу „бажати великого“.

Та проте хоч і як бажали б ми великого, то бажання оце без діл мертвим булоб. А хочби ми самі й узялися за діло, то й цього мало: нам треба, ми мусимо потягнути за собою стадо Христа, паству нашу — мусимо „возглавити вся в Христі“. Ми мусимо піти між людей і словами та ділом переконати їх.

Примір творить багато; але і слово — велика допомога ділу, головне слово в мові мас до мас.

Слово мовлене до мас — це під теперішню пору не сама церковна проповідь; часи „недільного християнства“ давно минули.

„Словом“—проповіддю наших часів стали преса й письменство. Слуга-ж Слова Божого не повинен отже легковажити собі цього слова моменту — він же не лише слуга Божий, але й горожанин.

Французський філософ-католик Е. Hello зазначає, що писане слово це велика милість (*caritas*) і одно із найперших діл любови ближнього в наших часах. Публіцист-соціаліст J. Vallés каже, що зла лектура це погань, яка витискає матірям сльози й дає роботу карним судам¹⁾. Англійський письменник-мораліст Смайльс думає, що книжка викликає часто більші наслідки, ніж битва²⁾; французський повістяр Р. Bourget порівнює книгарню з полем бою³⁾. Вплив книжки не обмежується на якусь частину суспільности — він сягає далі: через усі суспільні верстви, від учених до анальфabetів, обіймає всі покоління, від молоді до сивоволосих старців. На кождім ділі людини нашого часу тяжить сила писаного слова — хоч часто зовсім не Божого⁴⁾.

Якщо книжка має такий великий вплив на одиницю, то ясне, що й вага її в суспільнім життю, життю держави чи нації теж не мала. Яке письменство даної доби в нації, такі й будуть грядучі покоління; що на ньому виховуються. Не шукатиму далеко приміру: силу Німеччини, її єдність, виховали великі класики («Seid einig, einig, einig» — Шіллера); теперішню, декадентську, слабу розеднаність Німеччини — виховали не хто инший, а Жиди-письменники, що по німецьки писали, та не по німець-

¹⁾ Bethlehem, Romans à lire et romans à proscrire (Cambrai 1908) с. 5.

²⁾ Smiles-Rudow, Der Weg zur Selbsterziehung (1902) с. 66.

³⁾ Duval, des livres qui s'imposent. (Paris 1913) с. X.

⁴⁾ Не маю тут змоги більше на повисшу тему розписуватися. Натомість поручаю дуже для всякого освіченого, а головномж для душпастиря дві книжки: Arens, Das Buch. (Herder, 1920 VIII + 153 ст. VIII°) і Pelácz, Die Gefahr des Buches (Herder, 1915. VIII + 195 ст. VIII°). Можна їх спровадити через „Добру Книжку“ — Львів, Солова 4.

ки думали й жили¹⁾. Д. Мережковскій справедливо називає Льва Толстого та його наслідувачів — виховавцями сучасної здегенерованої Росії — з її рабським „непротивленням злу“ (не в правд. христ. розумінню, а як щось квієтистичного).

Що наша нація, а бодай її інтелект: інтелігенція — підчас такі безбожні, то винна тому головнo наша безбожна²⁾ література, новішої доби. Вже від свого почину („Енеїда“ масона Котляревського) аж до наших часів („Золотий Гомін“ Тичини) вся наша література сливе зовсім безбожна³⁾. Релігійне питання в ній заєдно неторкане, правдива terra incognita. Не хочу тут розводитися над цілим нашим літер. дорібком, це надто розширилоби мою статтю. Та для приміру подам кілька чисел. Зі статистики з 1918 р. (дані брав я з часопису „Книгар“) виходить, що на 813 книжок, виданих у другому році відбудування української держави, було більше як 33% книжок противних вірі, згл. моралі. Т. зв. „Видавнича Спілка“, започаткована нашими недовірками, має більш як 33%, — видавництво „Політична Бібліотека“ сливе 80% лихих, ворожих християнству книжок. — На 78 українських видавництв⁴⁾ було 6 релігійних, 12 байдужих, 28 ворожих рел. згл. моралі, 32 непевних. — На 89 укр. часописів (виказ неповний), що виходили в 1922–23 рр. було 8 релігійно-добрих, 20 байдужих, 30 ворожих, 31 непевних⁵⁾.

¹⁾ Цікаво описує нам це опанування Юдою німецької літератури — історик німецького письм. А. Bartels — у творі: *Die deutsche Dichtung der Gegenwart — die Jüngsten* — (Leipzig 1921) розділ: *Der Sensationalismus u. die Herrschaft des Judentums*. (ст. 73 і сл.).

²⁾ Безбожний — так називаю всякого, що не стоїть на правдиво означенім католицьким становищі — не проти Бога, але й не за Ним. Треба нам тямити, що ліпше є завсіди ворогом доброго, і що Бог не любить „літних“

³⁾ Оригінальним виїмком є Шевченко, який силою свого генія виріс був понад буденщину релігійної байдужности.

⁴⁾ Дані беру з I. і II. рр. „Книжки“ — вістника укр. книжкового руху. (Станиславів 1921, 1922).

⁵⁾ Прошу взяти під увагу, що т. нзв. „непевні“, це все вид. і часоп. які мовчать до часу про релігію, „щоб людей не зражувати“ — мовляв. Але час до часу й вони дзявкнуть та обкинуть грязюкою кат. віру чи мораль. Т. нзв. „байдужі“ також не по нашим боці; вони мовчать, бо так наказує їм тактика, або тому, що просто не мають змоги балакати на релігійні теми. Т. нзв. „релігійні“ то й вони ще не всі католицькі; просіявши їх, найшовби чимало модерністичного кукілю та всякого иншого само — чи безголова.

Якже мається справа християнської книжки у нас? Чи ті, дрібні числом, христ. видавництва відповідають своїй меті?

Щоб одповісти на це питання, пригадаймо собі, що ціллю христ. письменства є: витворення христ. способу розуміння річей, христ. світогляду — одним словом витворення католицької умовности (*mentalité*), окатоличення духа суспільности. Отже христ. література повинна обіймати всі ті ділянки, які складаються на вироблення умовности (це є науку, красне письменство і публіцистику) і повинна приналежати для всіх без виімку верств суспільности.

Як приглянутися нашій катол. літературі, то перше всього зауважимо, що її зовсім (у тім розумінню як ми це висше назначили) немає. Бо це, що є, є лише дробинами, цеглинами, з яких звичайно збудований храм письменства. Є в нас дещо з аскетичної літератури і то для одної лише частини суспільности, менше освіченої (видання ОО. Василіян); є в нас і апольгетичні спроби, і то лише для, сказатиб, учеників чи півінтелігентів (вид. Т-ва св. Ап. Павла); є й маленькі книжки христ. белетристики („Добра Книжка“ — ОО. Василіяни), але й ті не для всіх пригожі.

А деж соціальна література, правдиво католицька, але рівночасно й оригінальна українська белетристика, де переклади (нехай уже й не оригінальні праці) з усіх ділянок научної й популярної літератури, де христ. публіцистика й інші царини літератури, без яких не живе справді культурно ні одна нація? Де книжки для інтелігенції, цього стрижня всякої нації, де книжки для дітей, основи й утвердження budouчого України?

Отже до minimum христ. літератури в повнім розумінню того слова бракує нам деяких ділянок: головнож белетристики¹⁾ та научного письменства з області віри й соціаль-

¹⁾ Про значіння белетристики (красного письменства) та про легковаження її вартости в вихованню католиків — можнаби багато сказати. А проте треба белетристику ставити коли не висше, то бодай на рівні з научним письм. Красне письменство є в творенню умовности основним чинником. Воно спонукує почування, а тим самим має великий вплив на волю людини (пор. J. Payot, *Kształcenie woli*, Warszawa 1916). В наші часи, часи слабих волею людей, в часи верховідства жінки й дитини, є красне письменство почином усякого діла теперішности. Лікарі вживають двояких ліків: одні з них запобігають недужі на будуче, інші паралізують ділання хо-

ного питання; недостає нам книжок приноровлених відповідно до умового рівня деяких верств суспільности: дитини й інтелігента.

Дальшою хибкою нашого христ. письменства є незугарність зверхньої форми: головнж мови й вигляду книжки. Відноситься це головн до красного письменства. Як уже сама назва вказує, повинно воно бути красне; а тут воно пишає (як і всі сливе наші христ. книжки) якоюсь чудацькою мовою, має в собі 50 — 75% реторики, а то нераз просто церковної проповіді; тенденція ж розпирає всю красу архітектоники твору. Не диво отже, що в нас повсталла гадка, мовляв християнська література так собі

роби під хвилю. От таким ліком на недугу людства в таперішности, під хвилю, є красне письменство. Научне письменство виробляє одну частину душі — розум; белетристика ділає на серце. Світогляд складається з переконань; переконання це витвір розуму й серця. — Сучасні погани в Європі ставлять на місце релігії мистецтво, головн поезію; ділом християнина буде причинитися по змозі до ладу, ладу, в якім розум і серце будуть зрівноважені: нової кальюкагатиї царства Божого, що в ньому краса справді не *Deus, a splendor Dei* (св. Тома Акв.). В наворотанню людей до світла Божої правди треба душпастиреви ввійти в душу людини, зрозуміти її й піти — в наворотанню — шляхом найменшого опору. А шлях найменшого опору, це шлях дар, вань душі людини, головнж напрямк її темпераменту. В наворотанню Українців, людей переважно живого темпераменту серця, не розуму, — в наворотанню нашої інтелігенції, у якій таку важну ролю грає „добродійка“ — не можна нам поминути мовчки дарування і схильности серця. Навпаки, мусимо йти від серця до розуму.

Сучасну нам, безбожну інтелігенцію тяжко наворотити; але можемо виховати нову з тих діточок, що виростають. Шлях до дітей веде все через матері, матері-жінки, а жіноцтво все серцем руководиться.

Ще одно. Читання красного письменства так увійшло в привичку сучасного інтелігента, що її ніяк уже не вигубиш. З досвіду, якого набрав я, будучи бібліотекарем у кількох визичальнях, знаю, що навіть членки побожних товариств читають заказані Церквою книжки. Не входжу в причини; хочу тільки сказати, що вина в тім не лише самих „добродійок“ — ні; добродійки з нудів та для розривки мусять щось читати (і все воно ліпше, як щоб зовсім не читали); а читати все „Фабіолу“ чи „Фільотею“ — хоч і святому остобісілоб. І закази не допоможуть: зло можемо вигубити лише тоді, коли дамо „паням“ у руки католицьку, але при тім і артистичну белетристику.

І так роблять католики інших націй. От хочби Німці: накладня Гердера видає німецьких нових і старих письменників у виборах, цебто подає суспільності той % поетичної творчости, який може послужити до поши-

„для домашняво обихода“: проповідь чи нудна аскетика¹⁾). Чистоти мови треба перестерігати не лиш у белетристиці, але в научнім письменстві²⁾); тимчасом у нас принялось розуміння, мовляв, аби наука була, а краса, то пів біди. Також не маловажна справа зверхнього вигляду книжки. Вже сама рекляма — без якої в ХХ. століттю жадна книжка не піде — вимагає красного вигляду книжки. Масонське, польське видавництво тим головно ловить собі читачів-покупців, що видає свої книжки справді по містечки... на зверх. (Примір гідний наслідування для католиків, які заєдно показуються дурнішими від синів міра сего).

Це булиб недостачі нашого христ. письменства так сказати у ньому самім. Перейдімо тепер до хиб у зорганізуванню католицького писаного слова.

Першою й головною недостачею є брак усвідомлення католиків у тій справі; головнож легковажать собі її в першій мірі наші священники. Хоч і як не скидалиб зі себе вину на вихованне в дух. семінаріях, то — приймім навіть, що їм не впоєно в семін. поваги й розуміння ваги літератури як педагогічного

рення христ. ідей, згл. до нешкідливого „вбивства“ часу. — Ідеї подавані таким чином у принадній формі красного письменства, ділаючи на серце людини будь то своєю красою, будь то авторітетом назвиська письменника, причиняється далеко більше до розбудження рел. життя у нашій інтелігенції, ніж ширення відразу рел.-аскетичної літератури, згл. боротьби з лихою книжкою, без подання на її місце доброї. Погоди, впливаючи таким робом на інтелігенцію, згл. дуже світсько живучих людей інших суспільних верств, дійдемо до сього, що доведемо отих усіх „мірецьких“ до такої „відваги“, що вони справді зацікавляться релігійною літературою. Тоді — покинувши шукати правду в краснім письменстві, — візьмуться за дійсне її жерело: научну літературу.

Отже красне письменство не забавка „для жінок і дітей“ — а важний педагогічний чинник, важна кріпость, що її повинні здобути і вдержати ми, католики!

1) Що такий Данте, Шатобріян, Вебер Фр. Манзоні та інші поети світової слави — були при тім усім католиками, що їх твори це перлини не лише світського, але рівночасно й Христового духа, то про це в нас забувається. Ні, Цей, що устами Пророків, на гуслих Давида, пером Євангелистів зумів сотворити справжню поезію для людини, Той умітиме натхнути своїх дітей творити мову краси, відблеску Його й Добра!

2) Пор. Fonck, Praca naukowa (Warszawa 1910) ст. 229.

чинника — ніяк це їх, вже як людей з університетським вихованням, не виправдує, ще менше як священників. Я ще не священник, — може тому тяжко мені такий факт зрозуміти — і не берусь його розгадувати; нехай самі винуватці розгадають.

Впливають на цих легковажників книжки всякі посторонні чинники: традиційне в нас трактування своїх видавництв так собі від нехочу¹⁾ — бідність сотрудників та деяких парохів²⁾ та інші. З одних усіх виправдувань булоби правдиве одно, ніколи не згадуване: легковаження усвідомлювання священників щодо справи христ. письменства у христ. пресі. Досі не зроблено в тій справі майже нічого, а коли що й роблено, то таке собі від руки. Звичайно виправдуються пп. редактори тим, що мовляв „справа загально зрозуміла“. Та що воно так не є, про це кажуть що дня факти.

Третьою недостачою організації христ. видавництв є брак людей, які віддалися б виключно справі видавництв і повели її справді „по європейськи“. Сі люди повинні бути до сеї справи привчені й не повинні нічим іншим займатися попри видавництво. Всяка річ буде досконала лише тоді, коли робитиме її фаховець і то робитиме неперешкоджуваний усякими іншими заняттями, чи браком часу.

Немає в нас також зорганізованя у видаванню книжок. Нераз видає двох людей ту саму тему. Часто — ідейна одиниця,

¹⁾ Пор. статтю проф. Галушинського т. з. „Книжка й українське громадянство“ — Літ. — наук. Вістник р. XXI, кн. VII.

²⁾ Це „виправдання“ нікого не виправдає. Бо коли навіть уже один якийсь сотрудник такий убогий (?), що навіть двох-трох книжок річно не може купити, то це вказує не на його вбогість, а радше на брак охоти до душпастирської праці, чи просто на брак інтелігентної ініціативи. Я особисто знаю вбогих учеників гімназіяльних, які річно розпродують по кільканацять усяких книжок (звичайно радикальних видань). Колиж недовірки-ученики це роблять, тв чомуж не може зробити так молодий сотрудник? Чи може соромитися, мовляв, я не купець? Так хибаж покори зовсім не має, або якийсь недорікуватий: колиж упаде віра в парохіян, то й йому це уже не лише морально, але й матеріяльно пошкодить. А коли не продасть книжки селянам, чи сусідам, старшим священникам, то може легко пустити бодай один її примірник у читальню, чи інше якесь громадянське товариство. Так роблять на Заході навіть професори богословія на феріях по своїх селах; таким пресовим апостолятом займаються ляїки; чомуж мавби його соромитися душпастир?!

священник напише й видасть якусь книжку десь у Бродях і то сам на свою руку. Вислід: про книжку ніхто не знає вона не розходиться, автор знеохочений кидає перо. Чому? Німці роблять так (і то не лише Німці, але й Поляки вже тут змудріли); хоче хтось видати книжку своїм власним накладом, добре. Але він зголошується з тим до якогось видавництва (оо. Василіяни, „Добра Книжка“), і то рухливого, яке бере книжку під свою фірму, оголошує її, анонсує й розпродує (бо до того всього священник ані часу, ні відомостей не має). Користь з того і авторови-накладцєви, і видавництву, і публіці (бо дістає книжку в руки).

Через інерцію і повний брак кольпортажі, через легковаження VII заповіді Божої у довжників — повстає нова біда і повільне банкрутство видавництв.

І ще одно: наші христ. видавці часто псом на себе дивляться. — Скрізь по світі водиться так, що видавництва одного напрямку чи партії взаємно піддержуються й підпомагають: разом анонсуються, обмінюються книжками, творять синдикати, спілки для гуртового заupu паперу, взаємно собі кредитують. А в нас?

Відповідно до вичислених вище недотач повинно піти в нас і відновлення христ. видавництв.

Передовсім треба виплекати більші огнища наукового та поетичного життя наших католиків. Здається мені, що добре булоб стерегтися нам на початок німецької „вчености“, часто далекої від життя.

Товариші богослови повинні плекати в семінаріях не лише латину й церковно-славянщину, але й свою рідну мову. В дух. семінаріях повинні бути кружки до навчання чужих мов (також і латини, хоч як воно це гірко казати). Знання чужих мов і вивчення своєї (не паламарщини, а літературної) дасть богословам почин до витворення перекладної літератури, так дуже потрібної для нас у момент духового безсилля.

Не треба легковажити письменської „жилки“ деяких богословів; навпаки: настоятелі повинні постаратися звернути її на добрий шлях: може саме витвориться справжній талан; а нам, католикам, так його дуже потреба! Не треба звертати такого

письменника на шляхи римованої прози всяких похвал церковним достойникам, чи там навіть христ. дидактики: всякий добрий талан іде від себе до суспільности, а не навпаки. Інакше вигворяться в нас усякі „дударі“, або талан пропаде в нетрях фразерської дидактики. Вистарчить виховати побожно душу письменника; а релігійна гарфа вже в ній сама озветься.

Щоб усвідомити найширші круги католиків, а передовсім наших священників щодо значіння христ. видавництва для справи Церкви, треба конечно написати й розкинути по всіх усядах книжку на тему, про яку пишу. Коли ніхто такої речі покищо не має, то треба бодай перекласти (наведені мною передтим) книжки Аренса та Пеляєца. Наша христ. преса, головнож „Нива“ та „Місіонар“ — повинні відозватися на сю тему. Повинні для зареклямовання книжок поширити (пр. отворити) відділ рецензій та бібліографії; повинні увійти в контакт з христ. видавництвами й постійно анонсувати їх книжки. Треба видавати цінники — списи христ. книжок. Треба звернути при пасторальній більшш увагу на питання католицької літератури. Треба говорити на сю тему скрізь: із проповідниці в церкві, на всяких соборчиках, на приватних гутірках навіть. Головнож по братствах, Марійських Т-вах молоді, та всяких інших Т-вах треба провідникам звернути частину діяльності членів на поширення христ. книжки через кольпортажу, визичування й інші орудники.

А перше всього треба фондів. Якщо в час, коли це пишу, коштує (у 1000 прим.) 16-ти сторінок формату „Місіонаря“ близько один мільон мп., то скільки мільярдів треба, щоби втворити таку діяльність на полі христ. видавництв, як сього вимагає сучасний грізний момент.

Уже бачу скривлене знеохотою обличчя читача цієї статті. „Та де в нас це знайдеться?“ Знайдеться: нехай кождий священник купить зараз один примірник кождої христ. укр. книжки. Таких книжок виходить у нас не більше 20-ти річно. Сю книжку, коли не має, чи жаліє на неї гроший, нехай постарается комусь одпродати, читальні, чи вчителєви, чи якомусь свідомійшому селянинови. Якщо тільки кождий священник це зробить, то ручу, що в нас повстануть скоро справді „європейські“ христ. видавництва.

Колиб навіть і настав такий рай для видавців, то мусівби собі в ньому кождий ідейний і мудрий священник сказати, що христ. письменство не призначене для одного лише гурту священників та жмінки інтелігентів; сеж булоб у часи зростаючого демократизму рішуче за мало, щоб оволодіти умовістю й ділами мас. І тоді виринулаб у такої людини проблема як пустити в обіг христ. книжку.

Отже як поширити книжку? В двоякий спосіб: через масові закупи й кольпортажу книжок та через допомогу христ. видавцям (які вже на свій лад пускатимуть книжку в рух).

Книжку можна розпродувати під церквою, в читальні, в кооперативі, в агенції „Дністра“, в домі пароха — навіть у захристії. Можна поручати кольпортажу всяким братствам; можна зеднати до тієї цілі вчителя й шкільних дітей. Для закупу дорожших книжок, творимо т. нзв. Lesesirkeln (купується книжку спільно; кождий, що причинився до сього, має право якийсь часок книжку для прочитання задержати).

Другим родом допомоги є збирання добровільних датків на христ. книжку і пресу. Збираємо стільки гроша на всякі пам'ятники нераз невірющим, ворогам Церкви, то час бувби вже нам і про справу Церкви подбати. Фактом є для видавців, що в наших часав чимраз менше купує книжку селянин; а він-жеж, бодай у нас, переможне гро нації. Отже, щоби видавництво могло існувати певно, а при тім і пускати дешево книжку — треба зовнішньої добровільної допомоги добрих людей. Часи такі, що жадне майже видавництво в нас тепер без такої допомоги не обходиться. Як воно гарно булоби присвятити — скажім — перший день Зелених Свят на „день християнської книжки“. — В усіх церквах можнаби сказати проповідь на тему пришествія св. Духа, шляхів, якими Він промовляє до душ і тут повести тему про вагу письменства, як слова Божого. В містах під церквою продаваноб образки на пам'ятку великого свята, а дохід з них на католицькі видавництва; по селах пішлиби старші браття з пушкою в церкві і по хатах. Можнаби закласти в нас С. К. У. В. (Союз Католицьких Українських Видавництв) — який, попри зединення й доцільність продукції й продажі кат. книжок,

узявби на себе ініціативу таких „днів христ. книжки“, збирання уділів на христ. видавництва, допомогу христ. письменникам (видаючи їх твори, закладаючи бібліотеки, даючи їм матеріальну допомогу на образування т. и.), закладання по містах і селах бібліотек — визичалень та всяку иншу агітаційну й освідомлюючу акцію. СКУВ. діливсяб відповідно до свого призначення на дві секції: чисто економічно-купецьку і свого рода Pressverein агітац. морального характеру. Членами такого СКУВ'а булиб усі кат. видавництва й инші фізичні особи з церк.-сусп. значінням, а також усі католики, члени укр. суспільности. Голос рішальний малиби в економ. справах члени видавці, в справах моральн. характеру члени-колегіанти зпоміж священства.

Провід в ініціативі цієї справи повинно взяти Т-во ім св. Ап. Павла та оо. Василяни — два найбільші під час христ. видавництва. Дуже легко моглоб у нас прийти до утворення СКУВ'а; а користи з його: економічна сила зєдиненого капіталу та моральний авторитет — не такі дрібненькі, щоб їх легкодушно відкинути¹⁾.

¹⁾ Подрібніший начерк проекту статута такого СКУВ'а постараюся подати в „Ниві“, згл. в инший спосіб.

Соціалізм а христіянство

Гармонія життя була й буде ідеалом людства. Як довго ділянки людських змагань є різні, так довго в серці людини не втихне туга за згармонізуванням проявних чинників людської думки. Та гармонія є не лише назверхна, себто та, що обявляється в суспільному життю людей, але є й внутрішня, тобто така, що навіязує звязки почування з розумом, сумління з діланням. І витворення цієї гармонії в нутрі людини, витворення мужних характерів є ціллю педагогії. Назверхною гармонією людського життя, яка й є змістом суспільного питання, займається соціольогія.

У розв'язці суспільного питання слідно два головні напрямки: реформаційний і соціалістичний. Перший з них намагається дійти до щасливої розв'язки соціального питання шляхом реформи на суспільно-економічному й етичному полі. Другий напрямок знова поставив собі за ціль дорогою революції опрокинути сьогоднішній суспільний лад і таким робом досягнути бажану розв'язку суспільної квестії. Приверженцями оцього другого напрямку є майже всі соціалісти.

Цікавож знати, до котрого з тих напрямків належить прийдешність?

Щоби на це відповісти, требаби найперше розглянутися в тому, які чинники та які сили витворюють суспільне життя та впливають на нього. Після одних (матеріялістів) суспільний лад впливає сам собою зі сліпої конечности (von einem verhängten Schicksal), котрій усяка поодинокі людина як і весь загал має піддатися з цілковитою резигнацією. Інші знова сво-

боду волі вважають співтворчою силою, що своїм діланням безупинно впливає на суспільні зміни. На всякий випадок про ці погляди одно можна з цілковитою певністю сказати: як що матеріялістичне поняття слушне, тоді всяка реформа суспільного життя з нутра людини на ніщо здалася, бо сліпа судьба та залізна конечність не числиться з нічим. Коли одначе приймемо, ще суспільне лихо базується на нутрі людини, тоді праця над усовершенням людини має випередити налагодження суспільних відносин — себто внутрішня переміна має випередити назверхну.

Ця обставина є незвичайно великої ваги і хочби лиш з її помічку ми зараз же таки побачимо, що соціялізм сам у собі є противорічний. Бо як що культурно-економічний розвій людства є незалежний від людських впливів, то на що здалася горячкова агітація та партійно-політична робота матеріялістичного соціялізму? Беручи на увагу його погляди на владнання суспільного ладу, требаби хіба припустити, що соціялісти з заложеними руками ждатимуть на хвилю зміни, або знова по довершеній зміні (от хочби сьогоднішній большевизм) залишать усяку агітацію. В практиці однак бачимо що иншого.

Ми вже з природи так розположені, що мусимо працювати над зреалізуванням наших ідей, які узнаємо за правдиві, добрі і слухні. Це відчувають і мусять відчувати й соціялісти й ізза того в практиці вони цінять ту внутрішню реакцію людини, хоч теоритичним виложенням своїх матеріялістичних поглядів йдуть в розріз зі самими собою.

На цьому місці мимоволі насувається на думку питання: Коли соціялізм сам у собі є противорічний, то як вияснити собі його величезні успіхи в останніх літах? Чому соціялістична ідея стала такою популярною? Без сумніву, що тільки через свою організативну силу, через свою горячкову й мудру агітацію та через спритність у використанню всяких можливих, пригідних обставин до виложення своєї абстрактної ідеї.

Щоби якась система розвязки соціального питання була *дійсно* успішною, мусить бути суспільно-творчою. А соціялізм спрямовує нашу увагу лиш на матеріяльні речі й цей видимий, матеріяльний світ вважає як комплетну цілість, через що забирає з людського серця силу віри, а тим самим заперечує спів-

ділання наших душевних сил. Цим запереченням, так би сказати, відокремлює людину від вищого світа духа, де самотньо можна знайти розв'язку всяких протиріччостей суспільного життя і зачерпнути творчих сил до праці над згармонізуванням людських взаємин.

І тому соціалізм не має виглядів на майбутнє. Бо, як каже німецький політик, а пізніше й міністер, Вальтер Ратенау, «...зовнішній лад ніколи не в силі виробити в нас переконання. А що соціалізм бореться о зовнішній устрій, тому й на завісиді остане він політикою. Він зможе критикою валити гори на своїх ворогів, йому може вдається досягнути хвилині успіху й на короткий час усунути непорозуміння, ніколи однак не в силі він перетворити суспільного устрою, бо до цього здатна самотньо трансцендентна ідея — себто світогляд віри».

Культурний розвиток народів це цілковито стверджує. (Вистарчить приглянутися поневоленім народам, що мимо насильства найздикиві по розмірно недовгому часі все скидають чуже ярмо. З цього факту наглядно видно, що зовнішня зміна чи реакція без внутрішньої підтримки є нестійна).

Колиж узяти під розгляд християнську розв'язку суспільного життя, то вона причиною зла на світі вважає людську злобу (гріх). Після неї суспільне лихо на землі — це витвір руйнуючих сил, що містяться в нутрі людини. Суспільний лад, створений людьми, ізза незлічимих їхніх співділянь, підлягає безнастанній зміні. Коже ділання, чи навіть найменша акція, безлічними способами впливає на людей, лучиться з їхніми духовими силами та лишає на них свої сліди. Суспільний устрій — це невгамована циркуляція добрих і злих сил, що свій початок мають у людській душі. Ті сили вириваються з людської душі в світ, а відтіля знова, немовби відгомонам, падають на людську душу щоб у ній (одвітно до свого роду) дати привід до зла чи добра. З цього слідує й почуття відповідальності, що його християнство маркантує.

В протиріччї до матеріально-суспільної динаміки християнство шукає заради на суспільне лихо в душевних силах людини. «Шукайте перш царства Божого і його правди» — каже Христос — «а все проче доложиться вам». З тих слів отже

видно, що гармонію у взаїмному житті людей досягається з поміччю сил Божого царства, та що його правда через наші душі співділає при владнанню суспільного устрою. Основою суспільного усовершення є проте власне усовершення, усовершення свого «я» — і в першій мірі від унутрішніх сил людини залежне щасливе наладнання суспільного устрою.

Для взаїмного співжиття людей дає Христос ось таку заповідь: «Люби ближнього як самого себе». І вона то є справжньою творчою силою, що найбільш суперечні чинники людського життя еднає зі собою. Християнська заповідь любови не обмежується на неробленню ближньому нічого злого (через що й заперестає суспільна етика), а жадає позитивної реакції в суспільному житті, вимагає дійсної готовости до помочі, щоб потверджувалися слова Ап. Павла, що «один несе тягар другого».

Суспільна наука християнства є проста й ясна. Вона базується більше на вірі, ніж на знанню, радше на совіснім виконанню обов'язків, як на різних теоріях, більш на позитивній роботі, ніж на критиці.

Христос говорить, що віра двигает гори. Коли проте віра перемагає сили природи, то тим більше зможе поліпшити суспільний устрій. У суспільному же устроєві нема ніяких природних прав, що ухилялисьби з під людських впливів, а всі вони мають свій початок у відношенні людини до матеріяльного світа. І тому все треба мати на увазі ту обставину, що матеріяльні цінності нації і кожної людини в ній з окрема є основою всякого розвою, та що без цієї основної правди не можна зрозуміти ні минулого, ні сучасного, ні передбачити будуче.

Маючи на увазі правду, суспільна наука християнства, що найголовніше — звертає увагу на совісне виконання обов'язків та на позитивну роботу, а не засипує своїх adeptів усякородними теоріями та їхніми відтінками. Бо як це влучно маркантує Д-р Д. Донцов в своїй статті п. з. «Bellua sine capite» (Літ.-наук. Вістник за січень 1923 р.) «спір про «програми», «коаліції», «концентранції» «орієнтації», що ведеться людьми, ні до чого не допровадить. Це живі трупи, що забули вмерти... Їм не створити коло себе тої виключної волевої напружености, яка притягає юрбу. Краєви потрібні не вони, ні їх «льозунги»

і «партії», ні їх «принципи». Йому потрібні нові характери, які знають чого хочуть...»

Без сумніву, що тільки при характерах і то таких характерах, «які знають чого хочуть» може розцвітати правдиве добро і щастя народів. Треба тямити одначе, що лиш при Христі виховуються сильні характери, такі, що в лихій годині в ім'я доброї справи готові йти за Ним і на Голгофту. Сама суспільна чи національна ідея, не скріплена силами віри в Бога й не проникнена надземним духом жертвенного самовідречення, хоч як вона гарна й велика — не зуміє захопити собою людські серця до тієї міри, щоб можна було на ній будувати трівкі тереми людського щастя.

Одиноко віра в Христа і Його ідеали можуть обновити пригнечене людство. В нинішніх часах, коли то ніякі кличі не в силі зрівноважити розбурханих народів землі — одинокий релігійний світогляд дає запоруку на щасливу розв'язку соціального питання. Бо щойно по внутрішній, моральній обнові, по внутрішній переміні може наступити зовнішня обнова й переміна суспільного устрою нації чи людства взагалі.

М. Жеплинський

Духовні вправи й розважання

Продовжуючи діло Божественного Спасителя: спасення безсмертних душ, сповняє кат. Церква вірно своє завдання, а свідомі найглибших правд і законів практичної психології, проявила велику моральну силу, кермуючи цілі віки людством в його моральному житті. Займаючись плеканням душ ставила Церква на перший плян формування волі, на якій опирається моральний стан чоловіка й його духове та релігійне життя. А що схильна з природи до злого воля причинюється часто до морального упадку й духової руїни чоловіка, кат. Церква подавала завжди якнайуспішніші середники до моральної обнови чоловіка та його духового відродження. Між іншими подає Церква важний й могутній середник, а саме духовні вправи, або реколекції. Назва „реколекції“ походить від латинського слова »recolligere, recollectio mentis« збирати, скупляти духа тому, що головним елементом духовних вправ є розважання, які полягають на діланню сил нашої душі в найбільшій духовій скупленню.

Так отже цілком реколекції являється основа душі, а дорогою до неї, ряд розважань. Розважання, як скуплення ума взагалі, в цілі переведення важнішої справи, є так давні як людський рід. А скільки разів думка чоловіка відірветься від річей світа, а займеться Богом і власною душею роздумуючи о вічності, стільки разів відбувається духовне розважання, й як такі, сягають розважання початку християнства. Христос, перший дав нам примір реколекцій й розважання. Він „був духом ведений в пустиню“, і приготувався там сорокдневним постом і молитвою до прилюдного навчання. За приміром Христа пішли Апостоли. Всі пере-

бували однодушно на молитві з жінками і Марією матерю Ісусовою¹⁾, через дев'ять днів приготувавшись до прийняття ласк і дарів св. Духа. Віддавалися розважанням і Святі Отці та Доктори Церкви, як Св. Василій Великий, Єронім і інші святі, як Франц з Асизу, що далеко від світових занять, посвячували тижні й місяці розважанню про взнеслі, Божі річі для спасення душі.

Реколекції отже не є ніякою новістю. Велика заслуга в цій справі св. Ігнатія Льойоли, що зібрав розкинені розважання й медитації в стислий льогічний систем так, що перше розважання о цілі чоловіка є основою всіх слідуєчих. Друге розважання доповняє перше й приготує ум і волю до третього і т. д., доки могутня сила пізнаних правд не перемінить „старого чоловіка в нового, грішника в чоловіка Божого“. В книжці про духовні вправи «*Exercitia spiritualia*» подає св. Ігнатій програму духовних вправ. Він призначив на вправи 30 днів і поділив цей час на чотири тижні або частини, а на кожний день тижня припадають особні, льогічно з собою получені розважання. Порядком дня в часі реколекцій доповнюють молитви, Богослуження й духовні читання. Якщо булоби неможливо відправити реколекцій протягом 30 днів, то треба їм посвятити 8, а найменше 3 дні. Перша частина реколекцій це час, який давні аскети називали »*via purgativa*« — це є дорога очищення. Вона обнімає розважання правд вічних Божих, які мають за ціль очищення душі від грішних схильностей й налогів, що довершується через тайну покаяння. Св. Ігнатій призначає на це перший тиждень. Відтак, очищену через сповідь душу, веде св. Ігнатій перед Спасителем, щоби розважати Його укрите а відтак публичне життя й брати собі за взір життя Христа та черпати з нього корм душі. Це друга частина реколекції т. зв. »*via illuminativa*«, дорога просвічення. Вона триває кільканадцять днів.

Щоби зміцнити добрі постанови в наслідуванні життя Христа, провадить св. Ігнатій душу перед страждуючим Спасителем та каже їй слідити й розважати терпіння, муки й смерть, які прийняв Христос з любови й для спасення людей. „Гляди

¹⁾ Діяння 1, 14.

душе, як дуже тебе полюбив Бог, що життя своє віддав для вічного твого життя; віддайже Йому любов за любов, і то любов праці й трудів побожного життя"! Це третя часть реколекції — »via unitiva«, дорога стислої злуки з Христом Господом. Вона обіймає 7 до 8 днів. Знав св. Ігнатій, що великий вплив має на волю чоловіка надія нагороди; нераз більший, чим краса чесноти або страх перед карою. Тому в четвертій частині — *via gloriosa* — в дорозі хвали каже розважати хвалу воскресшого, прославленого Спасителя й бути учасником Його вічної слави та щастя. „Коли гляділа ти душе на муки і терпіння, глядиж тепер і на хвалу, жий в славі й щастю“. Цілу будову духовних вправ і розважань завершує розважання о любові Божій, бо це головний мотор і властива ціль чоловіка на землі, а дійсна нагорода в небі.

Це загальний начерк програми духовних вправ. Добрий вислід реколекцій залежить від доброго переведення розважань. Розважання примінюється відповідно до інтелектуального й морального уровня реколектантів. Від цього рівнож залежить і предмет розважання, а в певній мірі й форма. Є дві головні форми розважання, а саме *медитація*, коли розважуємо правди вічні, Божі, або зглублюємо таїнства віри й прикмети святих осіб, як Ісуса Христа, Преч. Діви Марії та інших святих і *контемпляція*, коли розважуємо якусь історичну подію, чито з життя Ісуса Христа чи інших святих. У першому способі розважання працює головню пам'ять, розум і воля; у другому фантазія, з приміненням змислів (особливо в розважаннях о послідних річах) — бо там при помочі зображень представляємо собі подію як теперішню, з нашою в ній участю. Є ще осібний рід розважання, що відбувається способом медитації, а це *розважання молитви*. Воно полягає на тім, що слова молитви розбираємо й поодинокі розважуємо так, що розважені слова викликають нові ідеї й розбуджують відповідні почування.

* * *

Всяка духовна праця вимагає відповідного приготування — тимбільше вимагає цього розважання, яке є свого рода молитвою, а св. Письмо каже: „перед молитвою приготувати душу свою, — а не як будь, як цей чоловік, що Бога кусить“ (Екл. 18, 22). До розважання вимагані є два приготування, а саме: при-

готовання дальше — *praeparatio remota* і приготування ближче — *praeparatio proxima*. Приготування дальше починається вже вибором предмету розважання, розложенням і упорядкуванням по точкам матерії розважання. Це діється тоді, коли предмет розважання вибираємо самі до щоденних ранішних розважань. Колиж предмет і точки розважання подає духовний провідник, як це діється в часі реколекцій, тоді запам'ятуємо їх добре й від тоді стало присвячуємо нашу увагу та пам'ять предметові розважання. До цього потрібний безумовно спокій, тому це приготування повинно відбуватися вечером, (перед ранішним розважанням) коли ум вільний від цілоденних трудів і праці.

Приготування ближче слідує після ранішних молитов, а починається молитвою перед розважанням. Упадаємо на коліна перед Господом Богом і збуджуємо акт віри й упокорення. Просимо о просвічення розуму і запалення волі, щоби Господь Бог кермував ласкою своєю в розважання Його заповідий та приказів, і щоби розважання вийшло на славу Господа а спасення нашої душі. Безпосередно після цюї молитви починається розважання. Воно заключає два або три коротенькі приготування залежно від предмету й форми розважання. Коли розважуємо способом медитації, тоді є звичайно два або три приготування; в першім пригадуємо собі особу, що навчає чи говорить про дану правду, в другім просимо Бога о ласку пізнати дану правду й належно використати розважання, в третім переходимо по точкам матерію розважання. Якщо предметом розважання є якась подія й переводимо його способом контемпліяції, то перше пригадуємо собі жерело з котрого взято подію чи історичний факт, опісля перебіг самої події, а вкінці по точкам переходимо цілу подію. Точок в розважання може бути більше. Їх переходимо при помочі пам'яті, розуму та волі. Якщо розважання заключає щось ширшого, то можна його розложити на дві частини, на два розважання. Цей порядок в розважання є конче потрібний, бо дуже помагає до легкого й доброго переведення розважань.

* * *

Щоби розважання принесло користь, треба вміти добре розважати, треба зглублювати психольгю — застановляючися над явищами психічними й пізнати причини тих явищ, як рівнож

і закони психологічні, що нормують взаємне відношення і вплив тих явищ. Є закон психологічний, що ідеї та зображення побуджують до актів, акти знова викликають в нас чувства, відповідні природі акту. З цього випроваджуємо практичну засаду: плекати ідеї та зображення згідні з актами, які хочемо звершити, а відкидати ідеї, що провадять до актів, які хочемо уникати. Тому в розважанню маємо стреміти до викликання порушень любови до всього доброго і взнеслого, а обмерзіння до всього злого — низького. Ужиття уваги й памяти улекшує завдання. Полягає воно на творенню зображень, їх комбінації та сполучуванню з чувствами, та на укріплюванню в свідомости всього, що пожиточне для духовного поступу, а усуненню всього, що шкідливе. За мало є розважати словами, що заступають загальне поняття, думку, але треба глядіти в спосіб конкретний на всь, о чім думаємо. Відірвані зображення треба перетворювати в живі почування, а щоби якесь чувство в нас принялося й набрало сили життя, то треба задержувати в свідомости ті зображення, з якими воно злучене, та присвячувати їм частійше увагу. Не можна позволити на це, щоби бажане, добре чувство скоро переминало, але треба старатися щоби воно принялося в нас і викликувало інші добрі чувства. Коли в нас нема якогось бажаного чувства, а хочемо його збудити, тоді треба пригадати собі, з якими зображеннями воно получене, звернути увагу на них й задержувати так довго в свідомости, доки через природне ділання тих зображень не збудяться в нас бажані чувства.

Якщо завважається чувства ворожі нашому ділу чи ціли, до якої стремимо, тоді не треба звертати на них уваги й не думати о них, доки, наче зі знесилля, вони самі не згинуть. Колиж якесь чувство булоби так сильне, що абсорбувалоби нашу увагу зовсім, тоді треба піддати ворожій критиці не лише зображення від яких це чувство залежить, але й сам предмет чувства, до якого ми нераз дуже призвичаєні або привязані.

Так отже розважання насуває нам подвійну працю себто негативну й позитивну. Негативна, це борба з самим собою, це змагання духа з тілом, розуму зі змислами. „Бо всьо, що є в світі, похіть тіла й похіть очий і гордість життя“¹⁾. Це три пристрасти,

¹⁾ Іван I. 2, 16.

що має кождий чоловік в різних степенях і комбінаціях. Вони є жерелом злих склонностей та хиб, моральних упадків і злочинів. Це жерело терпінь і нещасть поодиноких людей, родин і націй. Тому головною ціллю розважань і духовних вправ є пізнання самого себе, власних пристрасних та злих склонностей, як глибоко вони в нас закорінилися і котра в нас найсильніша, щоби найскорше її позбутися та викорінити.

„Γνωθι σαυτόν“ — пізнай самого себе — казав Сократ до своїх учеників — це студія гідна чоловіка, бо дійшовши до самопізнання мається розв'язані основні питання та роз'яснені правди вічні, взнеслі, що просвічують розум і склонюють волю до опановання зміслів, а здобування чеснот, яких красу і моральну конечність виказали саме розважання. Тяжка це праця і вимагає великої сили духа, бо це борба — борба віри й розуму зі змісловістю та егоїзмом, обов'язків з чувствами та інстинктами серця. Треба нераз позбутися з душі багато дечого такого, до чого ми дуже привязалися й що є в нас наче другою природою. »Oportet ire contra naturam« — каже св. Ігнатій. Прийдеться може переводити формальну реформу життя, щоби стати чоловіком по засадам розуму й віри, а це вимагає сильної волі й гарту душі.

В цьому ділі власної обнови, конечні є постанови і то постанови практичні, живі, ясно сформуловані. Є два роди постанов, що випливають з розважань: постанови великі, загальні, які рішають нераз болючу душевну борбу, і вони є визнанням ідеалу та потвердженням відчуті й зрозумілої правди. Такі постанови робиться тільки раз в життю; вони рішають про наше звання й стан, і визначають нашому життю певний напрям та ціль.

Постанови малі, частинні виливають з загальних, що визначили ціль, яку можемо досягнути вживаючи до цього відповідних середників. Кожде бажання чи хотіння заключає постанову здійснити його, а що в розважанню робиться дуже много постанов частинних, бо бажаємо зачати нове, побожне життя, тож можемо, ці частинні постанови сейчас по ровважанню практично перевести. Це позитивна праця в розважаннях: пізнати добрі наші склонности, запалити волю до чеснот, а заключені з розважання добрі постанови переводити в діла, що причинилибися до слави Божої та спасення власної душі. Кожде розважання кінчиться молитвою.

По молитві переводимо ще рефлексію над цілим розважанням — чи добре було переведене, котрі моменти вразили більше наше серце; задержуємося хвилику над ними, укріплюємо заключені постанови й просимо Бога о ласку в них видержати.

Зайвим булоби виказувати потребу, вагу й користь духовних вправ чи розважань. Вистарчить згадати, що добре переведені духовні вправи чи розважання дають спокій та рівновагу душі, просвічують розум і усовершують волю й виробляють сильні характери. Тимбільшої ваги є розважання для кандидата духовного стану й священника. Вони мусять розважати, щоби добре передумати й зглибити правди, які мається подати вірним. Бо як мати не кормить маленької дитини твердим хлібом і стравою, але споживає їх сама, щоби перетворені в молоко подати дитині, так і священник мусить перше сам добре пізнати й розважити всі правди та їх наче перетворених в молоко, подати вірним, щоби їх легко та скоро зрозуміли. Це могутий середник до сповнення подвійного обов'язку й досягнення подвійної цілі кожного священника — спасення самого себе й вірних.

Франц Геттінгер

Душпастирство ¹⁾

З листів до молодого богослова.

Про різні ділянки богословія говорив я з тобою, мій Тимо-тею, в попередних моїх листах; однак до чогож воно те все, якаж найвища властива ціль твоїх студій? Слава Божа і спасення душ! Будеш мати те перед твоїми очима, то й свою власну душу спасеш. Свою душу спасати, ратувати — чому якраз — ратувати? Чиж вона в небезпеці? Коли не в небезпеці, то чому муж кличе Господь до нас: »Сторожіть!« Чому муж наминає Апостол: »Будьте тверезими, сторожіть, бо ваш противник, діявол, як лев рикаючий ходить, шукаючи, кого пожерти²⁾.

Церков називає наш душпастирський уряд військом, духовим лицарством; вона виставляє нас держати сторожу над свя-тим народом; дає нам оружжя в руки й наминає ревню й хо-робро боротися з ворогом. Горе, колиби ми покинули нашу стійку, заснули, або дозволили ворогови заскочитися! Сторожити має священник і блаженний він, коли пан, прийшовши, застане його не сплячим³⁾. Так то все земське, змислове життя є наче одна нічна сторожа; тут сієє нам у темряві сяйво віри, тут ogrіва-ємося серед холоду зимової ночі цього життя вогнем любови, що його Він — син чоловічий приніс нам. Тому то при свяченню закриває єпископ новопоставленому голову омофором; є це сим-волом мовчання, повного відлучення від цього видимого світа,

¹⁾ Є це уривок із твору Геттінгера: *Timotheus, Briefe an einen jungen Theologen*. Freiburg, 1897.

²⁾ 1. Петр. 5. 8.

³⁾ Лк. 12. 37.

цілковитого завершення для цього змістового життя; вже більше не бачимо ми блиску його красок, не чуємо більше приманливих його звуків; усе що минає — забулось, та його дух поник зовсім у вічному й приносить плоди для вічності. Тому то Церква називає священні ризи одінням краси й радості; бо життя священника це життя жертв, а кожна жертва украшує, переображує, убожественнює; уживання-розкіш — знижує до звірини; а жертва робить нас подібними Богу; вживання плекає самолюбство, — а всяке самолюбство є дуже погане. Одінням радості є священні ризи; вони є радістю святих, що радіють там, у небі, радістю тих, що перемогли світ, вони є радістю блаженних, радістю, бо серце, що понесло жертву, в Бозі спочиває, о, невисказаною радістю! Тому кличе єпископ новопоставленим: Мир Господень все з вами!

Та, мій молодий друже, не тільки блиск, почеси, саме вживання є для душпастиря спокусою; є ще й інша, більша, бо менше помітна, небезпечніша, бо безперервно триває; це сила буденності. Раз-у-раз починає душпастир забувати на невидиме а зір його спочиває лиш тільки на тім, що бачить. А всеж таки невидиме, духове уважається за все — а те що бачимо за ніщо. Вид цього світа минає. Сеж є життя вічне, щоби пізнали Тебе єдиного, правдивого Бога і Твого Сина, що Його Ти післав¹⁾; все інше це смерть а має тільки назву життя. Тому скільки разів почувеш, мій молодий друже, імя »духовний«, все добре тям все, що воно виражає. Тільки все що духове має заповуку вічного тривання, а все що людське, зі землі повстало і в землю обернеться. Наше життя уважає деколи світ за життя в жалобі²⁾, та жалоба ця обернеться в радість. Що більше, вона вже є радістю, бо тому, котрий винятний з усього, що минає, жерело преблаженної радості спливає в серце. Трудитися, бороти, терпіти, мій Тимотею, всі ми мусимо; ходить тільки о те, для кого ми боремося й терпимо; бо много, премного є безплідної роботи й много даремного, безнадійного терпіння. А й найкращі радощі світа, як що вони є тільки такими, обернуться скоро в жалобу; носять вони її вже в собі; думка про те, що

¹⁾ Ів. 17. 3.

²⁾ Премудр. 3, 2, 5, 4.

всьо проминає є тою гіркою краплиною, яка домішана до кожної чаші радощів.

Та коли в Твоєму серці панує сонце чистої, могутньої любови Бога, тоді осінює воно все Твоє звання своїм благодійним, освячуючим промінням; воно сієє з Твоїх очей, притягає до Тебе серця людей, воно осінює своїм благим сіянням ясно і тепло усьо бідноту й нужду так, що до Тебе відноситися муть слова: Перейшов ділаючи добро¹⁾.

Так, це нашим завданням «творити добро», але в вищій о много змислі, як це розуміє світ. Уряд душпастиря це уряд після первовзору і сили найвищого пастиря й надзирателя душ²⁾ самого Ісуса Христа; Він має лічити рани, які завдав їм гріх, Він має проникнути їх небесними силами, Він має принести їм життя, й надто життя³⁾. І не тільки на приказ Христа та після Його первовзору має пасти пастир свої овечки; це сам Христос пасе їх в особі священника й по весь час сповняє уряд доброго пастиря. В тайні священства витиснув він свою печать на душах священників, зложив у їх руки свою власть, підняв їх до достоїнства видимих виконавців свого священничого, пророчого й царського уряду, який справує в них і через них по всі часи. Де вчить священник, вчить у ньому Христос, де приносить жертву священник, приносить її Христос у ньому, де ладнає й рядить священник, ладнає і рядить у ньому Христос. Звідти то, мій Тимотею, й та пошана, з якою глядить хрещений мир на священника. «Хто віддає честь священникови, віддає її Богу», казали наші батьки. І справді, що чинив Господь, коли дунув на апостолів і уділив їм святого Духа, свого Духа, те саме чинить і єпископ, коли покладе руки на голову новопоставленому й скаже: «Прийми святого Духа; кому відпустиш гріхи, тому відпустяться кому їх задержиш, задержаться». І Він у невидимий спосіб лучиться на все зі священником через таїнственне знамя (*character sacramentalis*), на все замешкує в ньому, через нього зсилає ласку й спасення. Звідси то й похвали, які висказували св. Отці в честь священства; тому й ми маємо, як це

¹⁾ Діян. ап. 10, 38.

²⁾ 1. Петр. 2, 25.

³⁾ Ів. 10, 10.

приказує св. Ігнатій, бачити в священнику Христа; звідси то й почесні імена — титули, які носить священник, та які не належаться йому, а тому, що в ньому мешкає. Так то священство з усіма своїми степенями й установами є видимою появою і зображенням Христа й усього Його ділання, від якого так як вітки від винової лози, дістають члени великого тіла Церкви надприродне життя так, що апостоли цілу Церкву називають не тільки Христовим тілом, якого оживлюючою душею є вона, але й самим Христом¹⁾; так то Христос в людстві й людство в Христі є одним тілом з Ним і одною кровю, мільйони відкуплених за всі віки одним тілом — Його тілом.

Так то Христос є основою, енергійним принципом, формою й ціллю католицького душпастирства: усіх уподобнити, перетворити в образ Христа, щоби кождий християнин став другим Христом.

Тепер розумієш також і ті вимоги, які ставить Церква душпастиреви; перечитай тільки молитви при свяченнях, а дізнаєшся, чого вона від нас вимагає. І так як вона, так кажуть усі ті великі святі Отці, що з так великим благословенням трудилися для Божого люду. Коли єпископ з Гіппо, Валеріян, поставив священником Августина, той, розважуючи над тяжкою відвічальністю свого уряду, просить єпископа, щоби дозволив йому якийсь час у затишній самоті приготувитися на молитві і студіях до нього. І пише він: »Передусім прошу Тебе, будь ласка, розваж у твоїй побожній мудрости те, що в цьому життю, особливож під нинішну хвилю немає нічого лекшого — як сповняти уряд єпископа, священника чи діякона, якщо сповняться його без належної поваги та примилюючися людям, але і перед Богом не має нічого більше нужденного, сумного й заслугуючого на вічну кару. Та нема, особливож у тих часах, і нічого тяжчого, труднішого й небезпечнішого над той уряд, але і нічого більше блаженного, коли його сповняється так, як це нам Господь велить«²⁾. І так як він, казали всі ті, що розважили, як тяжкий тягар має впасти на їх душі; вони уважали, що є заслабі, щоби його вдержати, що надто важкою є відвічальність,

¹⁾ 1. Кор. 12, 12.

²⁾ Єр. 21, ad Valerian. c. 1.

яку вони мали взяти на себе й вони дрожали на згадку, що колись прийдеться їм здати рахунок зі свого душпастирства. Чим вище вони цінили свій уряд, тим нище впасти боялися. Зі сльозами благали вони, щоби не накладати їм цього тягару; вони втікали, скривалися і тільки виразний, безсумнівний знак волі Божої міг їх склонити прийняти той уряд, який уважали надто важким і для ангельських крил. Єронім удався на самоту вглиб пустині Халькіді, щоби відвічати лише за свою душу а коли Павлін поставив його священником, не мав він відваги звершати святі дієства¹⁾.

Чого то не робив Григорій Назіанзський, щоби тільки уникнути почеси священства? »Першою й найважнішою причиною«, каже він у славній бесіді про свою утечу²⁾, »було це, що я уважав чимсь надто великим вести людські душі; бо тяжко приходить чоловікови навчитися слухати, а ще трудніше мусить бути, коли їм треба приказувати, тим більше ще й у нашому уряді, який утверджує в законі Божім і веде до Бога; чим вища його велич і чим більше достоїнство, тим більші небезпеки. В душпастиря всьо мусить бути солідне й ясне як золото, бо інакше лихо буде тим більше, чим більше є число тих, що йому підчинені; бож і гріх, коли перейде на много людей є більший, чим коли він замкнеться лише в одному. Не так легко проникає краска сукно, яке погрузимо в ній, не так скоро розносяться пахощі, ні подих зарази в воздуху й затроє все що живе, — як скоро приймають підчинені лихий примір свого настоятеля. Ось у тому то зло так дуже перевищає чесноту; бо не має нічого лекшого як наслідувати зло; ніщо так скоро не стається, як ми стаємось щораз то гіршими, хоч у тому ніякого проводу не стрічаємо. Зате тяжко нам осягнути чесноту, хоч много нас до цього порушує й заохочує«.

»Однак«, каже він дальше, »не знаю, чи вистарчить охоронити себе від усякого пятна гріховного тому, хто хоче ще й інших вести до чесноти; бо від того, що цей обовязок узяв на себе, вимагається не тільки, щоби він не був лихим, а вже бути лихим вважає простолюдин за велику нечесть — але щоби

¹⁾ Adv. Ioan. Hierosolym. c. 41. ef. ep. XIV ad Heliodor.

²⁾ Oratio II. De fuga sua c. 9 sqq.

він визначався чеснотою, і щоби нею відрізнявся від других. І він не може витичувати границь своїй чесноті та постійному поступови в ній, але має уважати за втрату все те, що йому до тієїж чесноти ще хибує. Зміряти має він все вище та вище й не сміє уважати себе великим і славним, коли він перевищає в чесноті своє стадо. Про чесноту судити повинен він після закону Божого, а не після осуду людей і не вільно йому чесноту, той великий дар Бога, від якого все виходить й назад до Нього вертає, мірити малою мірою. І хай він знає, що підчинений грішить, коли поповнить щось поганого й каригідного. А настоятель поповнює вже гріх, коли не є ліпшим од усіх і не поступає в чесноті, бо він силою приміру своїх чеснот притягає до себе маси.

Та хочби дехто й був чистий од усякого гріха й усі чесноти посідав у найвищій степені, то в яке знання йому уоружитися треба, як могутню силу мусить він чути в собі, щоби міг обняти без вагання той так важкий уряд? Бо справді, вести людей — це штука над усі штуки, це знання усіх знань; йогож бо задаччю є надати крил душі, щоби вона злетіла понад цей світ там ген до Бога, зберігати в ній той образ Божий, наколи він ще в ній остає, охороняти її, коли вона в небезпеці; коли вона пропаща, відшукати, підняти, — привести Христа, Духом святим, у хороми людських сердець; чоловіка, що походить із надземних висот, підняти до божого достоїнства, приготувати йому небесне щастя.

Це має на меті наука закона, того хочуть пророки і Той, що є звершенням, сповненням закона; того хоче Обявлення Його Божества, Вплочення і зєдинення з людством. Діло спасення було для нас людей ліком і духовим уздоровленням нашої недуги, щоби давного Адама повернути до колишнього стану, який він був стратив. І ми настоятелі Церкви, є помічниками в томуж уздоровленню. Вже чимось великим є пізнавати й лічити наші власні хиби й недуги, та много більшим і величнійшим є очищувати других і їх недуги лічити.

Та кілька то боротьби жде нас ще перед тим, і якої то штуки ще треба, щоби добре вилічити, щоби поправити життя, щоби усе що земне, підчинити духови! Бо інші є розположення й склон-

ности в мушин а інші в жінок, у старців і в молодців, у вбогих і багатих, у смутку й радости, з здоровлю й недузї, в панів і слуг, у відважних і боязливих, у лагідних і злісних, у тих, що стоять і тих, що впали!

Яка то різниця між жонатими а безженними! А в тих знова, яка то різниця між тими, що люблять самоту і тими, що люблять товариське життя, між тими, що ступають вперед застановляючися над життям і тими, що тільки прямо ступають шляхом обов'язку! Яка то знова різниця між ученими а неграмотними, простодушними а хитрими, між тими, що живуть для інтересів а тими що живуть тільки для себе, між тими, яких судьба змусила до відвороту а тими, що все жили в прихильних обставинах! Всі ті нераз різняться між собою більше своїм внутрішнім розположенням та склонностями, чим зовнішнім видом та образуванням.

»І як не один і той сáм лік служить для всіх, ні та сама пожива, але один потребує такої, другий іншої, після того, чи він здоров, чи недужий, так і душі лічаються різними ліками. Одні дадуться вести словами, другі примірами, тим треба дати острог, тамтим стягнути поводи, одні потребують похвали, інші нагани, а все у слухний час, бо інакше вони скорше пошкодилиби чим помогли. Одних привертає назад до обов'язків напіння, других нагана і тут знова в того явна, в цього тільки в чотири очі, без свідків; дехто нічого собі не робить з такої нагани в чотири очі, та прилюдна нагана його наверне на дорогу обов'язку; інші знова втрачають почуття стиду, коли їх скартається при свідках, за те нагана без свідків їх поправить. В одних треба звертати увагу на річі незначні, на найменшу дрібничку, бо вони стають зарозумілі й думають, що їх гріхів ніхто не бачить, не знає; в других треба дещо недобачувати, щоби вони, прибиті частими наганами не затратили почуття стиду та не стали ще більше зухвалі в гріхах. З деякими — мусимо вдавати, що гніваємося на них, — що нам уже байдуже які вони, що втратили ми вже зовсім надію на їх поправу, після того, як це вимагає їх вдача. Других треба лічити лагідністю й показувати їм, що сподіємося їх поправи. Тих треба нам опанувати, тамтим треба дати себе опанувати, тому в гаразд желати щастя, з тамтим співчувати в горю. Не всі ліки мають однаково цілющу

силу для всіх; одному pomoже той лік, другому якраз противний, після того, як зложаться на це час та обставини, чи вдача недужого».

Ось переповів я тобі погляди св. Григорія про душпастирський уряд. Це не є слова зі вчора або з позавчера, це голос, що вже тисяч літ лунає і знаходить відгомін у серцях усіх благородних священників. Прочитай собі ще твір св. Золотоустого про священство, або св. Василя Вел.: *Regula pastoralis*. Ті самі основні думки повторяються в них. Ти пізнаєш, що це не є думка тільки одного, чи другого але що це є дух Церкви, що говорить із них, що говорить через них, що говорив протягом століть і багатьох святих священників, ревних і побожних душпастирів учив, скріпляв і загірав. Так думали, говорили й діляли ті святі, що втікали зпершу перед тягаром душпастирства, а коли пізнали опісля волю Божу, так покірно й послухно нагнули своє плече під нього й по всі часи ясніють могутніми світилами Церкви. Це ті самі мужі, що вірні своєму званню стояли непохитно до смерті серед шалючої бурі переслідувань, це ті герої віри й уряду, яких душа не задрожала ні в найтяжчому бою і які з незломною відвагою, як Золотоустий, ішли на заслання й на смерть. Переслідувань не боялися вони, та свята велич священства ляком виповняла їх серця; не втікали вони перед ворогами, але перед тими, що хотіли прибрати їх у достоїнство священства, втікали вони й крились у безгомонній самоті.

Хай зір твій, любий Тимотею, все спочиває на тих святих мужах, тих великих Отцях нашої Церкви, на Августині, Єронімі, Амвросію, Григорію Великим, Григорію Назіанзським, на Золотоустім; їх слова хай будуть тобі — наукою, їх життя — приміром, їх незломна відвага скріпленням у важких годинах душпастирського уряду. Вони почували себе немічними, та Бог дав їм силу, вони уважали, що є дуже вбогими в святе знання, та Бог їх просвітив; їм здавалося, що замало ще чеснот у них, та Бог дав їм духа святости. Ти почув уже Божий клич і пізнав своє звання; Бог зробить твої уста проречистими і силу вишню зішле в твоє серце.

Тому не лякайся, коли ступиш у цей повний бур і небезпек світ. Господь післав тебе й не дасть тобі йти самому; Його ласка йде при твоєму боці, своїх святих Ангелів вислав Він, щоби вели тебе й охороняли, щоби ти в простоті серця й побожності

ступав шляхом, який тобі Його рука вказала, яким вже тільки святих священників йшло перед тобою. Ти йдеш, бо не тіло й кров тебе до цього склонює, але тому що Його голос тебе призивав, а ти чистою душею відповів Йому радісно: «Господи, я тут; чого бажаєш щоби я робив?» Він закрие тобі своєю рукою очі, щоби ти не бачив марноти цього світа, щоби не глядів на те, що право- й ліво-руч на твоєму шляху тебе манити чи лякати, щоби ти не убігався о ласки цього світа і його похвали, які ухо твоє заголомшать і серце обманять. Хай зір твій буде все погідний і ясний і ти гляди лиш на Нього, а ухо твоє хай звертається лише до того, що в твоєму нутрі, і хай прислухується тільки тихому свідочству совісти, яке більше значить як шумна похвала світа. Не забувай ніколи, що много небезпек кругом тебе, що погибель не спить, що ти йдеш усе над пропастю, що цей світ, ах весь цей світ, повний зла і що Господь своє «Горе» закликав йому. Але ти знай, що й Він все з тобою, а ти з Ним, тому не лякайся. Він то Лота вивів із Содоми, виратував Даниїла з львиної ями, Йосифа заховав невинним у домі Путифара. Він і твоє серце обведе високим, невидимим муром, якого не зможуть переступити вороги. Много ворогів чатує на твоєму шляху, але ще більше могутніх борців, готових до помочі, стоїть при тобі. Він дав тобі меч віри, острий, могутній; на ньому зломиться, розприсне все оружжя ворогів. Грудь твою захоронив Він панциром правди, від нього відібється безсильно всяка спокуса. Голову твою покрив Він шоломом спасення, бедра твої опоясав поясом чистоти, щоби мешкала в тобі по весь вік чеснота повздержности й невинности.

Ти хочеш стати священником по волі Божій, молодий мій друже; і ти станеш ним, бо Бог не кається ізза своїх обітниць. Жий тільки в Ньому й для Нього; Він дав тобі те хотіння і його сповнить, бо Його сила в немічних є могутня.

Однак, любий Тимотею, як зможу я в слова, в моє убоге слово, схопити те все, що в душпастирстві велике, взнесле, величаве, благодійне, ту вагу його відвічальности, й небесну його нагороду? Які вказівки маю тобі дати і як тебе повчити про так много ріжних обов'язків твого уряду, які вправді мають свої закони й правила, де однак дух мусить усе оживляти, бо без духа нема

благословення, бо без нього ніщо не доспіє? Новіші часи доволі багаті в добірні твори про душпастирство, та самі книжки, мій Тимотею, нічого не значать. А й школа тут не вистарчає; життя може повставати тільки з життя; діяльності, що так помітно виходить із життя й так глибоко сягає в нього, тої душпастирської діяльності може добре вчити тільки той, що сам живе життям, й довгі літа вже трудиться душпастирством.

Тому то католицька парохія є властивою, найкращою школою, де Ти повинен вчитися і сповняти важкий душпастирський уряд. Нашим дієцезіям не брак мужів, на яких можеш глядіти з пошаною й любов'ю, священників, що несуть тягар свого уряду терпеливо, гідно, з Божим благословенням; вони то багаті в досвід і практику, можуть Тобі бути провідниками і вчителями. Віддайся одному з них з такою любов'ю, довірям і послухом, на які лиш серце молодого священника здобути може й доглянь в ньому свій власний первовзір, що рішить про усе твоє майбутнє. Якеж це щастя, мати змогу перебути перші літа свого священства в такого мужа й від нього вчитися тієї штуки усіх штук!

Такий, є добре обзнакомлений зі святим знанням, але він є мужем життя, а не засушений між книжками і в порохах канцелярії; він сам, колись, перейшов усі прикрі дороги в непривітних горах, стрімкими, снігом покритими верхами, серед ледяного вітру й жаркої спеки, в день і в ночі; він так часто був при постелі вмираючих в домі вбогого і багача, до якого аж впрошуватися приходилось. Він був слабосильний із немичним, дитинячий з дітьми, а поваги своєї при тім не стратив; він дораджує мужам, боронить покривджених, потішає сумних, помагає вбогим; зате найкращі в громаді виявляють йому свою правдиву пошану. Йому вже й противилися й переслідували його, та серце його не наповнилося жовчю; він зносить і те й мовчить.

З ним, мій Тимотею, йди до школи, до дітей; як просто а як вірно, як ясно й глибоко вияснює він їм таїнства нашої віри! Любов до тих дітей робить його духа підприємчивим, уста говіркими. Як то він уміє перед їх очима змалювати так живо Боже дитятко, збудити в їх серцях вдячність і любов до Нього! Гляди на нього, як він стоїть на проповідниці. Якась святість так і бе від цього мужа, що посивів уже на службі Богу; сама

його поява вже проповідує; перед хвилиною він молився в своїй тихій хатині; дух набожності, здається, уноситься круг його голови, спочиває на його обличчю. Кілько науки з того для тебе! Його проповідь коротка; небагато, але великі думки і слова його прості, але вони падають глибоко в серце. Проси, хай він тебе повчить, коли ти, мій молодий друже, в заранні твого уряду зустрінешся в сповідальниці з деякими труднощами. Він має більше досвіду як зі свого, так і з чужого життя; під його проводом пробуй научним засадам, яких ти вивчився був у школі, дати тепер живе тіло й кров. Він знає життя на селі, а також може й у великому місті; він знає небезпеки й спокуси, моральну нужду тут і там. Його слова остережуть тебе перед надмірним довірям, але і перед знеохочуючим недовірям; він буде здержувати твою надто буйну ревність, але і підбадьорювати, коли пригноблять тебе всякого рода невдачі.

Приглянься його відношенню до світа. Строгий для себе, не оказує тої грізної суворости супроти других; в нього Ісус Христос не є якимсь твердим наставником але тим, що сказав: »Прийдіть до мене всі томлені і обтяжені, а я успокою вас«¹⁾. В його словах, рухах, поведенню є щось, через що Церква, в якій службі він стоїть, через що ціле християнство будить правдиву пошану, й чим так привітно притягає до себе. Його ревність нікому не є прикра, його непохитність не впливає зі зарозумілості; його рішучість не визиває нікого, його повага не є захмарена, понура, його веселість не є без поваги.

А передусім є він мужем молитви. Чого від нього не жадавби хто, як пильні інші обовязки його звання не ждалиби на нього — для нього пильнійший над усі інші обовязки є молитва. Навчися цього від нього, що молитва є наче віддыхом його душі, з якого черпає вона всю свою силу, що вона є наче тою небесною росою, що вінчає плодом його труди.

Ще раз — повторяю, мій Тимотею: слава Богу, в наших дієцезіях на брак таких мужів; коби тільки Провидіння зволило призначити тобі одного з них.

З німецького переложив В. Я.

¹⁾ Мат. 11, 28.

Гавриїл Костельник

Воскресни Господи!

Крізь темряви сімох віків
До неба кличем, просим долі!
Царю небес, Царю царів,
До Тебе кличем, просим волі!
Ми на своїй землі — раби,
Мов Ізраїль у Вавилоні!
О Господи, о Господи!
О, воскресни й землі суди!

Народам сонце Ти післав,
Нема його лиш на Вкраїні!
Нас лютий меч розшматував,
І зойк у нашій всій родині!
Бездольні, скорбні лежимо
В почвірній темній домовині!
О Господи, о Господи!
О, воскресни й землі суди!

Споглянь із неба на наш Край,
Скажи нам слово Провидіння!
Дай віру і надію дай
Іти стопами Твого Сина!
Гроби й тюрми повідмикай —
Зішли і нам день воскресіння!
О Господи, о Господи!
О, воскресни й землі суди!

Згадай всі жертви всіх віків,
Усі могили, всі руїни,
Всі сльози всіх сиріт і вдів —
Скажи »досить!«, скажи ще нині!
Будучність нашу розясни:
Дай волю й долю Україні!
О Господи, о Господи!
О, воскресни й землі суди!

Тебе благаємо в сльозах
 Душами, не лише устами —
 А ті в тюрмах і ті в гробах
 Тебе благають разом з нами!
 Вкраїну нашу воздвигни,
 Щоб жила для Твоєї слави!
 О Господи, о Господи!
 О, воскресни й землі суди!

Василь Лімниченко

Розлилися чарівні присни...

Розлилися чарівні присни
 По пахошах румянків,
 Пригарні свічі догоріли
 При стрічі двох світанків.

Одно світання голубливо
 На присмерках сизіло
 І гралось фіолетним саявом,
 Що в небосхилах тліло...

А друге блимнуло горінням
 Яскраво, проречисто,
 Сіяло папоротним цвітом
 Так любо, так пречисто...

Узяв я пугарі яспісні
 (Не було в них нектару)
 І відхилив дівичних смутків
 Зачеплену котару.

Над загадами духа й тіла
 Стрічаються світанки,
 А я з пугарів сльози лию
 На соромливі ранки.

Пригарні свічі догоріли,
 Світанки спалахнули...
 І на мою прескорбну душу
 Розтусками дихнули...

Василь Лімниченко

Як падало цвіття...

Затихло, заглохло в селі, наче в трумні,
Під чорними віками сонів,
Блудниста світилка загасла ще з ночі
Над межами сірих загонів...

Як падало цвіття з пригнутої вишні
На маків стебла безголівні —
Пустими шляхами проїхали вози,
Й пависті запіяли півні.

Задумано, тихо — смутними очима
В далеку безмежінь дивлюся
І туски сердешні на зарева мечу,
До соняшних багрів хилюся.

Задумано, тихо в зелені барвінки
Вбіраю хрести придоріжні,
Шлю мої привіти до лунів загравних
Крізь чорні облоги розміжні...

...І крила розпущу, рвануся, полечу
За гробне цминтарище земне,
За межі, за межі — за кровні грядиці,
У селище ясне, таємне!

Іскристим марінням блакитів досягну,
Огнем метеорів заблисну
І сяйвом клейнодів Пречистої світа
В її діядемах повисну.

Василь Лімниченко

Вітри буйнії...

Вітри буйнії, вітри шалені,
Задуйте, захвилюйте
Мої надії святі й пещені
Тремтіннями горіння!

Розколищте крильми завіїв
Колиску мого блиску,
Хай в ній сяйливе життя розтліє,
Хай щастя розгориться!

В лігво могого без мук конання
 Прилиньте й іскру киньте
 З розгару долі, з жарів змагання,
 З вічистих ватрів чистих.

На лунах тучі несіте громи
 Хай душу розворушу,
 Бо запустіли мої хорони,
 Смутлива моя нива...

Василь Лімниченко

„За всіх молишися, Благая...“

»За всіх молишися, Благая...«
 З грудий народу пісня ллється,
 А надімною сум вітає
 І дим кадила в гору вється.
 Студену плиту мармурову
 Сльозами покаяння рошу
 Й Тебе, Маріє, ясна, чиста
 З глибин душі розради прошу.
 Мое судно вітри розбили
 В загравних лунах, ще до зорі,
 І срібні керми поломили
 На захвильованому морі.
 Та я шлю мої сподівання
 Під брами Твогого хорому.
 А сам на прахах тихо плачу
 Від смутку, болів та сорому.
 Хто мої болі приколише,
 Кому про смутки розказати,
 До когож маю пригорнутись,
 До кого йти, ласкава Мати?..
 До Тебе йду... До Тебе несу
 Мої надії і вагання;
 Згадай на мое пересилля
 І вислухай мої благання.
 »За всіх молишися, Благая...«
 З грудий народу пісня ллється...
 Матусенько моя ласкава,
 До Тебе моє серце рветься!..

Молитва.

Вислухай Боже мольб наших щирих!
Ми горем прибиті до Тебе їх шлем.
Визволь нас, Отче, з мурів сих сірих,
З гіркої неволі, з холодних тюрем!

Волі бажаєм, волі одної,
Бо стужене серце до неї так рвесь!
Щоб послужить для справи святої
Гарячим бажанням воно тільки бесь!

Ненька там наша в слезах і крові
Страждає нещасна з рук лютих врагів,
Злобних нелюдів, що кують окови
На нас та на наших бездольних братів.

Ми, до Абруців нагих прикуті,
В безсильній розпущі душевних страждань,
Ломимо руки, світом забуті.
Не хочеш Ти вислухати наших ридань?

Глянь! Ціле небо світить луною,
Весь край у пожежі! В згарищах сумних
Трупи німі, що смерті косою
Скосила їх злоба тиранів грізних!

Кров їх невинна кличе до неба
О месть справедливу, о кару страшну!
Доки сповнять сю чашу нам треба
І доки нам ждати на смерть повільну.

Чи на Спасення?.. Творче могучий!
Ти Батьку ласкавий! Прости скаргу сю
Нам, Твоїм дітям, бо біль наш пекучий
І горе залило нам душу усю!

Отче! Ти добрий! Ти справедливий!
Ти Волю нам даш і огненним стовпом
Нас поведеш в наш Край нещасливий,
Вкраїні на поміч, визвольним шляхом!

Ст. Семчук

ІХ. Час.

Дрожить луна, шалений спів:
 На бій! на бій!
 Кривавий стон:
 Над Дон! над Дон!
 В залізі груди, зболілий гнів...
 — Не стій! — не стій!
 Сльозами скроплено поля,
 На плечах кнут, ярмо —
 В киреї хата і рідня,
 Скервавив груди Дніпро —
 Чого ще ждати? Чого ще ждять?!
 Що хвиля кров!
 Над Сян! Над Сян! Чого думать?!
 Могутній зов!..

— — — — —
 Геть над Сяном у акордах
 Тихо тонуть тони,
 В хвилях дзвони мліють,
 Квилять —
 Плачуть, плачуть дзвони,
 Що на стернях, на обліжках
 Зрошених сльозами
 Гордо плуги, пишно плуги,
 Границі шаблями...
 Що на стаціях сірі смуги,

Емблеми, прапори —
 Стогнуть рельси, бліднуть ниви,
 Сполотніли гори...
 — — — — —
 Ой над Сяном тихо гнуться
 Хвиля і лоза.
 Ой над Сяном хрест і маки,
 Іскра і сльоза —
 А під вечір бють поклони...
 Ой, моє дитя!!
 (У зітханнях ждуть ікони:
 Тут буде борба!..)
 Мати горя!.. Мати болю!..
 У моїй душі
 (Окували в огні волю)
 Списи і мечі...
 Захід томиться кроваво...
 (Початок кінця).
 Мати горя!.. Мати болю!..
 ...Де моє дитя?!..
 — — — — —
 Чого ще ждати? Чого ще ждять?!
 (Що хвиля кров!)
 Над Сян! Над Сян! Чого думать?!
 (...Останній зов...)

Василь Лімниченко

В затишнім царстві моїх дум...

В затишнім царстві моїх дум, в самотничій хатині —
 розважую моє життя, дні підйому й упадку... І мої сили не-
 стрійні, журбою дня розбиті, готую знову до змагань в прийдешнім вікуванні. Дивлюсь, чи мій святий розгін до золотого Сяйва не слабне на вітрах судьби, чи мерехтить бажання. І вилелію в собі ще не проліті сльози, що їх пролити я не міг в приявності шакалів....

...У самоті складаю гімн смутному безталанню людей, що в темінях живуть, не знаючи світанку. Й бажання в серцеві росте розвіяти печалі великої юрби живих, нескованих

гельотів. Бо краще скованим рабом на цьому світі жити, ніж вольним будучи ярмо на власну шию класти! Бо лекше правди не зная у темінях конати, як знати, що вона живе й не йти їй на зустріч!

Шукаю Бога у душі, шукаю блиску Сонця. — З живла безсмертного буття черпнути хочу щастя. На гарфі гомінких світів космічного вселаддя кладу надію моїх днів — невтишне сподівання...

Благословлю моїх батьків за келіх не надбитий, що в нього Бог налив вина, нектарів зпозагробних.

І йду за гомонами слів Розп'ятого, Святого — розважую й Його життя та на хресті конання. Немов марою Він стає ось тут передімною і тихо-тихо гомонить у терневій короні... У леготах солодких слів пестить моє каяття і смуток сипле із очий на мій пустар душевний...

І сниться дивний сон мені про рай на цьому світі, про ясне небо й зоряне — без хмар та хмароломів. І сниться Бог, творець віків, і сниться щастя світу, братання всіх живих людей, єднання з ворогами...

І сниться скошене життя під обривами долі, та ця все-владна коса жемчугом-злотом сяє.

А над усм оцим живлом у терневій короні видніє голов Христа з жалібними очима...

І. Л — о.

Благословлю

Благословлю Тебе, Пречиста!

В вечір,

як день хоронить соненько в могилу,
вбіра в останнє в золоті намиста
і в дерн-гробу зелень заполочі
притрушені сльозами рос ховає,
в душі

псалом туги

прескорбну пісню грає, —

Тобі, Пречиста, молитви я шлю
й за біль-тугу

Тебе благословлю!

Благословлю Тебе, Пречиста!

Ранком,

як соненько воскресне в ясну силу,
вбереться в злото стеля дня перлиста;
щоби забути чорні коси ночі
зелена хвиля, зеркало безкрає
глуші,

усі журби

в акорд сміху зливає, —

Тобі, Пречиста, молитви я шлю
й за сміх-весну

Тебе благословлю!

Олекса Леськів

Йде ніч

Запалало останками злота багаття.

Угля, як маків жар,
вкрили дими хмарно-сиві
й тихо хитались під небом
лиликів чорні плащі.

Сонно сивіли стежини,
гори вбиралися в ніч.
Хтось пісню співав про розлуку.

На човні пуховім,
збиваючи піря срібliste,
ладнавсь дідуган у дорогу
до срібно-вовнистих овець.

Часослова картки зашемтіли старі
й полилася чиста молитва
за гори, долини і ліс,
»страждущих, плінених і скорбних«,
за грішних, святих, за усіх
просяяла жертва вечірня
Творцеві, Святому святих.

Так тихо молився весь ліс
і фіялоньки пахли,
і вітер
ніс шепіт беріз
і тихе журчання
річеньки сліз...

Данило Чічак

Я знаю

Хотівби я білим орлом
Примари рубців досягнути
Й при ній усі мої жалі
На завжди забути.

Я знаю, що зможу колись
Засипати сяйвами темінь;
То й буду в борні зі життям
Твердий наче кремінь!

Я знаю, що гробні хрести
Приймилиби моє розп'яття;
То й стелюся цвітом до ніг,
Заблуканим братам!

Я знаю, що в людській душі
Поривних бажань усе повно,
Що в ній за правдивим життям
Тоска невимовна...

Я знаю... й цим моїм знанням
Примари рубців я досягну
Й за межами людських жалів
Людини запрагну!..

Антін Радомський

Я жду

Гарматні гомони грізні
Здалека чутно глухо...
Земля тремтить... зловіщий тон
Моє лоскоче вухо.

Запахла гробністю земля
Й леліє людську муку:
Я чую смертний зойк і біль,
Придушену розпуку.

Із перевтоми на душі
Не стало в жилах крові;
Я жду на кращії часи
Вселюдської обнови!

А з далнини грім гоготить,
Потоком гуркіт ллється —
Душа ридає, груди тремтять,
А серце бється, бється...

Гавриїл Костельник

Галицькій вербі

О вербо, вербо галицька, нещасна!
Прийшла весна, чомуж ти не цвієш?
Цвієш — бо вже пора, й погода ясна,
Й гудінням пчіл немов жива гудеш.

Цвієш, гудеш, і кличеш: »Хай вам буду
Приміром; встаньте, галицькі поля!«
Цвієш — та не для галицького люду;
— Яка нещасна галицька земля!

Розцвіла ти для нас — мов нерозцвіла,
Нема для нас весни, нема, нема!
І ясний світ — для нас немов могила,
Для нас лиш сльози, кров, гроби, тюрма!

Стоїш повита маревом прокляття,
Відвічним горем галицьких сторон —
Ти для катів — мов хрест для їх розп'яття,
Для нас нещасних — тільки наче сон.

О вербо, вербо галицька, нещасна!
При інших вербах змалку я зростав,
Їх доля була наче днина ясна —
Чому тебе нещасну я пізнав?

Нераз так тужу, плачу і горюю,
Як два у мені серця бій ведуть. —
Діточе каже: »Я тут лиш сумую!«
А мужеське: »Я мушу бути тут!«

Дітвора лиш на солодощі ласа,
А старші знають інший, глибший світ. —
О вербо, вербо галицька, нещасна,
Прийми від мене мужеський привіт!

У стіп хреста

Реколекції. Життя завмерло. Устав звичайний гомін. Кругом святочний настрій. Мов тіни пересуваються постати побіч себе. Похилені голови в глибокій задумі. На лицях малюєся покора, в очах відніє блеск. Грובה тиша. Мовчать люди, мовчать тіни, усе мовчить... Живі це, чи мерці? Ні, це справжні люди, що в цій хвилі світ забули. Окруження їх не обходить. Вир щоденного життя цим разом не пірвав їх зі собою. Устали журби, устали болі. Усіх одна обняла думка; одно чувство їх серця наповнило. — Сократове *«γνώθι σαυτὸν»* мов дух невидимий уноситься над головами сотки людей... Кожний затоплений у собі, в тій бездонній глибині, де і найсильніші астрономські скла не всілиб перебитись крізь мраку цю густу, що оповила їх нутро...

О святий спокою! Ти брамо духовного царства, прибіжище всіх, що в облаки взнестися хочуть, в країну думки. І я тебе шукав; давно шукав і найти не міг. — Витайже в цій хвилі!

О солодке забуття буденщини! Ти вказуєш мені, що в мені тліє щось безсмертного, що більше без порівняння від тіла, о чім однак так часто забуваю...

Душе моя! Ожй і на своїх могутніх крилах в надземські занеси мене простори, ген, ген, високо, де царствує тиша, мир, вдоволення, блаженність. Полину в безмежність і летом думки обіжу всесвіт. Шукатиму місця спочинку у стіп його Творця...

Чорна, непроглядна ніч, час від часу переривана лискавами далеких громів. Серед тої ночі, щось ворухиться, дрижить... розбуджує собою свідомість неясну... І ось поволи виринають образи, зарисовуються візії десь давно минулих подій... Працює уява. А мозок, ця життя нестерта книга, щораз нові відслонює картини і каже: «Ось гляди, — забув ти вже про це? та заглибися далше — більше ще побачиш... Боїшся карткувати?»

Ей, колиж те все минуло? Мов сонне марево пройшло, у безвістях розплилось. З усього спомин лиш остав, минулого життя німий таємний свідок.

Ох, життя, життя! Незамітно й скоро доходиш до мети! Бо пірвані виром твоїм, в горячковому розгоні за одним лише »тепер«
женемо... І в погоні за ним все проче з очий нам зникає. І не стямимося навіть, як далеко ми загнались, а вороття вже нема!

Ох, той блеск туземських дібр, як він засліпити знає! Він ніколи наше серце не вдоволить, не наситить. Лиш спокій йому сколотить. Найсильнішу волю зломить, сліпим невірником зділає... Про вищу ціль забути скаже, лиш земським, земським нас морочить — аж прийде кінець усьому! І щож тоді?

Час опам'ятання нині; час великий і важний! Хвиля довгого рахунку, самопізнання, прозріння й обнови свого »я«.

Духу світла, Духу правди, просвіти мене в цю мить! Хай побачу, зрозумію свій портрет, свою нічевість і убогість духову. Хай оплачу свій нерозум, своє горде самолюбство, що посухою на серце залягло і все пече... — Мушу совість очистити з брудів грішного життя, бо так далі жити не можу... Неспокій трівожить душу. Саме нині до покути добра лучається пора — Та чи гідний я звернути свої очі в небеса, — я, що досі лиш для тіла свого жив? — Ой, не смію! Се бо стид і страх палить моє лице... — Гляджу на хрест-символ спасення — і потіхи звідси жду. Тут одна моя надія і розрада всіх турбот!..

Дивлюся, дивлюся і здрігаюсь! Лячно мені стає! — Ох, які криваві рани!.. — Темніє в очах...

Цить, — здається, чую крик! Ні, — це в ухах щось гуде! А ось знову! Може це лише здається?..

Що? »Розпни, розпни Єго«, я чую?.. Ах, вже знаю!.. Кляті лотри! — крикнуть хочу — і сціпилися уста... До кого це так гукаю? До довпи своїх провин? Страшно, страшно... Щось давить мене за горло... і я вибухаю плачем...

О Розп'ятий, глянь на мене, так як глянув на Петра! — І мені мої упадки півень серця пригадав... Плакати, плакати,

гірко, ревно плакати хочу і слізки Петра обмити моє Юдине лице...

«О кайся, блудний сину, кай! У стіп хреста упадь і вичись себе» — сказало щось в нутрі...

І хрест засіяв в моїх очах...

О любове безконечна, що себе приносиш в жертву, хтож остоїться тобі? Ти осінила мене, ти вказала ідеал! В твоїм огні я так розтаяв наче віск... І скріпилась у мені світлодайна віра, а душі моїй розкрилась незглибима тайна...

Скінчились реколекції. Легко так на серцю стало, бо ось мов переродився. — Яж перший бій скінчив з собою і честь побідника мені припала. Щасливий чуюсь! Гляджу на світ весело, бо й він мені здається иншим. Чому, — тепер вже розумію! — Вдоволення найшов я в побіді над собою. А чи може бути побіда більша над цю? Хто себе поборе, той своєї волі паном. Щож йому ще більше треба? — В йогож руках лежить усе, бо він узброївся в силу волі, а сила волі творить дива!

Нуж далі в бій, шукать побіди! Сталить залізну волю, та з найняттям духа ступати вперед! в країну лаврів, що безсмертністю вінчають, у ту країну, де ніщо вже не колотить щастя...

Виховування українського галицького духовенства в першому році світової війни.

(Зі споминів)

»Лиси мають нори й птиці небесні гнізда, а Син Чоловічий не має де голови прихилити«.
[Лука 9, 58].

Хто з нас не пригадує собі того страшного, пережитого вже, 1914. р.? Відай наші діди й прадіди ніколи ні в тямці не мали, що за незвичайні страхиття переживатимуть їхні внуки й правнуки. В кожного з нас пережиті воєнні злидні так глибоко вкорінились в душу, що ми тепер, хоч вони вже сказатиби минулись, ніяк не можемо їх хочби на хвилю забути тим більше, що їх наслідки ми зараз переживаємо.

Ми, Українці, й наша бідна батьківщина потерпіли найбільше в часі світової заверюхи під кождим зглядом, тай найбільше жертв віддали. Страшна та війна кровю записана в серці кожного Українця, бож свідків її, ті без численні могили своїх й чужих кождий бачить на цілім просторі східної Галичини. Переглядаючи втрати, які поніс у світовій війні наш нарід, бачимо, що з поміж інтелігенції і наше духовенство понесло їх чимало. Ряди його

дуже прорідились, а через неприємні воєнні обставини висилка нових кадр була неможливою.

»Священник — то другий Христос«, тому й слушно можна віднести вище згадані слова св. євангелиста Луки до тих, яким долямачуха судила якраз в воєнний час рішитись піти вслід за Христом, щоби двигати Його ярмо. Лиси й птиці дійсно щасливіші від них, бо всеж таки вони мають приміщення, а ті слуги Христові його в перших початках війни не мали.

З вибухом цієї кривавої різни більша часть наших кандидатів духовного стану будь то добровільно, будьто насилу опинилась поза межами рідного краю. Біда, голод, туга, непевність о завтра були сталими їх провідниками серед чужих. Брались вони й до найтяжчих праць, щоби тільки заробити на насущний хліб й удержатися при життю. Про духовне життя по семінаріях, що для

кожного майбутнього священника необхідне, не могло бути в такому положенню ані мови.

Хоч на заклик о. Ігумена Філяса ЧСВВ. тодішнього генерального вікарія львівської й станіславівської дієцезії зголосились вони з кінцем грудня 1914 р. до Відня, щоби продовжувати богословські студії, їхнє положення змінилось лиш в дечім. Наука відбувалась на університеті разом з Німцями, однак кождий ізза браку льокалю на Семінарію змушений був мешкати приватно. Лиш в неділі й свята сходились спільно на богослуження в церкві св. Варвари. Такий однак стан не міг довго тривати. Відповідальні чинники старались за всяку ціну вишукати відповідне місце на приміщення Семінарії. В тім згляді прийшов їм в поміч бувший парох міста Кромержа й посол до австрійського парламенту, теперішній архієпископ в Оломунці о. Др Антін Стоян¹⁾, якому як авторитетній особі, з помічю кромериського катихита о. Адольфа Яшека легко удалось винайти приміщення для української духовної Семінарії в самому таки Кромержі так, що вже з початком квітня 1915 р. вирушила туди ціла українська богословська громада на сталий побут.

»Заслуги цього чоловіка для свого народа на кождім полі неоцінімі« — так висказавсь про нього один з бувших питомців тої семінарії, коли хотів познакомити товаришів про його життя й діяльність.

Ми хіба подивляти тільки можемо це батьківське піклування й несення помочі нашим богословам-вигнанцям, бо йому головно завдячує кромержська українська Семінарія своє існування. Ректорат Семінарії обняв теперішній перемиський Владика еп. Йосафат, що з української сторони двигав на своїх плечах весь тягар цілорічного виховування нашого духовенства на чужині. о. Адольф Яшек у своїй статті п. з.: »Ústřední rusinský bohoslovecký seminář w Kroměříži«²⁾ короткими, одначе либокогого змісту словами описує труди й працю Преосвященного Владика у веденню Семінарії: »А провадив його мудро, без найменшого закиду, у всім показав мистецьку свою руку й прикладавсь до всього, як рідний батько«. Не диво тому, що так приємно згадують бувші питомці цеї Семінарії кромержське пожиття. Наука відбувалась правильно, книжок визичено у оо. професорів Чехів. Викладали оо. професори в части чеські, в части наші. І так: Еп. д-р А. Стоян, Р. Ольшина, А. Ріхтер, К. Фадрус, д-р А. Штанкль, д-р А. Кубічек, Ф. Снойек і А. Яшек — з Чехів, а д-р І. Гробельський, д-р Фр. Щепкович і о. Н. Чабан — з Українців. Останній займав теж місце духовника.

Кермоване вмілою рукою внутрішнє семінарієне життя було доволі плодове. Попри обовязкову науку, питомці в так короткому часі мали ще спромогу давати відчити, як прим. М. Крав-

¹⁾ Помер 29. IX. 1923. (Прим. Ред.).

²⁾ Apoštolát sr. Cyrilla a Methoda 1915. ч. 9 — 10.

чук: «Кирило - Методійська ідея в українським народі» і другі.

о. Ректор не забував теж і про зовнішнє семінарійне життя. Майже кожної неділі чи свята Семінарія робила прогульки в околицю Кромерижа як прим. до Хропіна, Скаштитч, Білян і Тешнювич, де оглядано взірцеві чеські господарства. Не полишено теж чеських відпустових місць Велеграду і св. Гостин, в яких відправились по нашому обряді торжественні Служби Божі, на котрих співав хор наших питомців. Маса зібраного народу мали нагоду подивляти наш обряд, а яке вражіння винесли видко з того, що майже ціла чеська католицька преса посвятила багато місця на опис торжества.

Цікаво характеризує наших питомців о. Яшек у вище згаданій статті під зглядом національним. «Були вони свідомими, палкими Українцями, непримиримими во рогами всього, що торкається політичного життя між Українцями а Поляками. В народних квестіях

були вельми скрупулятними, інколи доходили аж до дрібничковости, тому й не диво, що пильно й старанно стерегли всього, що українське. Ми подивляли їх і то до тої степені, що декому з нас здавалось це переборщенням».

Однак час не стояв. Шкільний рік скінчився в липні з надзвичайно добрим успіхом для всіх. Більша часть східної Галичини була вже вільна від російського наїзду, тому дозволено вертати домів. Тодішний староста міста Кромерижа, д-р Бартак уладив пращальний вечір, де в присутности представників власти подякували наші гостинним чужинцям за їх братню поміч. З серцем повним вдячности та з незабутніми споминами вертали вкоротці кромерижські питомці до рідного краю, щоби там продовжувати працю та поширити Кирило Методійську ідею, що так милим гомоном звучить в серці нашого народу.

В Черемішлі, 24. марта 1923

М. Ж.

3 історії гр.-кат. духовної семінарії в Черемішлі.

Черемиську духовну семінарію засновано за старанням бл. п. єпископа черем. Івана Снгузького в 1845 р., за дозволом державних власт. розп. з д. 1.VIII. 1845 р. Її приміщено в будинку гр.-кат. черемиської капітули (побіч катедри). В семінарії образувалися лише питомці IV. р. Три перші роки були у львівській

семінарії. Першим ректором був бл. п. о. Тома Полянський, що особливо заслужився впровадженням в життя семінарії і заснуванням сем. бібліотеки для питомців. Число питомців було звичайно від 24 до 30. В семінарії було дві доцентури, а саме церковно-славянської мови і богословія пастирського. Крім цього вчили ще

обрядів, методики і катехитики. На виклади церковного права ходили питомці до р. 1860 до латинської семінарії.

В р. 1899. робить Ординаріят старання о площу під будову нового будинку для дух. семінарії, покликуючися на розпор. держ. з 13. VII. 1893, що дозволяв на засновання дієцезальної семінарії. Справа тягнулася аж до 1912 р., в котрім правительство остаточ но порішило позитивно справу будови.

В 1914 р. будову покінчено (крім внутрішнього урядження), а з вибухом війни заняли цілий будинок військові влади під шпиталь, що оставав там до 1918 р. В 1919 р. польські влади віддали будинок духовній семінарії.

До 1914 р. це є до світової війни мали питомці своє приміщення у старім будинку (капітульнім). Від 1914 до 1916 р. студії в духовній семінарії перервано з причини війни і облоги міста російськими військами. Частина питомців перебувала через весь час у Кромержі, де і кінчила богословські студії.

Від 1916 до 1918 р. семінарія фунгує знова. Аж по листопадових подіях 1918 р. ректорат відпустив питомців на неограничений час. Колиж в 1920 р. обставини являлися більше пригожі до континуування студій, ректорат покликуює до семінарії всіх питомців перем. дієцезії (з трох років вищих). Кандидати І р. оставали ще на рік шк. 1920/21. у львівській семінарії. Колиж ректорови семінарії удалося по

тяжких трудах довести новий будинок до можливого ладу, приміщено на рік шкільний 1921/22 всі чотири роки в новім будинку дух. семінарії при вул. Баштовій. У згаданому році було всіх питомців 105, з того: І р. 45, ІІ р. 35, ІІІ р. 18, ІV р. 7. У шк. році 1922/23 було питомців 122, з того: І р. 17, ІІ р. 50, ІІІ р. 35, ІV р. 20. На рік шкільн. 1923/24 є всіх пит. около 130.

Виклади відбуваються в семінарії рано і по полудні. Поодинокі предмети богословських наук викладають:

Право церковне Всч. о Др Гр. Лакота, ректор дух. семінарії.

Богословія моральне і пасторальне о. Др В. Пинило, пралат при еп. капітулі.

Богословія догматичне (спец.) о. Др К. Богачевський.

Історію бібл. Ст. 3. і егзегезу о. Др Решитило.

Інтродукцію і герменевтику о. Др М. Трохимчук.

Фільософію о. Тершаковець.

Догматику фундамент. о. Перхач

Крім вище наведених викладів слухають ще питомці викладів з обрядів, катехитики, реторики, єврейської і церковно-славянської мови.

* * *

В дух. семінарії засновали питомці за дозволом Ректорату слідуєчі христ. організації:

1. „Научний Кружок“ богословів Укр. Дух. Семінарії в Перемишлі, заснований в марті 1922 р. Ціллю його є вести і підпомагати наукову працю в богослов.

ській області, займатися студіями над біжучим літературним рухом, та плекати і поширювати знання укр. мови в письмі і слові. Кермування кружка спочиває в руках Ректорату, а управу і адміністрацію веде вибраний на протяг шкільного року предсідник з виділом.

Кружок устроює відчити і реферати. До кінця шкільного року 1922. уладжено девять відчитів на різні теми. У шкільнім році 1922/23 з причини інших праць, уладжено тільки два відчити. Всі члени кружка передплачують і поширюють журнали наших католических. Видавництва і дбають о моральний і матеріяльний розвій укр. кат. преси.

2. **Музей**, заснований за ініціативою Впр. о. Дра Лакоти, ректора дух. семіні. з ціллю збирання й переховування цінних старинних памяток із церковної і світської області. Збірка міститься у двох салях і обнімає:

1. Рукописні книги разом 26 від 15 — 18 ст.

2. Стародруки разом 38.

3. Архіви разом 95 (в тім 5 пергаментових).

4. Іконографія разом 106 від 14 — 19 ст.

5. Різьба разом 18.

6. Людовий орнамент — 180.

7. Нумізматики — 82 (золота, срібна, мідяна).

8. Вироби металеві — 27.

9. Ризи церковні — 7.

10. Археологія доісторична — 2.

Крім цього є кількадесять примірників бібліотеки підручної і світлини церков.

3. **Апостолят Преси**. Його творить колегія зорганізована в січні 1923 р. для успішного поширювання випусків укр. кат. видавництва. Апостолят передплачує і бере в розпродаж «Поступ», «Наш Приятель» і «Місіонар», а також всі свіжі випуски «Добра книжка» і Видавництва ЧСВВ.

4. **Апостольство Молитви** засноване в р. 1921 Всеч. о. Вишошевичем ЧСВВ., бувшим духовником у дух. семіні. в Перемишлі. Товариство має на меті, крім особистих обов'язків поодинокого члена, організацію брацтва церковних і кружків «Апост. Мол.» поза семінарією в часі ферій.

Всі організації затверджені Ректоратом Дух. Семінарії.

о. І. Л.

3 історії Духовної Семінарії в Станіславові.

По довгих заходах Єпископського Ординаріату у б. австрійських властей отворено в кінці в люті 1907 р. Духовну Семінарію в Станіславові і по I-ім семестрі перенесено богословів I-го року зі Львова до Станіславова.

Першим ректором став о. Єремія Ломницький ЧСВВ., який оставав на своїм уряді аж до 1915 р., коли то в часі світової війни російська охрана вивезла його в глибину Росії, до Симбірська, де він і помер в липні 1916 р. Першим духовником Се-

мінарії був о. Др Тит Галушинський, тепер монах ЧСВВ. і ректор Дух. Семінарії у Львові, який рівночасно з о. Амвросієм Редкевичем повнив обов'язки професора.

В часі всесвітньої війни, з причини окупації Східної Галичини російськими військами в р. шкільнім 1914/1915 і 1916/1917 була Дух. Семінарія нечинною. Отворено її наново в осени 1917 р. і від того часу фунгувала безпереривно мимо того, що з причини політичних змін, що слідували в р. 1919 приходилося її переносити неодну прикру хвилю, між іншими також задля браку середників удержання питомців.

Дотепер вийшло з Дух. Семінарії 139 священників, з того 63 висвятилося в безженнім стані, а 7 посвятилося монашому життю, вступаючи до ОО. Василиян, Редемптористів і Студитів.

Крім того в р. 1911 виїхало трьох новопресвітерів, а саме: о. Ананевич Омелян, Сенишин Іван і Березюк Михайло, як місіонарі до Аргентини. Також трьох професорів Духовної Семінарії по святитися монашому життю в чині ОО. Василиян і Редемптористів, а саме: о. Др Теодозій Галушин-

ський, о. Др Йосиф Коциловський, теперішній Єпископ перемиський і о. Миколай Чарнецький.

Виховання богословів в Дух. Семінарії в Станиславові взорується на прочих Дух. Семінаріях католицької Церкви, а від року 1920 приймається до Дух. Семінарії лише тих кандидатів, що зобов'язуються висвятитися в безженнім стані.

В біжучім шкільнім році є в Дух. Семінарії 67 питомців, з чого припадає на I-й рік 33, на II-й 15, на III-й 12, а IV-й 7.

Ректором є о. Др Авксентій Бойчук, віце-ректором о. Ілія Оренчук, префектом о. Михайло Феліцький, а духовником о. Семен Лукач.

Збір професорський складається з 7 ох професорів, а саме: о. Дра Василя Барана, для історії бібл. Нов. Завіта і права канонічного; о. Дра Якова Медвецького для історії бібл. Ст. Завіта; о. Дра Івана Лятишевського для історії Церкви; о. Дра Авксентія Бойчука для богословія пасторального; о. Дра Василя Бабина для догматики часної; о. Дмитра Стека для догматики фундаментальної і філософії і о. Семена Лукача для богословія морального.

Інсбруковець.

3 життя Інсбруцьких богословів.

Трохи оподалік від центра міста над Іном, між прочими забудованнями вирізняється теологічний конвікт оо. Т. І. Основано

його щойно 1911¹⁾ р. і в честь Блаженного Канізія, другого по св. Боніфатію апостола Німеччини названо «Canisianum». Пе-

¹⁾ До 1911 р. замешкували богослови дім св. Николая при »Sillgasse«, теперішню колегію ОО. Т. І.

ред входовою брамою видніє образ з життя Блаженного підчас уділювання катехизації дітям місцевої околиці, а сейчас над дверима виразно вирізьблена надпись: »Cor unum et anima una«. У передсінку (atrium) видніє статуя Христа з розпростертими раменами, неначеб запрошувала усіх ново-прибуваючих та говорила: »Venite ad me. Cor unum et anima una« та »Venite ad me«, слова вказуючі на ціль існування семінарії і церковно-релігійних інституцій, що служать усе́му людству як дороговказ у змаганні о правду, мир та свободу, вказують разом і на ціль побудування та існування конвікту. В тих словах міститься суть виховання конвікторів, як будучих робітників у винниці Христа, як будучих священників після образу Його Серця, що мають боротись о Його найвищі ідеали та привести розеднане людство до католицької Церкви під провід одного пастиря.

Що до урядження домових відносин у конвікті — то в самих початках впадають в очі ново-прибуваючим деякі зміни ізза цього, що тут є заступлені ріжнородні нації. Тому »secundum consuetudines« спільна рекреація (т. зв. інтернаціональний циркус в товаристві двох, чи трьох яких-небудь товаришів, котрих slučajно по виході від обіду — чи

вечері стрічається) та інтернаціональний прохід (т. зв. *geste-ckter Spaziergang*) у призначенім дні обов'язує »stricte«; винятки є хіба при роздачі листів та у вітвірки, четверги, неділі і свята по вечері, коли то буває рекреація по своїм клябам¹⁾. Кождий кляб має свогого предсідника, *magistra elegantiarum*, почтаря і гомілетичний кружок в цілі вправи в проповідях, що виголошується підчас обідів у понеділки, середи і п'ятниці. Існують і другі товариства, як *Pius-Bonifatius* та *Missions-Verein*. Марійське товариство формально (як осібне товариство) не існує ізза браку відповідного часу на сходуни. Але все́таки конгрегаціоністи відправляють спільно два рази в році (на початку кожного семестра) молебен до Пр. Діви, а о. Геррасер Т. І. знаний зі своєї організаторської на тім полі діяльності уділює вказівки для будучих провідників марійських конгрегацій. Вкінці *Priestergebetsverein*, до котрого можна належати по однорічнім побуті в конвікті, обєднує своїх членів обопільною молитвою. Члени цього товариства можуть користати з ріжних привілеїв (як уділювання відпустів і т. д. даних йому Пієм X. та Венедиктом XIV).

Студії на університеті тривають після давнього ще передкодексо

¹⁾ Слово кляб (*Landmannschaft*) не треба брати у тім значінню *stricte* що нація. Часом богослови одної й тої самої нації творять більше клябів (нпр. Німці з Німеччини твєрять два кляби: північно та полуднево-німецький, а крім цього Австрійці і Швайцарці мають свої два окремі кляби; також хтось може належати до клябу иншої нації, як хоче (нпр. один люксембурчик належить до полуднево-німецького клябу, а трьох голяндцєв до північно-німецького).

вого пляну п'ять, або чотири роки, відповідно до цього, чи береться малу філософію з малою догмою (трирічний курс), чи з великою (чотирирічний курс). Але є також спосібність в філософічній інституції колегії оо. Т. І. слухати велику філософію (дволітний, або для одержання докторських степенів трілітний курс). Викладає години є як звичайно перед і по полудні.

Крім обов'язкових предметів існують також семінарії (як історична, догматична, біблійна, гомілетична, літургічно-катехитична). Унаглядна тут спекулятивна догма (передусім у квестіях проти протестантизму). На університеті подібно, як у конвікті заступлені також що року різнородні нації. Між слухачами є багато регулярів, як з доколических монастирів так і з колегії оо. Т. І., до котрої інші їх провінції на час студій присилають своїх схолястиків. Усіх слухачів університету (роз. богословів) було 6. року 393; між тим 31 священників, 191 секулярів, 202 регулярів, 390 лат., а 3 орієнтального обряду. — З того перебуваючих у конвікті є 259; (175 секулярів і 84 регулярів) Що до націй і країв, то з Німеччини є 221, Австрії 37, Угорщини 23, Швейцарії 22 (Німц.), Америки 14 (Сполучені Держави), Югославії 15 (11 Хорватів і 4 Словінців), Чехословеччини 13 (11 Німців і 2 Словаків), Галичини 4, (3 Українців і 1 Поляк), Голландії 3, Росії 2, Люксембурга 1, Польщі 1, Італії 1 (Словінець), та зі

Швеції 1. Національних клубів є 7: полуднево і північно-німецький, швейцарський, австрійський, славянський, американський, та австрійських регулярів. Українських богословів перед війною було щорічно 8 — 12. Статистика за останнє десятиліття, котру удалося витягнути з протоколярних книг гомілет. Клубка: за 1912/13. (7.) о. Дутчак Яків, тов. Денерович Константин. Дідуник Никола, Кашуба Петро, Ішак Андрій, Сліпий Йосиф, Федорук Антін та о. Ковальський Олекса, курат військовий як гість і надзвичайний член клубка; за р. 1913/14 (12) — тов. Ішак Андрій, Кашуба Петро, Кліш Осип, Дудикевич Володимир, Ільницький Тадей, Нагурський Іван, Мостовий Ксавер; Сліпий Йосиф, Голинський Петро, Наконечний Іван, бр. Климентій Шептицький о. студ. та о. Др. Пинило Василь (не цілий рік) за р. 1914/15 — усі з попереднього року крім Ішача Андр., о. Др. Пинило та ще кількох перешкоджених у виїзді через російську інвазію; за р. 1915/16 — 8 Прп. о. Климентій Шептицький, ЧСТС., Інокентій Баган ЧСВВ. Бр. Йосиф Заячківський ЧСВВ. та тов. Володимир Дудикевич, Микола Ерделі з Germanicum), Петро Кашуба, Ксавер Мостовий, Йосиф Сліпий, за р. 1916/17 (9) Прп. о. Климентій Шептицький, о. студ., бр. Баган ЧСВВ. бр. Йосиф Заячківський ЧСВВ. та тов. Антін Босюк, Михайло Якимів, Никола Ерделі, Петро Голинський, Іван Гнатів і Йосиф Сліпий; за р.

1917/18 о. Йосиф Сліпий, о. Іннокентій Баган, преосв. Никита Будка, преосв. Йосиф Боцян, Всесв. о. Др Тит Галушинський, Всесв. о. Др Жук, тов. Іван Гнатів і Микола Ерделі, з тих Прп. о. Климентій Шептицький, о. Др Андрей Ішак, о. Др Йосиф Сліпий, о. Др Маркевич ЧСВВ. та тов. Цурковський Богдан, як почесні члени кружка. Мали вони окрему каплицю до відправи богослужень у своєму обряді, гомілетичний кружок та невеличку бібліотеку іменем Митрополита Андрея Шептицького, як щирого добродія молоді. З цієї традиції остав до тепер віктар під назвою «altare Ruthenorum» та бібліотека. Гомілятичний кружок існуючий від 1908/9 р. проявляв живу діяльність. Крім самообразування через виголошування проповідей і відчитів члени кружка вели ще інформаційну та просвітну роботу між жовнярами Українцями, котрі находились у службі в Інсбруку.

В часах війни від 1914—1918 р. слідний певний застій ізза неможливості відповідного числа членів. Посліднє засідання гомілетичного кружка (під проводом голови о. Д-р Йосифа Сліпого) відбулося 10. червня 1918 р. На ньому постановлено бібліотеку і всі прибори товариства віддати в опіку о. міністрови, бо не було надії,

щоб хтонебудь із Українців по вакаціях вернув.

Стихийне змагання всього українського народу в боротьбі за свою незалежність припинило виїзд укр. богословів до Інсбрука. Через три роки (1918/19-1919/20) був тут з Українців лиш один о. Баган ЧСВВ., що весь час опікувався бібліотекою. В 1921/22. шк. р. прибув ще богослов Василь Василь, а тепер оце крім двох згаданих є ще й бог. III р. Вол. Познаховський. Очевидно, що гомілетичного кружка, як і свого клубу відновляти не можна ізза неможливості відповідної кількості членів, тим більше, що о. Баган ЧСВВ. зараз по здобутті докторату має відійти. Українці проте належать до славянського клубу, (котрий об'єднує усіх Славян: 11 Хорватів, 5 Словінців, 3 Українців, 2 Лотишів, 2 Словаків, 2 Поляків і Литовця) й беруть участь в діяльності югославянського гомілетичного кружка. Впрочім живуть вони спільним конвікторським життям.

Мимоволі насувається на гадку питання, коли то й ми, Українці, спроможемось на оснування подібного інститута, з якого виходили б жертволюбні апостоли Христової ідеї до праці над зєднанням наддніпрянських братів і всього орієнту, щоби було «одно стадо і один Пастир».

Юрій Малиті, питомець Колегії в Римі.

Українська Колегія в Римі.

Перебування Українців на студіях філософії і теології в Римі датується від р. 1596. це є від коли часті українських земель підписанням берестейської Унії відновила первісну злуку з Матірю католицьких Церков Римом.

Від того часу приймав Рим у свої мури ідейних молодців нашого народу, кандидатів духовного стану, щоби вони слуханням викладів св. богословія в школі, та звиджуванням давних пам'яток римської імперії, освячених кровю тільки святих мучеників за Христову віру, приготувлялися на добрих, щирих синів Христової Церкви, та хоробрих проводирів пізнійше повіреного їм стада.

Питомці мешкали в будинку грецької колегії, яку велів збудувати Папа Григорій XIII. 1577 р. для молодців грецького народу, а в котрій з часом стали замешкувати кандидати духовного стану інших орієнталів, між ними й Українці.

Вже в короткім часі по 1596 р. між 18-ма питомцями грецької колегії бачимо 4 українських монахів-богословів. Папа Урбан VIII. призначає в тій колегії чотири сталі місця для Українців. — 1605 р. кінчить богословські студії в цій колегії Іван Велямин Рутський, наваний пізнійше папою Урбаном VIII. „подвижником“ зєдинення, стовпом Церкви. „руським Атаназієм“. Портрет його ще нині можна бачи-

ти в грецькій колегії між портретами визначних колишніх питомців тої колегії. 1725 р. мешкало в колегії тріох українських монахів богословів. З поміж питомців XIX. віку досить згадати імена бл. п. Кардинала Сильвестра Сембратовича і Преосвящ. Й. Коциловського, Впр. о. Пралата Ізидора Дольницького, о. Шамб. Ст. Юрика та много інших, — щоби переконатися, як велике значіння має римське виховання для розвою католицької Церкви на наших землях. Від року 1847 число наших питомців в грецькій колегії так збільшилося, що назву »collegio-greco« замінено на »greco-ruteno«.

Викладів св. богословія слухали питомці колегії в XVII. і XVIII. віці на універс. ОО. Єзуїтів т. зв. Collegio Romano. В XIX. віці перейшли на універс. Конгрегації Пропаганди, котрий заложив 1622 року Папа Григорій XV. в цілі розширення св. католицької Церкви.

Під проводом ОО. Єзуїтів виховувалися наші питомці аж до 1897 р. під опікою Матери Божої, під Котрої особливий покров віддалися, вступаючи в члени Марійської Конгрегації, заснованої в колегії ще 2. II. 1592 р.

В тім році Папа Лев XIII. розпорядком з дня 18 грудня оснував для Українців особну колегію, призначаючи на сю ціль церкву св. мучеників Сергія і Вакха, котра належала колись до укр.

ОО. Василян враз з прилягаючим до неї двоповерховим домом. Провід над колегією віддав в руки ОО. Єзуїтів. В колегії призначених для питомців місць було 16; з того 10 платив австрійський уряд (на місце замкненого в тім часі віденського Barbareum), а 6 місць платила Конгрегація Пропаганди.

В шкільнім році 1904/1905 перейшов провід колегії в руки галицьких ОО. Василян. Від того часу крім питомців мешкають в колегії Василяни-богослови, котрі слухають викладів в школі ОО. Єзуїтів т.зв. «Gregorianum».

Світова заверюха не пощадила також римської колегії. Італійсько-австрійська війна перервала на якийсь час спокійне в ній життя. Безпосередно перед wypowiedженням війни 9. мая 1915 р. мусіли мешканці колегії як австрійські піддані опустити Італію та виїхати до Австрії, де на австрійських університетах покінчили свої студії.

Від того часу аж до жовтня 1921 р. перемешкували в колегії різні латинські монаші згромадження.

В марті 1921 р. бл. п. Папа Венедикт XV. віддав будинок ко-

легії назад в руки бувших його власників-Українців, а на виховання питомців призначив нерухомий капітал у висоті мільона італійських лір.

В шкільнім році 1921/22. поплило життя в колегії давним передвоєнним руслом. Провід обняли знова ОО. Василяни. Стан колегії в останніх двох роках це є 1921/22 і 1922/23 є слідуючий:

1921/22.

Двох ОО. Настоятелів, 17 питомців; з того 12 з Галичини, 2 з Крижевацької єпархії (Югославія), 2 з Ужгороду (Чех.-Слов.) і 1 з Придніпрянської України, 7 Василян-богословів і 2-ох братів ЧСВВ.

1922/23.

Двох ОО. Настоятелів, 9 питомців; з тих 5 з Галичини, 2-ох з Крижевацької єпархії, 1 з Ужгороду і 1 з Придніпрянської України, 7 Василян-богословів і 2-ох братів ЧСВВ.

Студії в Римі тривають шість літ; з них два роки призначені на філософію, а чотири на теологію. Питомці колегії слухають викладів на дальше у школі Пропаганди.

Рим, 1. марта 1923. р.

В. М.

Укр. Місійний Інститут при р.-кат. Дух. Семінарії в Оломунці.

В шкільнім році 1922/23. було в Інституті 8 богословів зі Львова, 2 богосл. з Крижевацької дієцезії з Югославії, 2 богосл. з Прикарпат. України, 2 православних

ляків з Росії, 1. конвертист богослов з Харкова, Українець. Разом: 12 богословів гр.-кат. обряду, 1 богослов р.-к. обряду конвертист, 2 ляків правосл. з Росії.

Науку побирали всі на богословським факультеті разом з Чехами і Німцями. Крім обов'язкових предметів студювали Кирило-Методіївське питання і порівнюючі релігії в старинних семітих, як Жидів, Арабів, Вавилонців, Сирійців, Хананейців, Єгиптян. Всі богослови з Львівської дієцезії і Крижевацької належать як дійсні члени Чеського Товариства »Literaturná Jednota« т.є. Наукове Товариство, яке ділиться на поодинокі кружки, як апо-

льогетичний, харитативний і т.д. Крім сего 1 богослов з Львівської дієцезії і 1 з Крижевацької належать як дійсні члени до Марійського Товариства, яке дуже гарно розвивається і можна сказати заслугоє на одно з перших місць між духовними товариствами, що найбільше заслужились в боротьбі з чесько-словенською народною церквою (сектою), в якій наступив великий розлам.

С. Зубрицький

Картина з історії Львівської Української Духовної Семінарії від р. 1914 до 1923.

Підчас ферій 1914 р. вибухла світова війна. Російські армії скоро залили повинню Галичину. Семінарія перестала функціонувати, Митрополита — нашого Доброго Пастиря вивезено у Росію. Щойно коли після офензиви 1915 року пересунулась боева лінія на схід від Львова, семінарію відновлено, почалась наука, але давнє життя вже не вернуло. Австрійські війська заняли будинок семінарії під военну лічницю і ніякі заходи не могли спонукати військо до звільнення будинку. Свобідних мабуть було тільки декілька кімнат, а богослови мешкали при вулиці Хшановської, а в 1917 р. ще й у забудованнях Катедри. В 1917. році удалося Преосв. Еп. Боцянови заледви частину будинку семінарії увільнити від реквізиції.

Згадані аномальні відносини

мали наслідок той, що все духове життя львівських богословів мусіло майже виключно ограничитися на чисто научній, фаховій праці.

Тіж відносини вплинули також відемно і на „Читальню українських богословів ім. Маркіяна Шашкевича“, яка була перед війною центром усього семінарицької молоді, в якому цвіло буйно й обильні плоди приносило духове й товариське життя львівських богословів. І тепер не зазмерло воно цілком, а проявлялось час до часу улажуваними рефератами та святочними концертами, яких гарну традицію щиро, по своїм силам, зберігав усе семінарицький хор.

З таким концертом в честь вивезеного в глибину Росії Дорогого Архипастира виступили богослови в листопаді 1915 р.,

в салі „Нар. Дому“. „Українське Слово“ з 8. XII. 1915. ось як кінчить похвальну рецензію: — „Зі співом „Ще не вмерла Україна“ розходилася публіка домів, дякуючи в душі питомцям за гарно пережитий вечір. — На стіні виднів величавий портрет Владики, що глядів на зібраних і, — здавалось — устами молодого питомця говорив: „Спокійний будь, народе мій! У великій ідеї, за яку приходиться мені страдати, нахожу розраду і скріплення, а довгі дні моєї неволі солоджує мені віра в Твою кращу будучність“. — Концерт улажнений питомцями в честь Владики у грудні 1916 р. зве преса „артистичним пиром“. — Важко було відновляти чи провадити далше давню читальню у давньому розмірі: за час від червня 1914 р. до мая 1916. Виділ читальні мав змогу відбутися заледви 4. засідання. До бібліотеки читальняної не мож було дістатись через те, що військо займало те крило будинку, в якому містилася бібліотека. Все таки слід занотувати хоч такий прояв як кілька відчитів на актуальні теми, що мали місце в 1916. та 1917. р.р.

Літом 1917 р. стала звільнена зпід московської окупації і дальша часть Східної Галичини і багато молоді з тих теренів прийнято до Дух. Семінарії. Молодь намагалася працювати, як се було давнійше, та всьому на перешкоді стояв брак поміщення на сходини і т. п. Навіть у рекфектари підчас рекреаций не мож було уладити сходин, бо в тім

часі їла там обід і вечеру друга тура питомців, що мешкали в буд. семінарії при вул. Коперника.

Велика російська революція, фактичне будування української держави над Дніпром, а вкінці заключення берестейського договору (9. лютого 1917 р.) розбудили широкі надії — отворили нові чутлові перспективи. Перед богословською молодю стануло в цілій повазі нове завдання: підготовка для великої, святої ідеї Зеднання Українського народу в одній святій Церкві. Яким огнем горіли серця, з яким дрожанням серця стежили ми за промінними блисками сходячого Сонця України, що вставало на руїнах царської імперії! Доля так мило усміхалась! — Прийшли події перших днів падолиста — будинок семінарії став тереном взятої боротьби — наука перервалась — богословів покликано в ряди національної армії — на довгі два роки завмерло життя в семінарії, де хазяйнувати стало чуже військо побідників...

Після весни надій прийшла люта зима народнього лихоліття. Українська армія, серед якої були й ми — богослови — застелила кістьками степи України, багатом питомцям не судилось вже вернути до подіравлених кулями мурів семінарії...

У 1920 р. поручено виховання питомців ОО. Василіянам. — Важкої незavidної праці піднявся новий ректор Дух. Семінарії о. Др Т. Галущинський ЧСВВ. Будинок був занятий польським військом.

По довгих стараннях добився вкінці о. Др Галущинський звільнення частини будинку з під реквізиції. (Щойно у квітні 1923. опустило військо більшу часть будинку). Військо зруйнувало будинок до неімовірности. Треба було добувати гроша на поправу мурів, реставровання понижених печий, вікон, дверей, електричної інсталяції і т. д. і т. д., щоби хоч частину кімнат привести до стану можливого для замешкання. Боліло серце, коли дивитись треба було на вандальське знищення. Не пощаджено й семінарійської каплиці. Інвентар знищено, розкрадено по части; те що врятувалось завдячити треба о. Др Галущинському. Велика частина будинку нині вже пригожа для ужитку. Провидіння Боже дає змогу семінарії розвиватись щораз краще, хоч як важкі є матеріальні обставини. (Держава не дає удержання семінарії; воно спочиває на дієцезії). В семінарії виховується нині вже звиж 140 питомців. Конечністю часу, пекучою його потребою є виховати у семінарії зараз достойних, ревних, для добра Церкви готових на все священників. Богослови львів. семінарії свідомі тих сподівань, які поклала на них Церква і безчасний Нарід, гаряче бажають, щоб семінарія, яка виховала Маркіяна і стільки світлих священників і добрих си-

нів Народу, дала зараз Народови апостолів, яких Він так потребує!

Коли згадаєш свято-андріївські традиційні вечери, концерти, які уладжували богослови в 1921 і 1922 рр., мимохіть приходять на гадку ті свята в честь Архипастиря, що відбувались у 1915 і 1916 рр. — без Нього... Так і тепер підчас таких хвиль приходилося нам тільки тужною гадкою линути до стіп Його... Знов Владики не було між нами рік другий і третій... Богословські концерти послідних двох років в честь Найдорожшого Архієрея — були висловом сердечних почувань синівської любови для Того, що горював у неволі, скитався у вигнанні на чужині, аби лиш Нарід не був гнаний з рідних хат, аби зажив вже у вічно краденій в нього волі — і довго тямити їх будемо.

Радістю нашою є¹⁾: „Марійське Т-во Богословів“ давнє „Дзядзьове“²⁾ „Брацтво Введення Пр. Богородиці в храм“, яке гуртує в собі всіх богословів, питомців семінарії. Цього року відбулось торжественне приняття у Т-во нових членів, що мало місце у відновленій каплиці. Ми гаряче бажали зложити приречення вірної служби Марії у прияві до теперішнього голови Т-ва, старенького його основателя і добродія о. пралата Дольницького, але старість не дозволила йому

¹⁾ Хор львівських богословів своїй витривалій праці завдячує загальне признання, яким заслужено тішитись.

²⁾ Висловом щирих, діточих почувань усіх питомців до дорогого усім о. Пралата Дольницького, заснователя „Брацтва“ є ім'я „Дзядзьо“, яким його звуть між собою.

прибути до семінарії. Зате питомці з о. Ректором відвідали опісля о. пралата в його мешканню, де висказали привязання і пошану колишньому духовникові і фундаторові братської каплиці в семінарії.

Святочним днем був в нас цього року день посвячення відновленої каплиці з честь св. Йосафата. За престолом каплиці пишається ікона св. Йосафата, якого 300-літні роковини мученичої смерті цього року торжественно святкуємо. „Марійське Т-во Богословів“ на загальних зборах членів рішило видати з нагоди 300-літньої смерті Священномученика „Альманах“. — Підготовча робота пішла скорим темпом і мимо невідрадних матеріальних обставин з Божою помічю Альманах оце й вийшов з друку.

Одну велику справу кладе ще о. Ректор Т. Галушинський богословам на серце, а це: видання перекладом на україн-

ську мову хоть деяких творів св. Отців. В тому напрямі працювала в р. 1922/23 мала біблійна семінарія, в якій брало участь під проводом о. Ректора десяткох богословів.

В марті ц. р. гостив в семінарії Апостольський Візитатор о. Дженоккі. В святочно прибраній салі вітали Достойного Гостя латинськими промовами о. Ректор та один із питомців. Апост. Візитатор в довгій привітній бесіді, яку назвав: „бесідою, яку ведеться серед приятелів“, говорив багато про завдання священства, про дороги до достойного приготування; наважуючи до Крови св. священномученика Йосафата, пролітої за святе Зединення, говорив про велике покликання наше в ділі розширення католицької Церкви.

Давби Господь, щоб так радісних днів як оцей день гостини о. Дженоккого більше було в життю нашої семінарії!

[illegible]

НАЙБІЛЬШЕ ПОШИРЕНИЙ
журнал для молоді і дітей
„НАШ ПРИЯТЕЛЬ“

виходить що місяця.

Видає Марійське Товариство Молоді у Львові.

«Наш Приятель» поглиблює християнського, католицького духа, а рівночасно народню свідомість і любов до рідної землі.

«Н. Приятеля» поручають всі Преосв. Ординарії.

Передплата в краю річно: 12 центів амер. (по курсі). В Америці і Канаді 5 ' центів; в Бразилії 2 мільрейси; на Чехословаччині 12 корон.

Адреса Редакції: **Львів, Коперника, 36.**

Адреса для замовлень: **«Наш Приятель» Жовква.**

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК
„ПОСТУП“

виходить що місяця (крім фєрій).

«Поступ» поміщує научні статті і богаті вісти з життя укр. студентства і студентства інших народів. Стоїть на католицьких основах і служить правді та благородній ініціативі. Рівночасно є **органом католицьких, студентських організацій** середношкільної та академічної молоді.

Для молодших постійний ілюстрований додаток

»ЦІКАВІ ОПОВІДАННЯ«

Передплата в краю: 30 центів амер. (по курсі). В Америці і Канаді 1 доляр. В Бразилії 4 мільр. На Чехословаччині 24 кор. Деїноді 4 фр. швайц.

Адреса Редакції: **Львів, Домініканська, 11.**

Адреса Експедиції: **«Поступ» Жовква.**

4, 47 (1986)

PA 6332 y

STAROSTWO w Żółkwi
Exemplarz obowiązkowy

168320

168320